Национална и универзитетска библиотека
"Св. Климент Охридски" - Скопје

PC II 116/1946

12009001335,1/2

COBISS 0

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Народна и универзитетска
библиотека — Скопје
Кр. II-116/1946/1-2

МАКЕДОНСКА МИСЪЛ

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ
ОРГАН НА МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕН ИНСТИТУТ

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

КН. 1-2

Год. II. септември — октомври 1946 г.

СОФИЯ

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

БАН И НАЦ. УНИВЕРЗ. КНИЖН.
СКОПЈЕ

Кн. 1—2 съдържа:

стр.

Академик Тодор Павлов — Гоце Делчев 1

П. Делирадев — Чрез разкъсване към обединение 10

Бане Андреев — За некои „теории" на повампирените големобугарски шовинисти 16

Генерал Кецкаров Вл. — Што видоф во Македонја 32

Юрдан Анастасов — Народна република България 35

Васил Ивановски — Величието на Гоце 39

Хр. Калайджиев — Постановка и метод за разглеждане въпроса за македонската нация 43

Васил Калајџиев — Устройството на народните судови во федеративна народна република Југославја 49

Анг. Томов — Македонските партии след младотурския преврат 53

Блаже Конески — Нашата народна поезийа како одраз на внатрешното револуционерно движение 61

Лазо Вчков — Успесите на народната власт во трговийата и снабдуенйето 66

К. С. — Достоевски за великата мисия на руския народ към славянството и за цялото човечество 69

Д. Томчев — Езикът на най-старата славянска писменост . . 74

Александър Носачев — Съветския патриотизъм — извор на героичните подвизи на съветския народ 77

Книжовен преглед 79

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Гр. II-116

Рс II 116/1946-I

МАКЕДОНСКА МИСЪЛ

ОРГАН НА МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕН ИНСТИТУТ

УРЕЖДА РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Главен и отговорен редактор: ЮРДАН АНАСТАСОВ

Год. II. септември—октомври 1946 Кн. 1—2

Академик Тодор Павлов

1335/09

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА „КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" СКОПЈЕ

Гоце Делчев

Има един интересен исторически факт, на който обикновено не се обръща нуждното внимание. Думата ми е за следното. Тримата велики демократи-революционери на Сърбия, България и Македония — Светозар Маркович, Христо Ботев и Гоце Делчев, на времето си се оформиха и работиха не само като велики демократи-революционери и борци за националната свобода на своите народи, но също така в една или друга форма и степен като социалисти. Светозар Маркович в Сърбия се почита с основание, като родоначалник на сръбския социализъм, макар, разбира се, той да беше повече последовател на утопическия социализъм на Черишевски, отколкото на Марксизма. Ботев в България с не помалко основание се почита както поради своя велик патриотизъм, така и за утопическия социализъм, а също и поради някои отделни елементи от диалектическо-материалистически характер в своите възгледи и с една дума като предтеча на научния социализъм у нас, чийто родоначалник по-късно след освобождението стана Димитър Благоев. Гоце Делчев пък, макар в зрялата си възраст да се оформи и прояви преди всичко и главно като велик стратег, тактик и организатор на македонското национално-революционно движение, не само на младини, като юнкер във военното училище, се прояви като социалист, поради което бе изключен от училището, но и до края на живота си остана тясно свързан с онези македонски национал-революционни дейци, като Яне Сандански, Никола Краев, Васил Главинов, Веле Марков, Димо Хаджидимов и др., които съставляваха в македонското национал-революционно движение социалистическото му крило.

Този факт не е случаен, разбира се а се дължи на редица условия от обективен и субективен характер. Преди всичко, той се дължи на обстоятелството, че и трите тези страни на времето си страдаха, макар в разни форми и степени, не само от турската икономическо-феодална и политическа система и от терора на тогавашните отговорни и неотговорни фактори, но също и от собствените си чорбаджии и експлоататорски и предателски среди и елементи, от една страна, и от друга страна, както от конкуренцията и империализма на западноевропейските капиталистически страни, така и от методите на експлоатация на зараждащия се тогава у нас капитализъм, който от своя страна се яви на

*) Реч, произнесена на 7. X. 1946 г. в Народния театър в София на тържественото събрание по случай пренасяне костите на Гоце Делчев в Н. Р. Македония.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

историческата сцена доста късно, та не можеше да се развива нормално в съответните форми и темпа.

При тези именно условия, без да говорим за честите войни на Турция, които струваха на балканските страни доста скъпо, и под идеологическото влияние на идеите на Великата френска революция и на онази от 1848 год., а също и на западните утопически социалисти, както и на руските велики демократи, народници и утопически социалисти, бедните и средни селски, занаятчийски и търговски маси и главно произхождащите от тях народна интелегенция в процеса на своята пролетаризация се революционизираха до такава степен, че въпросът за националното освободително движение в известна форма и степен прерастваше в социалистическо от утопически характер. Макар Светозар Маркович да живя и работи след освобождението на Сърбия, казаното важи в определена смисъл и за него. Още повече пък то важи за Гоце Делчев, чиято родна страна Македония трябваше след освобождението на България да продължи своите революционни усилия за национално освобождение и за освобождаване и създаване на Македонска държава, която, както Гоце не веднаж се бе изказвал, трябваше да бъде *за* македооците, както същевременно Балканите изцяло — *за* Балканските народи.

Невъзможно е в една къса реч като настоящата да се нарисува подробно тогавашното вътрешно и външно положение на Македония, но факт е, неоспорен до сега от никого, че в Македония не само не бяха изчезнали условията, за които по горе бе споменато, но нещо повече, те именно сега се бяха развили още по-ясно във всяко отношение, така щото в македонското национал-революционно движение се създаде и разви понататък онова крило, което имаше социалистически характер. И не е случайно, следователно, че именно хора от това социалистическо крило, като Гоце Делчев, Н. Карев, Димо х. Димов и др., станаха най-верните, най-преданите, най-честните и най-последователните македонски патриоти и борци за националното освобождение на своята страна и за създаването на една социална македонска република, която да влезе като органическа съставна част в федеративната Балканска република и в това си качество да престане да служи като ябълка на раздора между балканските държави и да стане мощно обединително звено между тях.

Няма да разглеждам сега въпросът, защо Гоце Делчев, след като на младини явно се бе определил като привърженик на социализма, по-късно се прояви предимно като велик стратег, тактик и организатор на македонската национална революция. Разглеждането на този въпрос би ни завело много далече. В случая за нас е по-важно следното:

Първо. Социалистическата школа, която Гоце Делчев мина на младини, не остана без известно влияние върху по-нататъшната му революионна дейност. Това влияние се изрази преди всичко в обстятелството, че той търсеше и намираше най-верните си сътрудници и приятели все пак, имено в средата на национал-революционни дейци, които ние нарекохме по-горе социалисти и които от началото и до края останаха смъртни противници на всеки шовинизъм, на всеки върховизъм, на всеки монархизъм, а по-късно след смърта на Гоце — на фашизма.

Второ. Това влияние се оказа и факта, че имено у Делчев македонското национално революционно днижение от началото и до края на революционната му дейност бе съчетано с важни социални проблеми и задачи, както в смисъл на радикално поставяне на въпроса за пълното

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

освобождаване на македонските селски маси от всички остатъци на турския феодализъм, т. е. преди всичко въпроса за земята, която трябва да принадлежи именно на трудещите се селяни, така и в смисъл на поставяне редица други социални проблеми, отнасящи се общо до трудещите се селски и градски маси, които проблеми в една или друга форма получаваха в идеологията и дейността на някои революционери социалистически характер, без обаче този техен социалистически характер да преминаваше в отричане или подценяване на демократическия национал-революционен характер на македонското движение.
Доколкото пък по-късно някои от тия социалисти (говоря за тесните социалисти) стигнаха до определени сектански възгледи по македннския национален въпрос, тъкмо Гоце Делчев не може да бъде причислен към тях и не може, следователно, да бъде обвинен в левосектанство.
Той допусна по-късно някои грешки от по-друго естество, за които ще стане дума по-долу, но общо взето се прояви още от начило и до края на своята дейност като един от най-последователните революционери, чието влияние се наложи и при формулирането на пърноначалния устав на македонската вътрешна революционна организация.

Ето например, какво гласят първите членове от устава на Вътрешната македоно-одринска революционна организация: „Чл. ВМОРО има за цел да сплоти в едно цяло всички недоволни елемнти в Македония и Одринско, без разлика на народност, за извтюване политическа автономия на тия две области.

Чл. 2. Отганизацията се противопоставя на стремежите за дележи и за завоюване на тези области от коя и да е държава.

Чл. 3. За достигане на тая цел организацията се бори за премахване шовинистическите пропаганди и национални разпри, които цепят и обезсилват населението в борбата му против общия враг; действува за внасянето революционен дух и съзнание у населението и употребява всички средства и усилия за по-скорошното и своевременно въоръжаване на населението с всичко необходимо за едно общо и по-всеместно въстание. Тя се грижи за културното и икономическо повдигане на организираното население и подпомага легалната му борба против турската власт.

В редица свои изказвания Делчев не веднаж бе подчертавал, че той и неговата организация се борят не срещу самите турски селски и градски експлоатирани маси, а само срещу властта и тиранията на султана, само срещу системата на експлоттация и потисничество над народните маси. В своята агитационна и организационна работа сред другите народностни малцинства в Македония Гоце Делчев не правеше разлика между македонци, куцовласи, турци и пр. Поради това, както отбелязва и Яворов в своите „Хайдушки копнения", той бе просто боготворен не само от македонските, но и от другите народностни маси в страната. А това не бяха само думи от страна на Гоце и неговите съмишленици. Когато по време на Илинденското въстание се създаде първата национална и социална република в Крушево под председателството на национал-революционера и социалиста Никола Карев, тя не само в писмените си документи, но и в самите си дела подчерта тези именно схващания на вожда на македонската национална революция Гоце Делчев.

И ето, тъкмо тези разбирания и прояви на Гоце ни дават сега определено основание да го смятаме за *предтеча* на пс-късния Народно-осво-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

бодителен македонски фронт, който, под върховното водителство на великия син, учител и вожд на югославянските народи, легендарният Тито, най-сетне успя да реализира великата мечта на Гоце и на неговите сътрудници: създаването на свободна и суверенна Македонска държава, която именно свободно се самоопредели и влезе като неразделна федерална република в Титова федеративна Югославия. Не казвам, разбира се, *основател*, а именно *предтеча*. Но нима това е малка заслуга? Нима това не е истинска слава и гордост както за самия Гоце, така и за целия, вече свободен македонски народ?

С тези си именно разбирания за характера и значението на Македонското национално революционно движение, Гоце Делчев се прояви и наложи като негов велик стратег, тактик и организатор.

За Гоце като стратег тук трябви да се отбележи преди всичко, че именно той най-последователно и неотстъпно се бори както против турската феодална икономическа и политическа тирания и господство, така и против великобългарския и всички видове и степени върховизъм и особено против всички опити на българския монархизъм да изкористи македонското национал-революционно движение за своята реакционна, династически и класови цели, като го впрегне в колесницата на германската империалистическа политика на „дранг нах остен" и го противопостави на руския и на другите славянски народи. В това отношение заслугите на Гоце са наистина исторически и запазват своето значение за нас и до ден днешен. Гоце, без никога да се бе отказвал по принцип от всяка помощ от вън, недвусмислено и не веднаж бе се обявявал срещу илюзиите за освобождаването на Македония чрез външна намяса, било от страна на съседните балкански държави, било от страна на някои велики европейски империалистически сили. Твърдо, последователно, неотстъпно той стоеше на гледището, че освобождението на Македония и на Балканите от всяко феодално или империалистическо влияние, е дело на самия македонски и всички балкански народи. А по специално за освобождението на Македония той смяташе, бидейки дълбоко убеден в това, че нейното освобождение може да дойде само по пътя на сериозното подготвяне и провеждане на всенародно въоръжено въстание, на чието пропагандиране и организиране той посвети всичките си сили, като най-сетне сложи геройски и своята прекрасна глава на 4 май 1903 год. при с. Баница, Серско.

Но като си бе поставил тази велика стратегическа, национална и социална задача, Гоце, в качеството си на тактик и организатор, се прояви като първокласен реалист. Известно е, че именно Гоце, а заедно с него и Никола Карев и други, се обявиха против решението на вътрешните и външните върховисти, начело с Гарванов и Борис Сарафов, за въстание. Той и други някои членове на ЦК на ВМРО свикаха в София специално заседание, на което солунското решение от януари 1903 г. бе отменено, защото, според тях, въстанието и политически и военно още не беше достатъчно подготвено. В последствие обаче върховистите, при непростимото „попустителство" на Даме Груев, решиха окончателно на конгреса в Смилево въпроса за провеждането и датата на Илинденското въстание, което, както това е всеизвестно днес, въпреки нечувания героизъм на революционните македонски маси, начело на които застанаха и другари на Гоце, като напр. Никола Карев и др., претърпя тежко поражение. Българският монархизъм и върховизъм се

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" Скопје

опитаха да използуват именно това негово поражение, за да оплетат своята рекционно-монархическо-върховистка кошница, а сам Гоце, както казах вече, загина геройски още преди въстанието. Има, разбира се, редица сериозни основания да се предполага, че неговото загиване не беше случайно, а бе дело на гнусно върховистко предателство, макар последното да беше извършено по-специално за четата на войводата Гущанов, към която чета обаче по това време се беше присъединил и сам Гоце.

Като тактик Гоце Делчев се отличаваше също и със своето сериозно отношение към въпроса не само на въоръжената, но и за идейно психологическата подготовка на народните маси.

Той не веднаж не по един повод бе заявявал и подчертавал, че за да бъде въстанието успешно, народните маси трябва да бъдат достатъчно идейно и психологически подготвени, та да знаят за какво ще се. борят и да могат да издържат тежката и съдбоносна борба докрай Разбира се, той никога не изпадна в просветителско опортюнистическо разбиране на революционната просвета и не схващаше просветната революционна работа като нещо откъснато от общото положение и задачи на страната и на революционното движение.

За да подготви всестранно народната революция и за да осигури военно-техническите, политическите и просветно-идейните ѝ предпоставки, Гоце проведе една титанична организационна дейност, която може да се равни само на оная на Левски. Той неспирно обикаляше всички революционни окръзи и комитети, учеше, даваше нужните директиви, съдеше, ентусиазираше, вдъхновяваше, създаваше революционни кадри, участвуваше дори в техническото изготвяне на бомби и в пренасянето на оръжие и т. н. С тази си организационна дейност той събуждаше любов, ентусиазъм и готовност за борба и жертви в революционните народни маси, а у противниците си вселяваше истински страх и трепет, поради което те кръвно го ненавиждаха и не веднаж правиха опити да го унищожат физически.

А за постигането на всички тези успехи не малко му помагаше и негоаото лично обаяние като патриот, хуманист и революционен учител и вожд. Гоце беше наистина една обаятелна фигура, — дотолкова, че с пълно основание нашият поет Яворов в своята биография на Гоце, го нарича на едно място „хайдушко божество“. Имаше нещо наистина неотразимо обаятелно в този македонски „хайдутин революцнонер“ и то, не само в неговия морален и идеен, но дори и в неговия физически облик. Прекрасно сложен, с чудно хубави черни очи, гъвкав, съобразителен, с неизчерпаема физическа и духовна енергия, с чудно, отзоваващо се на всяко народно страдание и болка сърце — той беше наистина личност, каквато рядко се среща в историята на народите. Не мога сега да си спомня, кога и при какви обстоятелства съм го виждал и дали това е станало в Македония или тук в София. но в моите детски спомени незаличимо се е запазил образът му, в сравнение с който неговият портрет, който виждаме тук, наистина не дава дори и приблизителна идея за великото, неизразимото очарование, което лъхаше от тоя дивен човек, станал една от най-прекрасните легенди на македонския народ. За него именно шумят привечер тайнствено и с неизразимо очарование вълните на Вардар и Егея; за него се открояват с вълшебната си синева в македонското небе снежните върхове на Шар и Пирин; за него се смълчават и тъгуват тъмните македонски лесове, както това с голямо пое-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

тично майсторство ни е предал в една от песните си най-големият съвременен поет на Македония — Венко Марковски:

Горо ле, стрео айдушка,
горо ле, майко юнашка,
зощо ле горо, зашуми
кога ни ветре не дувна?

Дал ми те юнак наминал
со стара верна дружина?
Дал ми те некой проколна
за вековечни времиня.

Ил ми те нещо изплаши,
изплаши памет помами?
Горо ле, не трай — просбори,
тежка ми рана отвори.

„Нито ме юнак намина,
со стара верна дружина,
нито ме некой проколна
за вековечни времиня,

нито ме нещо изплаши,
изплаши памет помами,
туку ме куршум прониза,
туку ми Делчев загина.

Силна ме треши трешница,
лута ме стаса неволя
затова така зашумив
у тая доба никоя!"

А кой от нас не знае дивната народна песен за годежа на Гоце и Македония?

Каков се облак зададе
от долу — от Македония. . .

Не било облак, продължава песента народна, а била дружината на „Гоце войвода", който пада в боя и по тоя начин символично „се сгодява" с „тая пуста Македония".

Такива грандиозни поетически образи в народната и в индивидуалната поезия са възможни само за герои, които народите са облекли в ореола на легендарност, защото са влезли дълбоко в съзнанието и подсъзнанието на самите народни маси.

Гоце наистина стана велика народна легенда, каквато за българския народ са Караджата, Левски и Ботев. И затова именно неговото мощно революционно и духовно влияние не отслабна ни най-малко с течение на десетилетията, а даже, тъкмо обратно, все повече и повече нарастваше и нараства.

Но тъкмо защото това е така, ще добавим веднага тук, ние, ако искаме да бъдем наистина негови достойни почитатели и ученици, не

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

може и не трябва да отминем с мълчание даже и при тържествени чествувания на неговата памет, както е днешният случай, някои негови слабости и грешки, от които македонските поколения са длъжни да почерпят нужната поука, за да може да се осъществи последователно, докрай именно Гоцевата мечта за освобождението и за всестранното преуспяване и величие на македонския героичен и във всяко отношение прекрасен народ.

Като оставям настрана някои грешки от чисто организационно естество, в последствие отчетени от самия Гоце, ще се спря тук само на две негови грешки, от които първата има чисто тактически характер.

Думата ми е за това, че тъкмо пред Илинденското въстание, за което Гоце и Гьорче Петров смятаха, че не беше достатъчно политически и военно подготвено, те и двамата, в пълно противоречие с това свое мнение за преждевременността на Илинденското въстание, дадоха нарежлане да зачестят атентатите и четническите акции в страната, като сам Гоце извърши с четата си известния атентат върху моста и тунела при Ангиста. Той, разбира се, бързо съзна своята грешка, но се оказа късно: сам той и Гьорче Петров с това свое нареждане наляха масло в огъня и ускориха въстанието, насрочено от вътрешните и външните върховисти.

Втората грешка, много по-важна, се състои в това, че Гоце, който със цялата си революционна дейност и разбирания *фактически* допринесе извънредно много за оформяването и развитието на македонското национално (македонско-славянско, не българско и не сръбско) съзнание, все пак не намери възможност да се занимае с този извънредно важен въпрос и да му даде онова решение, което историята бе подготвила още преди освобождението на България, а след нейното освобождение го завърши върху основата на редица географски, икономически, политическо-революционни, културни и др. условия. Разбира се, на Гоце бяха известни напр. възгледите и дейността на Теодосий Скопски, на Партений Зографски, на Петър п. Арсов и „лозарите", на Гьорче Петров, на Мисирков и др., но въпреки това той по този извънредно важен въпрос не взе определено решение. А това не можеше да не се отрази върху цялата негова политическа, тактическа и организационна национал-революционна дейност.

Нам обаче не е позволено да бъдем несправедливи към паметта на великия македонски син и затова тук именно, все пак, сме длъжни да отбележим, че Гоце в едно свое писмо бе писал: „Така ли няма кой да напише поне една книга на македонски?" Това възклицание на Гоце показва, че, ако той бе останал жив, не би останал в никой случай равнодушен към факта, че днес в Македония има маса книги и не само поетични и публицистични, писани именно иа македонски език, който вече се оформи в значителна степен и все повече се дооформява и усъвършенствува именно като нов *литературен македонски език*. Лириката на Рацин, на Неделковски и особено на Венко Марковски и на редица още талантливи македонски поети, прекрасните списания и много още други работи, излизащи с нарастващо темпо, великолепните драматически произведения, играни с огромен успех от Скопския народен театър, от чието майсторство и ние тук, в столицата на братска България, имахме недавна случай да се възхитим, и то не само от играта на артистите му, но и от кръшния и звучен македонски език — всичко това

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

е неопровержимо доказателство, че пожеланиато на Гоце вече е исторически факт, който с никакви увъртания и с никакви провокационни подметания и интриги на нашите великобългарски реакционери, искащи да върнат колелото на историята назад, не може да бъде нито отречен, нито умаловажен или подценен.

Но, както казах по-горе и ще повторя пак, въпреки всичко това Гоце със самата си революционна дейност и особено с непримиримата си борба против великобългарските, великосръбските и др. попълзновения за сметка на македонския народ и революцията допринесе извънредно много именно за онова решение на този въпрос, което вече историята безапелационно му даде и което логически допълни и завърши самите революционни македонско-освободителни възгледи и дейност на Гоце.

И тъкмо защото това стана и тъкмо защото македонският народ в последната си епична борба против фашисткото иго се оказа този път не сам, а имаше редица мощни и верни приятели и съюзници: мощното югославянско народно освободително движение, начело със славната Югославянска комунистическа партия и легендарния ѝ вожд — организаторът на победата над фашизма — Йосиф Броз Тито; отечественофронтовското движение и по-късно отечественофронтовския режим в България, начеко с НК на ОФ и с БРП (к) и нейният, също така легендарен учител и вожд — учител и вожд и на целия български народ — Георги Димитров; народно демократическите движения и техните вождове в другите славянски и демократически страни и особено и на първо място великия СССР с неговата славна комунистическа партия, с непобееимата му Червена армия и с най-великия за всички времена политически и военен вожд, стратег и организатор — генералисимус Сталин; тъкмо поради всичко това, а също и поради новите вътрешни нараснали сили в самата Македония, с нейното славно народно освободително движение, начело с Македонската комунистическа партия и водачите им Д. Влахов и Лазар Колишевски — тъкмо поради всичко това новият Македонски Илинден се увенча с пълен успех и в резултат ние имаме сега нова, свободна, суверенна, национално обособена и независима стопански, политически, национално и културно мощно преуспяваща Македония като органическа федерална съставна част от Титова Федеративна Югославия.

Смело трябва да се каже и да се подчертае именно сега, че ако втория Илинден завърши така бляскаво, неговата генерална репетиция от 1903 г., организирана от Гоце и сбратниците му (въпреки хитруванията и лукавите сметки на вътрешните и външните върховисти с прибързаното насрочване на въстанието) бе и ще остане и сама по себе си, и в съзнанието на македонския и на всички балкански народи именно като едно от условията за победоносното привършване на втория Илинден — 11 октомври 1941 год., завършил на Илинден 1944 год. с историческото заседание на АСНОМ в монастиря Пчиня, дето бе създадена новата Македонска Федерална република, суверенно самоопределила се като органическа съставна част от федеративна Титова Югославия.

Тази именно историческа заслуга на Гоце и на неговите сбратници, въпреки някои техни грешки и недостатъци, които ние сега отчитаме само за да не ги повтаряме, е достатъчна, за да остане името на Гоце едно от най-любимите имена за македонския народ и за да бъде обкръжен неговият образ с неувехваемия ореол на славата и любовта народна.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

А всичко това ни дава пълното право да твърдим, че Гоце е още жив между нас и че безсмъртният му дух продължава да бъде на вярна стража, зорко бдящ за по-нататъшната съдба на своята любима страна и народ. Никаква кал, никакви интриги, никакви клевети и провокации на нашите и други шовинисти и реакционери не ще успеят да помрачат неговата слава и да угасят великата любов, която храни към своя легендарен син македонският, вече свободен и крачещ с гигантски стъпки напред народ.

Гаранцията за това са:

Преди всичко мощното народофронтско движение и власт на Титова федеративна Югославия и нейният велик маршал, учител и вожд на всички югославянски народи — Йосиф Броз Тито;

Мощното отечественофронтовско движение и власт на народно републиканска България и нейният учител и вожд, основателят, вдъхновителят и организаторът на нейните победи — Георги Димитров;

Мощните народофронтовски движения в останалите славянски и други демократически страни и техните славни вождове и учители, начело с великия СССР и неговият безпределно обичан от всички демократични народи и движения, мъдър, гениален и ненадминат в цялата човешка история учител, вожд и генералисимус — Йосиф Сталин!

И ето, днес ние сме се събрали тук, в сърдцето на отечественофронтовска София, за да почетем паметта на великия македонски син и неговото историческо революционно, национално, социално и културно дело.

При нас са дошли негови верни ученици, народнофронтовски борци за свободата на Македония и творци на новата ѝ национална и общочовешка култура, за да вземат костите на своя национален учител, вожд и герой и да ги пренесат в Скопие — Столицата на нова, свободна вече, федерална Македония.

Нито имам възможност, нито имам оторизация по този случай да правя някакви особени изявления или декларации от чисто политическо естество. Но все пак, струва ми се, имам и правото, и дълга да кажа именно тук следното:

Този акт — акта на пренасянето костите на Гоце Делчев от нова, свободна, отечественофронтовска София в новата столица на Македонската свободна държава — има, смело ще кажа, велико историческо *символично* значение, още повече, че костите ще минат в своя предвиден маршрут и през *Пиринска Македония*.

Тържественото и искрено изпращане на свещенните кости на Гоце, което нова ОФ България устройва, както това се вижда и от настоящето събрание, е също така един велик исторически символичен акт, който показва, че нещата и в самата Македония, и в цяла Югославия, и тук, в ОФ България, вече коренно са изменени и то в смисъл преди всичко и главно на довършване до неговия логически край историческото дело на Гоце Делчев и на всички тогавашни и по сетнешни негови ученици и съратници.

Македония може да бъде, трябва да бъде и ще бъде най-сетне обединена в своите естествени исторически граници. А така обединена, мощна, свободна, суверенна и във всяко отношение преуспяваща, тя наистина ще бъде мощно обединително звено между балканските славянски и останалите демократически народи — славна историческа роля,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ"Св. Климент Охридски"- Скопје

която й бе предначертана на времето именно от нейния безсмъртен син Гоце Делчев.

Като се покланям от името на отечественофронтовска народно-републиканска България пред свещените кости на легендарния син на Македония и като изказвам дълбокото си убеждение, че този исторически символичен акт ще послужи за още по-голямото, още по-пълното, още по-решителното сближение и дружба между българския народ и народите на братска Титова Югославия и по-специално македонския народ, извиквам:

Да живее бойната и ненарушима дружба между всички славянски и свободолюбиви народи, начело с великия СССР и с руския народ — нашият и на всички славянски народи освободител, учител и покровител!

Да живее бойната ненарушима дружба между южните славянѝ!

Да живее федеративна Титова Югославия!

Да живее отечественофронтовска народно-републиканска България!

Да живее свободна, суверенна, народно-републиканска и във всяко отношение преуспяваща федерална Македония — осъществения блян на безсмъртния и легендарен неин син—предтечата на Народния македонски фронт — Гоце Делчев!

П. Делирадев

Чрез разкъсване към обединение.

В своя исторически път Македония е преживяла безброй превратности. Като трако-илирийска покрайнина, тя се издигна няколко века преди нашата ера в могъща държава, която, макар и кратковременно, сложи своите държавни основи върху трите материка. От бариера срещу робовладелческия империализъм на Рим, тя се превърна в подстъп на неговото настъпление към сърцето на Азия. Римските пълководци тръгнаха по дирите на Александър Македонски. Заедно с целия Балкански полуостров и Македония мина в наследство на Византия и през нейното господство се извърши големият народностен прелом на Полуострова — *неговото славянизиране*. Трако-илирите напуснаха тихом-мълком историческата сцена тъкмо след идването на славяните, след образуването на славянските държави и създаването на славянска култура. Наистина, трако-илирите успяваха да създадат свои племенни държави (на одризите, пеонците и др.), но те останаха без своя писменност, без общотракийска култура.

Близки по език и култура на българи и сърби, македонците не проявиха големи усилия за създаване на своя държава дори и през късното средновековие, ако не смятаме за държави малките феодални княжества на Слав, Крали Марко, Константин Драгош, Хрел, Богдан и др., яко свързани с български или сръбски династии и владетели. Преди тях доста македонски облик бе получила и държавата на Самуила, ала тя не можа да се задържи срещу новия завоевателен порив на византийците при царуването на императора Василий II.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Разпокъсаните и враждуващи помежду си славянски държави подпомогнаха турското нашествие, което тури за пет века кръст на славянската независимост на Балканите.

По време на турското господство, Македония бе цялостна, но робството е лоша и разлагаща спойка. Политически смисъл на македонското географско единство бе даден едва в края на миналото столетие от Вътрешната Македоно-одринска революционна организация, а по-късно ВМРО. Македония трябва да се обособи и политически в своите набелязани от природата географски граници. Извоюването на политическа независимост в чертата на тези граници намери своя класически израз в лозунга: *„Македония за македонците“*.

Борбата за освобождението на македонския народ от политическо, икономическо и духовно робство бе борба революционна и спрямо абсолютическа и полуфеодална Турция и спрямо съседните балкански монархически държави: България, Сърбия, Гърция, а по-късно и Албания на Витовци и Зогувци. Докато първата гледаше да задържи на всяка цена бунтуващата се Македония, като доходна земя за всестранна експлоатация, балканските държавици гледаха да се доберат до това турско „наследство“, като не искаха да разберат, *че единственият законен наследник на тази нещастна, ала богата и красива земя е македонския и само македонския народ.* Затова и Вътрешната организация трябваше едновременно да воюва на няколко фронта. В тази си борба против тежкото робство и воинствените шовинистически попълзновения, македонският народ откриваше своите приятели и укрепваше дружбата си с тях.

Като искрени приятели на борящия се македонски народ на първо място се показаха социалистическите движения всред балканските народи и целият останал свят. Като приятели на същия народ се изтъкнаха народо-прогресивните слоеве на земеделци, занаятчии, дребни търговци и умствени работници. По Македонския въпрос всред балканската общественост бяха се формирали две диаметрално противоречиви гледища: *реакционно-анексионистическо* и *прогресивно-федеративно*. Тези две гледища бяха проникнали както в вътрешната, така и в външната политика на балканските държавици. Първото като държавническо, второто като народно.

Докато правителствата на Кобургите в България следваха неуклонно завоевателната политика спрямо Македония, народното правителство на Стамболийски искаше коренно да промени тези отношения. Затова дворцовата камарила на цар Борис организира и проведе с помощта на царската армия и реакционните политически среди злокобния преврат на 9 юни 1923 г., който погуби селския трибун и министър председател *Александър Стамболийски* и десятки хиляди други народни борци от села и градове.

Но като говорим за българската реакционна и шовинистическа политика, никога не бива да забравяме, че за формирането и провеждането на тази политика голям дял от отговорност лежи и върху реакционната част на македонската емиграция в България. Както всички останали народи, така и частно македонският не е от една сплав, а е съставен от класи и съсловия, различаващи се не само по материални интереси, но още и по политическите си схващания, по обществения си мироглед.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Докато широките народни маси продължаваха да следват пътя на Гоце и Яне, забогателите слоеве в България и Сърбия, покрай другото и с „търговията“ с „делото“, подкрепяха шовинистическата политика на онази държава, в която бяха попаднали. В своята ненаситна жажда за бързо забогатяване, те леко сменяваха окончанията на своите бащини имена и прекори. За пари те можеха да се чинат и българи и сърби и гърци и албанци. *Само не и македонци, защото нямаше кой да им плаща за това.* А борбата искаше и налагаше жертви.

Най-върлите анексионисти у нас бяха забогателите, богатеещите или тичащите след парите македонци. Наистина, в сравнение с широките народни емигрантски маси, те бяха незначително малцинство, ала тяхното политическо значение бе много по-голямо, като оръдия на двореца и на дворцовите правителства. Като търговци, индустриалци, държавни доставчици, министри, депутати, професори, офицери, журналисти, „войводи“, те бяха придобили огромно значение за шовинистическата, потистническата и велико-българската политика на Кобургите в България. Те ръководеха върховистическите нападения срещу Вътрешната организация; те раздухваха шовинистическия бяс против малцинствата в България; те организираха воинствените митинги; те дадоха своите банди на Борис Кобургски и Ал. Цанков за избиването на хиляди земеделци, работници и интелектуалци; те с помощта на фашистката полиция избиха най-верните синове на македонската емиграция — Яне Сандански, Димо х. Димов, Гьорче Петров, Стою Хаджиев и безброй техни сподвижници; те спомогнаха фашисткото нахлуване в България, Югославия и Гърция и потушаваха народните движения в тези страни; те и днес са най-надеждната опора на жалките опити за фашистка контрареволюция в Отечественофронтовска България. *Вземайки смешната поза на „фактори“, те винаги са били оръдия на монархическата клика в София.* Ала за тяхната продажническа и спрямо Македония и спрямо България служба македонският народ е непричастен и неотговорен. Докато прогресивните течения в македонското освободително движение виждаха и диреха своите сътрудници в лицето на българските революционни и прогресивни течения, реакционните македонски среди бяха се поставили в пълна услуга на реакцията и подпомогнаха разсичането на Македония на три къса.

Идеалът на Гоце Делчев, Гьорче Петров и Яне Сандански за цялостна и свободна Македония бе временно погребан от временната монархическа глутница

Чрез дележ се създадоха трите Македонии: *Пиринска, Вардарска* и *Беломорска* или *Егейска.* Но апетитът на нито една от балканските династии не бе задоволен и той докара още две братоубийствени войни. И най-после се установи и за последния политически слепец, че методът на дележа не е в състояние да разреши цялостно Македонския въпрос, че това решение може да донесе само демокрацията и федерализмът.

Разпокъсаният македонски народ, веднага след първата балканска катастрофа, възобнови борбата си за идеалите на първоапостолите на революцията, като всяка отдялна част по необходимост се съобрази с новосъздадените исторически условия. Пиринска Македония издигна още по-високо знамето на Яне Сандански: *„Назад към автономията и федерацията!“*, като зад фигуративния израз „назад“ стоеше лозунгът *„Напред към свобода, единство, независимост и федерация!“*

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Вардарска Макадония трябваше да отстоява преди всичко своята народностна самобитност и свобода, а Егейска Македония да приобщи своите усилия към борбите на гръцката прогресивна демокрация.

В тези разнообразни и във вътрешно и в международно отношения условия протичаха борбите на македонското население на три-четири десетилетия, т. е. на две нови поколения. Един след един борците от Илинденската епопея минаха в небитието и историята. Тези нови борби с нови борци придобиха в различните части на Македония и себични отпечатъци. Създадоха се нови стопански и политически връзки, нови идеологии и нови настроения, за които и политическият наблюдател и непосредственият деятел трябва да държи сметка. Иначе ще сбърка в своите изводи и постъпки.

* * *

Да почнем от Пиринска Македония.

Тази македонска покрайнина преди откъсването ѝ от Турция стопански бе свързана с Беломорието и предимно с фактическото мекедонско стопанско и административно средище Солун. При херметически затворената впоследствие гръцко българска граница и недружелюбните отношения между двете държави в миналото, пък и до ден-днешен, стопанският живот на покрайнината трябваше да се преустрои на нови начала и да се насочат връзките от юг към север, от Солун към София. И няколкото десетилетия направиха твърде много в тази посока. Успоредно със стопанския живот и като двигатели на неговия развой вървят и съобщенията. Прекъснати в Рупел, те се насочват по Струма и Места към София и Пловдив. А както знаем, икономиката лежи в основите на всеки обществен живот.

Но въпреки извършените стопански промени, широките народни маси в Пиринска Македония си останаха привързани към революционните идеи на Яне Сандански и Димо х. Димов и водиха люти борби, както против предателите на македонското дело, така и против фашизиращата се българска власт. И даде скъпи жертви. В тази неравна борба бяха избити не само всички ръководни дейци, но и безброй незнайни борци, че и съвсем непричастни люде. В тези борби източно-македонското революционно и прогресивно движение, известно под името *санданизъм*, се сля с общото народно съпротивително движение против фашизма и послужи за един от основните камъни на нова Отечество-фронтовска България, която възприе и всички негови културни и политически искания. Нещо по-вече. *Санданизмът се указа ранобудно отечество-фронтовско движение.* И етап към единна Македония.

И така, борбата на прогресивното движение в Пиринска Македония опозна и своите заклети врагове и своите искрени приятели в границите по-рано на царска, а след 9 септември 1944 г. на Отечество-фронтовска България. В тези борби и в това борческо сътрудничество се укрепиха още повече връзките между Пиринска Македония и българския народ, *които връзки са залога за пълното осъществяване идеалите на Гоце Делчев и Яне Сандански за свободна и цялостна Македония.* Тази дружба не забавя, а напротив засилва борбата в желаната от верните македонски синове политическа насока. Разслабването на тази дружба може да се желае и иска само от фашистката реакция, която бе наистина, добре бита, обаче не напълно дообита. Политическите идеали на Пиринска Македония и Отечествено-фронтовска България са едни и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

същи днес, както бяха и вчера в прогресивните течения, когато Македония бе цялостна провинция в рамките на Турската империя. Точно както *вчера*, в исторически смисъл на думата, когато наред с *Яне Сандански* от Влахи стоеше *Христо Чернопеев* от луковитското село Дерманци, с *Георги Скрижевски* — *Чудомир Кантарджиев* от Сливен, с *Санде Китанов* — *Кръсто Асенов* също от Сливен, със *Стою Хаджиев* — *Тодор Паница* от дунавското Рахово, с *Таска Врански* — *Александър Буйнов* от Шумен, с *Георги Казепов* — *Петър Юруков* от Карлово и пр. пр. *Яворов* бе предтеча на *Смирненски*; *Ан. Страшимиров* на *Хр. Ясенов*. И пр. и пр. революционни паралели на братска борба за освобождението на македонския народ. И тогава реакцията правеше всичко възможно за разрушението на този борчески съюз между революционните синове на двата братски народа — българския и македонския. Но тяхните пъклени усилия отиваха напусто.

И *днес*, пак в исторически смисъл на тази дума, виждаме същото сътрудничество на демократическите сили на Пиринска Македония и България само че при коренно изменени политически условия. В миналото македонските революционери сътрудничеха с опозиционните сили в България, а сега същите тези прогресивни сили заеха властта в нея, а властвуващите до вчера (9 септември) реакционни сили водят „опозиция“ на народната власт. Затова и всички прогресивни синове на Пиринска Македония стоят плътно и смяло около спасителното знаме на Отечествено-фронтовска България. А вчерашните продажници дирят и намират нови подкупвачи, на които да служат във вреда на светото македонско дело.

Вървели и вървящи вчера и днес заедно, прогресивните сили на Пиринска Македония и О. Ф. България продължават общата борба за осъществяване на общите си идеали и напусто тъмните сили ще се опитват да разрушат този братски съюз.

Между общите идеали на Пиринска Македония и О. Ф. България, на първо място стои този за цялостното обединение на македонския народ в своята Народна република Македония, което бе идеалът и на прогресивната българска интелигенция, която вчера мреше по македонските чуки с усмивка на уста.

* * *

Борбата в Вардарска Македония бе поставена в друга политическа и обществена обстановка, отличаваща се чувствително от същата обстановка в другите две македонски части. Тук велико-сърбите се опитаха да отрекат народностната самобитност на македонския народ и да заличат от географските карти и исторически помагала самото име на неговата страна — Македония, което вековете и хилядилетията не успяха да заличат. За тях нямаше *македонски народ*, а само *„прави сърби“*, нямаше *Македония*, а само *Южна Сърбия*. Това бе първата плоскост, на която се поведе борбата между двете сили: самобитното македонско революционно движение и реакционния велико-срьбски шовинизъм и монархизъм. А в народностния принцип македонското движение във Вардарията внесе всички модерни демократически идеи: за народностна автономия в Македония и за федерална и демократическа структура на цялата политическа общност, от която ходът на историческите събития бяха я направили съставна част. То, македонското движение, *не бе сепаратично*, като жалките развалини от ВМРО на Т. Александровци и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

Иванчо Михаиловци, затова и много, неочаквано много скоро се приобщи и заработи задружно с общото прогресивно и демократическо движение на широките народни маси в старата монархическа и реакционна ЮС. И тук се крие тайната на неговите успехи. След няколко годишна упорита и кървава борба, ю. с. народи, с братската помощ на великата и непобедима червена армия и българската народна войска, успяха най-после под водачеството на народния маршал Тито да прогонят жестокия окупатор зад Драва и Тиса и да сломят вътрешната реакция на Карагеоргиевичи и техните жалки оръдия.

Благодарение на тази разумна и твърда борба на революционните и демократически сили на Вардарска Македония се роди *Народната република Македония* в границите на Федеративната република Югославия. И днес само враговете на прогреса и демокрацията не могат да разберат и оценят великата радост на народите в Вардарска Македония, която с промяна на политическия си облик получи историческото си име. От безправна провинция в монархическа и реакционна ЮС. тя се превърна в самостоятелна държавна единица от демократическа и федеративна Югославска република.

Вчерашната Вардарска бановини е днес Народна република Македония от Титова ЮС.

Че това не е още цялостна Македония, както без България не е още цялостна и ЮС федерация, е лесно да се разбере и разясни. Както утре цялостната ЮС с България и Пиринска Македония няма да бъде цялостната Балканска федерация без Гърция и Албания. Но се върви към туй, към този желан завършек на едно историческо дело: обединението на балканските народи.

Образуването на Народната република Македония е втора решителна и по-напреднала крачка към идеалите на Гоце Делчев и Яне Сандански. И няма защо и от що да се смущаваме, че още не сме стигнали желания връх. Балканските народи са на прав път и близко до него. В Скопие и Битоля е авангарда на прогресивното македонско движение, тъкмо там, където шовинистическите движения в миналото намираха най-голяма опора. И реакционер е всеки, който се опитва да къса исторически създалите се връзки между НР Македония и Титова ЮС. Също, както само реакционерите могат и действително се опитват да смущават братските чувства между Пиринска Македония и ОФ България.

След всичко казано дотук, можем вече да се спуснем по-наюг, зад Алиботуш, Беласица и Пелистер, в така наречената Егейска Македония.

Първото нещо, което ще удари в очите на безпристрастния наблюдател, познаващ южна Македония отпреди Балканската война, е променения народностен облик в полза на елинистическия елемент. Докато в другите две покрайнини промени има само в отделни подробности, а общата картина си остава все същата, тук напротив е докоснат и общия облик. Тази промяна се дължи в общите си линии на преселването на малоазиатското гръцко население във вреда на славянското. Затова и борбите на коренното македонско население, закърмено с идеите на кукушанеца Гоце Делчев, от родното огнище на когото, и помен не е останал, трябваше също до се справят с новата обстановка. И — за тяхна чест — се справиха леко и правилно. Те сляха своите усилия с демократическите движения в Егейска Македония и Гърция. Техният

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

здрав усет им подсказа, *че сепаратизмът е отживял времето си*, че за новите условия са нуждни нови борчески лозунги и нови борци. И не се излъгаха в своите надежди. В Солун и Атина не се раждат и организират само андарти на мегалоидеите, но и смели народни борци, които могат да бъдат верни другари в борбата за свобода, братство и местно самоуправление, за каквито се жертвуваха борците в миналото.

И нищо друго не е смущавало така силно гръцките реакционери, както съвместните борби на славяни и гърци против тяхната тирания. И въпреки всички техни усилия, македонското съзнание и македонското чувство не само че не изчезнаха всред коренните жители, но обхванаха и ново-заселците. И това население ще бъде спойка и за цялостна Македония и за цялостното балканско единение и федериране. Но естествено е, че то ще пристъпи към тази нова градивна работа чак след разрешаване на вътрешната гръцка криза, чак след тържеството на демокрацията в нашата южна съседка. Само така Егейска Македония, вървейки ръка за ръка с гръцката демокрация, ще може да се влее в единна Македония, като част от единната Балканска федерация.

И така, разкъсването на Македония бе дело на съгласуваните усилия на старите монархически балкански държавици. Обединението на Македония ще се постигне пак с общите усилия на балканската демокрация, а на първо място на южнославянската.

Всички предусловия за обединението на Македония вече съществуват в съзнанието на макaлонския народ. Налице и е Пиемонта за осъществяването му. Той е днешната Народна република Македония.

Бане Андреев

За некои „теории" на повампирените големобугарски шовинисти

Последните неколку месеци во бугарскиот реакционерен печат со помошта на разни меморандуми се води безобзирна клеветничка кампања против нова Југославија, особено против начинот на решуењето на слободата и правдата на македонскиот народ. Големобугарските реакционери и кобуршките слуги од сите бои се најдоа на една линија; здружени со заедничката омраза против исправното разрешуење на македонското прашање, тие ја користат секоа прилика да ги оживат и да ги проповедат големобугарските шовинистички теории и претензии на Македонија. Во оваа клеветничка кампања нарочно предњачат социалфашистот Крсто Пастухов со својот „Слободен народ", Гиргиновото „Знаме" и така нареченото „Народно земјоделско знаме" на Петков. Особено безобзирни по своите клевети се истакнуеја статиите на Пастухов, Кунев, Гиргинов, Хаџев, Преспански Лерински и други.

Бане Андреев е роден в гр. Велес през 1903 г. Бил е член на Ц. к. на младежката рев. организация в Югославия. През 1928 г. бива осъден на 15 г. затвор. През 1941 г. той е активен деец на съпротивителното движение и пламенен организатор на антифашистките отряди в Македония. Бива избран за член на Главния отбор на освободителното движение в Югославия, а после за политически комисар на главния щаб на НОФ и ОП за Македония. В първото македонско правителство той е министер на рудите, а сега е също така министер на рудите в централното правителство на Ф. Н. Р. Югославия.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

I

Во низа статии претставителите на големобугарскиот шовинизам и завојувачките претензии спрема Македонија (Пастухов, Гиргинов, Кунев, Хаџов, Лерински, Преспански и др.), тврдат дека Македонците уште во средниот век биле Бугари и дека уште тогај дале големи имиња од кои денес Македонците се срамуат и откажуат. „Вие мегју имињата на народните препородители не смеете да ги споменете имињата на св. Кирил и Методи, на Св. Климент Охридски и плејада други великани заслужени Бугари, родени во Македонија“ (Лерински „Знаме“ од 20 октомври 1945 година.) Овие тврдења на споменатите господа се неточни и неверни. Дека, кога славјанските племиња се доселуеја на Балканот кај нив уште постоеше племенски начин на животот. Под влијанието на византиската цивилизација и култура, а нарочно на христјанството, племенското уредуење почнуе да се распагја. Така во Македонија повеке племиња се соединуат во Склавиниа, кои подпагјаат под власта на Византија. Славјанските племиња кои беа на периферијата на византиската империја, самостојателно или со помошта на племињата кои опагјаа во Византија се ослободуат и создават самостојателни држави. Македонските Склавини успеват под раководството на Самуил да се ослободат од византискиот јарем и да се соединат во Македонска държава (од 976—1018 година). Така през целиот среден век Македонците беа најмногу под власта на Византијците, а помалку под власта на Бугарите и Србите. Кон крајот на средниот век подпагјат под отоманска власт, и останат под јаремот на оваа до 1912 година. Господството на средновековните освојуачи во својата сашност не се разликуело, бидејки беше феудално. Кога идеше на власт еден освојуач, тој само ги менуеше одделните феудални вазали, кои сега би му биле верни, би спроведуеле негова феудална пљачкашка политика, би му плакјале данок и би се тепале за него, а народот останеуше и понатаму приврзан за земјата како колон или меропх, или себар, изложен на безобзирно пљачкање и ропство на феудалниот господар, па бил тој или византијски дук или бугарски бојар или српски великаш.

Културните и просветните прилики, кои во тоа време се развиваа, имаа битно обележие на хрисјанската и славјанската култура. Оваа култура немаше национално обележие, таа не беше ниту бугарска нито српска. Таа во главно се простираше на еден тесен слој од црквени достојанственици и феудални великаши, додека широките маси живееја во незнаеие и суеверие. Јазикот на кои таа се развивала, беше црквенословенски јазик, кој беше заеднички не само за Јужните Славјани, таку и за некои други словенски народи (Руси). Заради сето тоа ние во тој период не можеме да говориме за национална култура, ниту на Бугарите, нито на Србите.

Исто така ни во покретот на богумилите не можеме да видиме еден национален покрет, туку востание на селаните против феудалното господарство и тиранијата, чија идеологија беше изградена на религиозна основа. Покретот на богумилите беше предходник на селските војни во западна Европа

Културните споменици и традиции, кои настанаа во средниот век (цркви, манастири, разни паметници) беа бугарски или српски. Тие заедно со хрисјанската вера беа еден од најглавните фактори, кои направија македонските славјани да го зачуват своето славјанско обележие и да

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

не подлегнат на турската асимилација. През целиот средни век па и до денешен ден, овие традиции и паметници помогнаа кај македонските славјани да се развие национална култура и да се одржат што поблиски и потесни односи спрема нивните крвни бракја од Србија и Бугарија. На базата на овие средновековни традиции и културни врски, денеска се продлабочуе и изградуе братството на Јужните Славјани. Македонскиот народ не само да не се откажуе од апостолите Свети Кирил и Методи, Св. Климент и Наум, туку напротив, тој се гордее со нив. Но тие, макар да се родени на македонска земја и во поголемиот дел работеа во Македонија, не се само македонски, туку општославјански учители. Затоа грешат господата Куневци и немаат право кога говорат за „бугарскиот дух на Македонците од средниот век", за „националното чувство" на Македонците од тоа време. Националното чувство, националното разбирање му беше туѓо и непознато на средновековниот човек, било да тој живее во западна Европа или на Балканот. Нема тогај ни англиска ни француска ни руска, па спрема тоа нема ни бугарска ни српска нација. Македонските Славјани не можеа да имаат нешто што не постоеше изопшто во тој историски период ни кај еден народ во светот.

II

Друго прашање кое тие го поставуат, е: „Има потреба за создавање на нова македонска народност" (Преслав-Преспански во статијата „Македонска дејствителност". „Знаме" 29 октомври 1945 г. Понатаму: „Вие во овој мемент уште говорите за македонски Славјани, но не смеете да признаете, дека тоа не се македонски Слявјани, туку македонски Бугари". Атанас Лерински во статијата „О, неразумни народе...", „Народно земјоделско знаме" 4 ноември 1945 година);

„Се родија Македонци, а исчезнаа Бугарите". (Хаџев во статијата „Заветот на Гоце Делчев" „Слободен народ" од 6 декември 1945);

„Се зборуе не на славјански јазик, кој не постои, туку на бугарски јазик" (Пастухов во статијата „Патот на споразумение" во листот „Слободен народ" од 18 октомври 1945);

„Ние стануевме и стануеме против вештачкото народоносно изградуење на една нова Македонија до некаква особена македонска раса со свој особен македонски јазик, за кој е создадена и особена македонска граматика. Дали е потребен тој дефетизам за да се од Македонија направи достоен член на југословенската федерација?" („Знаме" — 11 мај 1946).

Можеме да наведеме уште безброј „аргументи" со помошта на кои тие докажуат: „Како не постоела Македонска нација и дека таа не постои, туку дека е тоа измислица на српските комунисти — империалисти" (Пастухов).

Македонската нација не е нити измислена, нити насилно создадена, туку е настаната во еден одреден историски период, во капитализмот, кога настанаа нациите во западна и источна Европа. Настануењето на македонската нација донекаде се разликуе од останатите нации на Европа, оти таа настануе во периодот на доцниот капитализам, кога тој преминуе во империакизам. Нужно е да се уочи оваа разлика и нејзините специфични обележја под кои е таа настаната, за да би можеле да ја разбереме.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Турското царство веке во XVIII век западна во криза. Оваа источна азијатска деспотија, растргната од внатрешните противречија и сукоби, започна да се распаднуе. Овој процес уште повеке се убрзуе од надворешно-политичките udари нарочно после загубената војна со Русија и Австрија, турското царство нигло почнуе да назадуе и да се распаднуе. Настануе дезорганизација во централната управа. Земјата ја растргнуат друштвени и политички кризи. Некои паши се одметнуат од Султанот и самостојателно управуат со одделни провинции (јаничарите на белградскиот пашалук, Пизван-Оглу пашата на видинскиот пашалук, јанинскиот, тетовскиот и други паши). По земјата крстарат јаничарски, крџалски и башибозлучки и дахијски банди, кои ограбуат и пустошат цели земји. На нивното ограбуење нарочно беше изложена Македонија. Населението, не можејки да поднесуе убијства, грабеж и палење од овие банди, бега пред нив и се заклонуе во градовите, кои беа утврдени и бранети и во високите и тешкопристапни планински места, а полињата останует пусти.

Градовите на Македонија беа главно населени од Турци, Грци и Власи. Сега нивната структура се менуе славјанското население е тоа, кое почнуе да доминира и да игра со порешителна ролја во економскиот и политичкиот живот на градовите. Славјаните, настануејки се по градовите, почнуат да се занимаваат со трговија, занаетчиство и земјоделие. Тие во трговијата и занаетчиството почнуат да ги потискаат Грците и Цинцарите, така да набргу настануе се по голем сукоб меѓу македонските Славјани од една, и Грците и Цинцарите од друга страна. Своето повластено положение Турците, Грците и Власите настојаваат со сите сили да го запазат, додека Македонците од друга страна со сите сили се борат да извојуат и им одземат позиција за позиција. Остриот класен сукоб, што се разви во македонските градови во првата половина на XIX век, добива форма на борба на македонските Славјани за школи и за културни и црквени права.

Македонците, да би можеле успешно да ги водат своите трговски и занаетчиски магазини, мораа да се школуат, и во почетокот тие започнаа да се школуаат во грчките школи. Но набргу Грците им забрануат пристап во нивните училишта. Затоа Македонците се принудени сами да организират училишта. Така по манастирите, црквите и кај поедини трговци и занаетчии, почнуат да никнуат првите македонски училишта, така наречени „манастири“, во кои се предава на старословенски јазик. Во овие училишта се учи псалтир, часлав, молитвеник, земјопис и сметање. Учители во овие училишта беа во поголемиот дел Македонци или учители, кои одделни трговци ги доведоа од словенските земји: Војводина, Славонија, Србија, Бугарија и др. Во овие училишта се повеке и повеке почнуе да доминира над црквенославјанскиот јазик месниот македонски говор, почнуе изградуењето на македонскиот јазик. На овој јазик ги пишуат своите дела Јоаким Крчовски, Кирил Пејчинович, Глигор Прличев, Бракја Миладинови' Жинзифов, Константин Џинот и др. Каков мокјен економски и политички фактор се македонските трговци и занаетчии во тоа време, се видуе по тоа, што тие ѕидаат низа цркви, Скопскиот еснаф ја ѕида чувената по својата резбарија црквата Св. Спас (1820 година), а тръговците Св. Богородица (1838 год.). Во Велес Св. Спас и Св. Пантелеј (1830 год.), во Прилеп Св. Благовести. Многу од овие цркви имаат редка и светско чувена художествена стојност по

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

своите резбарии (Св. Јован Бигорски, Св. Спас, Благовести и др.). Во тоа време цвета и чувеното дебарско-зографско училиште. Тоа се веке големи и крупни просветни и културни манифестации на македонската нација.

Со отворањето на првите македонски училишта и цркви, Грците се недоволни и настојуат со сите возможни сили да ја угушат нивната работа. Грците настојуат по училиштата да се учи, а по црквите да се служи на грчки јазик, учителите, владиците и поповите да бидат Грци и од трговијата со овие должности прават уносни работи. Ова уште повеке ја заоструе ситуацијата и доведуе до остри и крвави сукоби. Првите сукоби почнуат во Скопје, Велес и Прилеп кон триесетите години, каде дојдуе до избркуење на финариотските владици и завзимање на црквите, а подоцна покретот се прошируе и ја обфануе цела Македонија. За поврзуење и вовлечуење на цела Македонија во ова борба во многу допринесат покрај останатото и панагјурите, на кои се состануат трговците и занаетчиите од разни места да тргуат со своја стока. Тие тука, тргуејки, во исто време се договоруат и организуат за понатамошното водење на борбата против фанариотите, ги изменуат своите искуства и учители итн.

На будењето и јакнуењето на овој покрет многу допринесуат идеите и одеците на национално ослободителните востанија во Србија и Грција. Македонските трговци, патуејки за Пешта и Беч преминуејки низ Србија, се напојуеја со националните слободарски идеи и гледаа како се добива националната слобода. Затоа е трговската буржоазија, главен организатор и ръководител на борбата за просветни, културни и црквени права на македонскиот народ. Конкурентската борба се манифестуе во борба за училишта и верски прашања.

На овој степен на својата национално-ослободителна борба, македонскиот народ ја упери својата главна оштрица на грчката патриаршија, која беше најјак столб на отоманската империја и спроведуач на нејзиното угнетуење на словенските народи. Тоа беше неограничен господар во културното, просветното и црквеното угнетуење на Славјаните, а едновремено ги подвргнуеше на една нечуена економска пљачка, тргуејки со владичките, поповските и учителски места и со сите останати црквени права. Таа истовремено вршеше и обавештајна служба за сметка на отоманската империја меѓу Славјаните. Затоа урнуењето на грчката патриаршија значеше урнуење на еден од главните столбови на отомската империја.

Нешто подоцна оваа борба против грчката патриарщија се разви и во Бугарија. Но темпото на развитокот во Бугарија е побрз, оти борбата на бугарскиот народ е потпомогната и организирана од богатата бугарска емиграция од Бесарабија, Молдавија и Украина. Исто така Бугарите уживаат помош и од самата Русија. Македонскиот и бугарскиот народ се најдуат сега на еден пат, тие имаат заеднички непријатели — отоманската империја и грчката патриаршија, тие имаат заеднички цели. Создружени сили тие сега зеедничко се борат против заедничкиот непријател. И наместо оваа борба да уроди со плод и за едниот и за другиот народ, македонскиот народ во оваа борба бива изигран. Бугарите ја исползуат победата и организират егзархат на бугарската црква, на кого едноставно му ја потчинуат Македонија. Егзархатот стануе експо-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

нент на бугарската политика, тој ги спроведуе завоевателните апетити на бугарскиот двор спрема Македонија.

Со отворањето на егзархиските школи на бугарски јазик и со ширењето на бугарската култура, во текот на извсcно време еден известен дел од македонската буржоазија, извесни делови од средниот сталеж со интелегенцијата, добиваат бугарско воспитание и почнуат да се чувствуват Бугари. Тоа е првата фаза во развојот на македонската нација и борбите на македонскиот народ за своја слобода.

Во другата половина на XIX век капитализмот појако пробива на Балканот. Поврзуењето на Македонија со светските пазари преку Солун, нарочно со изградуењето на линијата Солун—Скопје—Косово и Солун—Битола, македонскиот пазар станує пристапен за светското тржиште. На македонското тржиште почнуе да пристига стока од сите страни на светот, а македонските производи почнуат да се продават на разни светски тржишта. Производството на стоката почнуе да господари на македонското тржиште, тоа ги крши феудалните односи и неутралното стопанство, парите стануат господар на тржиштето. Оваа револуција во економските односи предизвикуе и промена на класните односи во Македонија.

Спахиските одоноси, кои постоеја во Македонија и во целата отоманска империја, сега се претворуат во беглерски односи. Спахијата имаше на уживање свој спахилок и тој од селаните земаше онолку, колку му беше потребно, да би можел да живее тој, неговиот харем и неговата пратња. Повеке од тоа, тој не можел да зема, нити можел да го продаде, нити можел да го тезаурира. Подоцна, тој добиените производи во натура, може да ги продаде на тржиштето и парите да ги тезаурира во неограничена мерка. Од друга страна, апетитите на разни спахии, бегови и аги станат се поголеми. Тоа од своја страна предизвикуе зголемуење на данокот над рајата. Сега тие почнуат да ја пљачкат рајата на еден безобзирен начин. Да би ова можеле да го спроведуат што поефикасно и полесно, тие почнуат спахиската земја да ја претворуат во беговска земја. При спроведуењето на ова настануат крвави сукоби. Беглерските односи во Македонија настануат: 1) Со претворуење на спахиската земја во беговска; 2) Со запоседнуење на земјиштето од страна на спахиите, беговите и агите, земјишта, кои биле напуштени од селството и 3) до тогај слободни села од теророт на разни башибозлуци и крџалии биват принудени да ги признаат беговите како свој господари, кои ке ги штитат од разните неодговорни банди. Тоа се грубите форми под кои настанале беглерските односи.

Од друга страна, селството настојуе да ја запази својата земја, настојуе на беговите спахиите и агите да им даде што помалку производи, оти исто така се зголемуат и неговите потреби. Се создава возможност селанецот да продава на пазарот и добиените пари сака да ги чува. Настануат остри сукоби околу земјата. Селството одговоруе на безобзирната пљачка на беговите, спахиите и агите со оружен отпор. Тоа ја брани својата родна грутка, својот дом и своето опстануење. Прочуени се востанијата околу Лесковец, околу Куманово, Порече кај Прилеп, околу Ресен и Охрид, околу Воден во солунскиот и во серскиор вилајет. Покрај овие локални востанија имаме хајдучење по цела Македонија, каде Македонци осветници со пушка се светат за неправдите, што ги чинат беговите и агите. Мегју хајдутите и нивните арамбаши има и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0).
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

жени, како што е прочуената војвода Илинка во охридскиот крај, која со успех води борба при беглерите.

Овие нови економски сукоби исфрлуат на позорницата на политичкиот живот нови маси и нови сили, кои порано не участвуеле во борбата. Сега селството стапуе на позорницата на политичкиот живот и почнуе да играе главна улога во борбата за национална слобода. Така националното прашање стануе сега во својата сашност и селско прашање оти, во борбата за урнуење на отоманската империја и за националното ослободуење на Македонците, за решуеньето на аграрното прашање, длабоко е заинтересирано селството на Македонија. Затоа селството и постануе главна сила во борбата за националната слобода на Македонија. Селството е грбнакот на македонскиот народо-ослободителен покрет. Тоа е, со еден дел од буржуазијата, занаетчиите, нарочито ситните занаетчии, интелегенцијата, организатор и главна снага на народноослободителниот покрет во Македонија кој сега почнуе систематска организација на македонскиот народ, да би плански ја продолжил борбата против отоманската империја. Спонтаните акции се заменуат со планско раководство во борбата.

Навлегуејки во Македонија, капитализмот ја разби феудалната расцепканост, изолираност и така Македонија ја спои во единствена и самостојателна економска единица, која се развиваше одвоено од Србија и Бугарија. Таа не само економски, туку и политички и културно живееше со одвоен, посебен и поинаков живот, отколку што живееја Бугарите во Бугарија, Србите во Србија или Грците во Грција. И кога основните македонски маси, селството, биват изведени на позорницата на економскиот и политичкиот живот, тие сега со една стихиска елементарна сила влијаат и дават свој пооделен печат на понатамошниот развој на специфичниот македонски живот, во политиката, економијата и културниот развиток на македонското друштво. Нивните барања за политичка слобода, за решуење на аграрното прашање, за подобар социален и културен живот, сега почнуат да влијаат обратно на свеста на широките народни маси, тие да ги разликуат своите посебни интереси од интересите на бугарскиот, српскиот и грчкиот народ, како и од интересите на беговите и на владичката турска нација. Оваа свест со време стануе еден мокјен материален фактор. Македонската интелегенција која се учеше во бугарските, српски и грчки училишта и чии мозоци нивната идеологија ги притискаше како мора, дојде во сукоб со новата реалност, која настана во Македонија. Независно од нивната волја и нивните разбирања, воспитање и култура, овој објективен развиток во Македонија постануе се подоминантен.

Во историјата економските преврати идат често побргу и порадикално ја менуат стварноста на друштвото, отколку што се менуе идеологијата на лугјето. Но сепак, со време идеологијата се измируе со стварноста и почнуе да ја изразуе таа новонастаната стварност. Таков е случајот и во Македонија. Интелегенцијата мораше или да ја разбере таа промена и новата стварност и со неа да се измири, или, ако не ја разбере да биде од неа прегазена. Онаа интелегенција, која му остана верна на народот и која била поврзана со народот, започна да ја разбира таа стварност и на еден или друг начин да ја оформуе и изразуе во своите книжевни или политички работи, формулирајки ги политичките и економските барања на македонскиот народ, додека другите, кои не сакаа да

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

ја разберат таа стварност и кои ги прекинаа сите врски со македонскиот народ, се претворуат во носители на туѓи интереси и нивните завоевателни политики спрема Македонија.

Овие новонастанати прилики најдобро се изразуат во програмот на македонскиот национален покрет, веке кон крајот на деветнаестиот век. Уставот, кој го изработија Гоце Делчев и Ѓорче Петров, јасно го формулиса барањето на македонскиот народ за негова национална слобода. Овој Устав подоцна е преработен на Рилскиот конгрес 1905 година. Рилскиот конгрес по своето историско значење е еден од најважните политички собития во историјата на македонскиот народ, оти на него беа застапени сите делови на Македонија преку своите вистински претставители водачи, и организатори на македонскиот народ, како што биле Даме Груев, Ѓорче Петров, Пере Тошев, Јане Сандански, Черноеев, Томов и други, кои се изберени на најдемократски начин од месните, срески и окружни конференции и по тој начин ги изразуеле тежненијата и барањата на целокупниот македонски народ.

Во член 1 од Уставот се говори: „Внатрешната македонска революционерна организацја има за цел да ги соедини во една целина сите недоволни елементи во Македонија и Одринско, без разлика на народност за извојуење на полна политичка автономија на свите две области". Цитирано спрема книгата на Хр. Силјанов „Освободителните борби на Македонија" книга втора, страна 393). Во овој член јасно дојдуе до израз барањето на македонскиот народ за автономна и самостојателна Македонија. Македонскиот национален покрет, изразуејки ги интересите на македонската нација и заштитуејки ги правата на својот народ за политичка самостојателност и слобода од пљачкашките апетити на империалистичките завоеватели и нивните експоненти на Балканот, Бугарија, Србија и Грција, енергично стана против сите нив и јасно го изрази тоа во член 2 од Уставот: „Организацијата се супроставуе на сите опити за делба и освојуење на овие области од било која држава". (Исто, страна 393).

Македонскиот народ смета, дека неговата слобода може да се извојуе единствено со кутнуење на ориенталниот апсолутизам и тиранијата и со спроведуење до крај на демократска револуција во Турција. За спроведуење на ова, тој ги мобилизира не само Македонците, туку и сите останати угнетени и демократски сили во отоманската империја, па и Турците. Демократичноста и ширината на македонскиот покрет јасно произлегуе од член 5 на неговиот Устав: „Член на ВМРО може да биде секој, кој живее во европска Турција без разлика на пол, вера народност и убедуење" (Исто, страна 393).

За извојуењето на својата слобода македонскиот народ ги ползуеше сите возможни средства на борбата како легалните, така и илегалните, сметајки дека извојуењето на слобода за Македонија може да са спроведе единствено со револуционерна борба и насилно кутнуење и уништуење на турската власт и нејзините феудални господари. Во Уставот член 3 зборуе: „подигајки го револуционерниот дух и свеста на жителите и употребуејки ги сите средства и напори за што побрзо истовремено наоружуење на жителите со сето што е потребно за едно општо сенародно востание, таа се грижи за културното и економско издигнуење на организираното жителство и ја поможуе легалната борба против турските власти" (исто, страна 393).

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Решењата на Рилскиот конгрес на еден прост и единствен начин ги изразија и формулисаа барањата на целокупниот македонски народ за неговата слобода, независност, подобар и посрекјен живот и заради тоа, решењата на Рилскиот конгрес се решења на целокупниот македонски народ.

Со понатамошното развитие на политичкиот и економскиот живот во Македонија, биват привлечени и активизирани се пошироки народни маси, нарочно после ташките и крвиви борби како што е Илинденското востание, политичките борби околу разни реформи, избори за парламент итн. Овие борби политички го школуат македонскиот народ и се појасно ја кристализираат во широките народни маси неговата национална свест. Ова веке јасно го изрази еден од водачите на македонскиот народ, Јане Сандански. „Јане ја разви тезата дека е катастрофално за македонското жителство, а и за самата Бугарија, ако македонското прашање се третира во смисол на национално соединуење со Бугарија и дека лугје со друго направление се продадоа на бугарската влада. Секој кој агитира било во Македонија, било надвор од неа на базата на ослободуењето и соединуењето со Бугарите, треба да биде дочекан непријателски од ВМРО, исто така како што се дочекуат организациите на српските и грчките организации и чети. Тој (Јане) објаснуе во општи линии, дека треба да се работи на општи линии *за будењето на свеста во масите, дека се самостоен народ, дека имаат право на слободен живот и дека треба да се борат, како би извојуеле своја слобода, не опирајки се на тугја помош поради тоа, што тие кои би дошле да го ослободат, ке дојдат во сашност да го поробат*". (исто страна 498, подвлекол пишуачот). Од горе цитираното јасно се гледа, дека Јане Сандански зборуе за македонскиот народ, за неговата различност од бугарскиот и останалите балкански народи.

Оспоравајки ја македонската нација, поменатите господа повеке пати се повикуеја на македонската емиграција и на некои Македонци, кои се изјаснуат како Бугари. Тоа истото го прават големогрчките теоретичари, а тоа го чинеа и големосрпските теоретичари Порано видовме, дека некои Македонци под влијанието на егзархиската политика нарочно на бугарските училишта и бугарската култура, се бугаризираа, други под влијанието на српските училишта и српската пропаганда се србизираа, а трети под влијанието на грчките училишта и грчката пропаганда се грцизираа. Тие станаа градители и пропагатори на големобугарските, големосрпските и големогрчките разбирања во македонскиот народ (Сарафов, Соколович, Мелас и др.), па спрема тоа тие не се претставници на македонскиот народ, нити бранители на негова слобода и равноправие, уште повеке тие водеа една политика и настојуеа македонскиот народ да биде денационализиран, поробен и уништен.

Ние знаеме, дека во вишиот стадиум на развитието на капитализмот започнуе процесот на раселуенето на нациите, процесот на одвојенето на низа групи од нацијата, кои одат на печалба во разни земји, како би се исхраниле самите себе си и својата фамилија. А во Македонија е и тој случај, да од теророт на турците, грците, големобугарите и големосрбите бегаа и емигрираа илјади и илјади македонци, како во разни балкански земји, така и во целиот останат свет (Америка, Австралија). Оваа емиграција ги гине старите врски, а придобива на новото тло нови, така да

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

од колено на колено прима нови обичаи, морал и вкус, а добива дури и нов јазик, па така сосема го менуе својот национален характер.

Таа емиграција и тие денационализирани македонци, кои се залагаа за една политика против интересите на македонскиот народ, а за завојуене на Македонија, било од страната на големобугарите, големосрбите или големогрците, ги издаваа интересите на својот народ и ја бранеа империалистичката завојуачка политика на дотичните земји спрема Македонија. Тие настоеја македонскиот покрет да го уништат или да се доберат до него и го спрегнат со цел да ги остварат интересите и завојувачките политики било на Кобурзите, било на Карагјоргјевичите било на Хоенцолерните. Македонскиот народ со сите сили и средства се бореше против нив. Така уште Рилскиот конгрес сосема јасно ја формулира борбата против бугаризирање од егзархатот говорејки: „Сите појави во делата и постапките на егзархатот и неговите органи, кои са вперени во духот ня бугарскиот државнички национализам, ги смета за штетни во нејните барања и им се противставуе“ (Исто страна 518). Таа многу го осудуе „врховизмот“, грчката и српската пропаганда и нивните чети, сметајки ги како орган на соответните влади и агенти на соответната илегална борба, а нивната работа вперена против целта на Организацијата. Како такви таа ке ги брка со сите свои сили и средства од следните причини: а) што тие се орудиее на државата и владата, која бара освојуење на територијата на самата Организација; б) како такви тие се против автономијата на Македонија и Одринското; в) го кинат населението и со самото тоа му ја намалуат снагата и борбата со турците, убиваат невини лугје, за кои е Организацијата должна да се грижи и да ги чува, дејствуат здружени со турските власти“ (страна 390 исто). Заради тоа таа со сите се бори, Организацијата да ја сочува својата самостојателност и ова свое барање да го подигне на степен на принцип

Свидетели сме и денес како извесни делови од емиграцијата во Бугарија говорат дека книжовен македонски јазик не постои, туку дека е тоа расипан српски јазик, а други во Србија говорат дека е тоа расипан бугарски јазик. Едните и другите го одрекнуат правото на македонскиот народ за слобода, ја одрекнаут неговата Република, неговиот политички културен развиток. Јасно, е дека овие делови на македонската емиграција немаат ништо заедничко со македонскиот народ, дека тие не ја изразуат волјата и интересите на македонскиот народ, туку и понатаму задржуат еден непријателски, шовинистички и завојувачки став спрема македонскиот народ.

Но, од друга страна треба да му оддадеме признание на оној дел од македонската емиграција, како во Софија, така и во Америка, во остатиот свет, која не само што го симпатизира македонскиот народ и со својата волја стои со него, туку го поможуеше и го поможуе развитието на македонската Рупублика и напредокот на својата татковина за еден поарен и посрекјен живот. Тие се навистина синови на Македонија и нив ги врзуат илјадници невидливи нишки со македонскиот народ.

Со освојуењето на Македонија и со нејната делбе помегју Бугарија, Србија и Грција во втората балканска и првата империјалистичка војна не само што не е решено македонското прашање, туку напротив уште повеке изострено. Империјаличкото освојуење и угнетуење, денационализаторскаата политика на империјалистичките завојуечи, забраната на македонското име, забраната на секаков политички живот, прекрстуењето

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

на македонците во „Јужносрбијанци“, „Стари елини“ или „Б'лгари од Македонија“, нивното истребуење, масовно прогонуење од нивната земја во емиграција в Америка и Австралия, безогледната стопанска колониална плачка, забраната на македонскијот јазик и култура, на македонските песни, го доведоа националното угнететуење на македонците до врв. Ова не доведе она што го исчекуеа империјалистичките завојуачи до ликвидацијата на македонската нација и нејното асимилованье, туку, напротив, до се поголема политичка активизапија и до уцврстуенье на нивната национална свест, до засилуеньето на борбата на македонскиот народ за неговата слобода. Македонците под Грција и под Бугарија и под кралството Југославија се бореа за својата слобода, за признаванье на своето налионално право, т. е. за самоопределуенье и рамноправност. Тие таа борба ја водеа на севозможни начини, од илегалните летци, весници и брошури до разни стопански и политички борби. Така македонскиот народ во периодот после првата империјалистичка војна ја поврзуе својата борба со борбата на демократските маси од Србија, Бугарија и Грција. Македонските синови, продолжуејки ја борбата на своите славни претци, ги полнат занданите и пред разни изванредни судови не се устручаваат, да со презрение му довикнат на завојуачот, дека Македонија е поробена и дека тие се синови на својот македонски народ, кој се бори за своја слобода и дека ке се бори се до тогаш, додека не биде извојуена. Под империјалистичко угнетуенье, продолжуејки ја својата борба, македонскиот народ, со успех продолжуе да ја изградуе својата специфична национална култура на свој македонски јазик. Не е случајна појавата на песните на Кочо Солев — Рацин во Југославија и на Венко Марковски во Бугарија. Но, реакционерите и во Софија и во Белград ги пречекуат со презрение и подсмев. Колку има слично во борбата на овие Дон-Кихотовци против литературата на македонскиот народ со фанариотите, кои при крајот на осумнаестиот и во началото на деветнаестиот век ги исмеваа првите бугарски и српски писатели, ругајки им се дека овчарскиот српски и бугарски јазик е неспособен за книжевни творби.

★

Во овој краток преглед настојавме да прикажеме како настана македонската нација како и сите останали нации во една определена епоха во епохата на капитализмот. Процесот на распагјањето на феудализмот и истовремениот развиток на капитализмот, ги доведе лугјето да се обединат во нации, да се формират нации. Така беше во западна и источна Европа, така беше и на Балканот. Таков е случајот и со Македонија. Но поради тоа, што македонската нација настануе во доцниот капитализам, а национално-ослободителното движенње се распламтуе во периодот на империјализмот, кога буржоазијата ги издава интересите на нацијата и води сметка единствено за своите тесни класни интереси, така и македонската буржоазија верна, на својата класна политика, ги издава интересите на својата нација, за да би ги запазила своите класни интереси. Таа сега, не само да не е хегемон во национално-ослободителното движенње, туку носител на противонародната завојуачка политика спрема Макадонија. Македонската буржоазија порано соработуе со големосрпските хегемонисти, а за време на војната со германските и бугарски фашисти и сесрдно ја поможуе нивната окупација и борбата против македонското народноослободителното движење. Сега ролјата на хегемонија

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

превзима младата работничка класа со интелигенцијата, која потечуе од селството и занатчиите. Тие се носители на македонската нација, на нејната борба за слобода и афирмација. Под нивното раководство македонскиот народ ја доведуе борбата до успех, до оствареуењето на македонската државност, до создавањето на Република Македонија.

★

На развитието на македонската нација гледаме, да во разните периоди на македонското национално движење *довагјат до израз разни црти, кои са карактеристични за нација воопшто.* Во барањето на школи, во културна и црквена автономија, довагјат до израз прашања за националниот јазик и националната култура, која треба да ја изрази специфичната македонска психичка конституција, „македонскиот национален карактер". Во барањата на политичка самостојателност и слобода, и во решителното противставање на освојуењето и поделбата на Македонија од страна на бугарските, српски и грцки завојуачи јасно довагја до израз прашањето за национална територија, која го опфакја и самостојателниот стопански живот на целата македонска нација.

III.

Разните псеудонаучни теории и приговори на теоретичарите на големобугарскиот шовинизам и на завојуачката политика, кои порано ги разгледавме само се основа од која би можеле да го нападнат денешното решение на македонското прашање. Тие викат на полн глас како прашањето на македонскиот народ е решено на неправилен начин. Тие велат „дека за вољата на самите македонци никој не праша, принципот на самоопределуењето никој не го примени", (Преспански во статијата „Македонската дејствителност", „Знаме" од 22 октомври 1945). „... Да прашањето на Македонија не може да се схвати за решено во тесната линија на освојуење и хегемонија". „Населението на Македонија не е консултовано, принципот на самоопределуење не е применет, да би се одредила вољата на народот, каква е и каде сака да биде" (Пастухов, во статијата „Патот на разбиралство" во весник „Слободен народ" от 18 октомври 1945) и т. н. и т. н.

Најмалку имат право да зборуат за начинот на решуењето на македонското прашање и като е тоа решено, хитлеровските џандари и окупатори на македонскиот народ. Македонскиот народ не чекаше на разни господа Пастухови, Преспански и други за да му го покажат тие „спасоносниот пат" за решуење на прашањето на неговата слобода и на применуењето на правото за самоопределуење и рамноправност, туку долга низа години се бореше за тие принципи и својта слобода, токму против тие исти господа. Тој не чекаше тоа право тие да му го дадат, туку со пушка во рака во помош на своите бракја од Србија, Црна Гора, Хрватска и Словенја, и со останалите антифашисти заедно, го извојуа.

1941 година Хитлеровските и бугарссите банди ја окупираа Македонија и и наметнаа нечуен во историјата терористичко-фашиски јарем. И денеска некои господа имаат смелост да го бранат овој фашиски јарем тврдејки, да „таа (се мисли за Бугарија — забелешка на авторот) не и објауела војна ни на Грција, ни на Југославија, туку *само управуеше со некои територии на тие држави*, што месното население повеке го

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

сакаше, отколку германската окупација" (Мемурендум на бугарската социјалдемократска партија на Лулчев на 25 април 1946 — го подвлечуе авторот). Какво беше „управуењето со овие територии" најарно го сети македонскиот народ на својот грб, кога занданите почнаа да се полнат, а стрелања и бесења катадневно да се вршат по цела Македонија. Бугарските фашиски управуачи со тоа свое „управуење" сакаа да го прегнат македонскиот народ во Хитлеровата кола, да биде негов џандар и братоубиец, да го гуши востанието и народноослободителната борба на своите бракја од Србија, Хрватска, Црна Гора и другите краишта. Тие со тоа „управуење" ги ослободуеја хитлеровските разбојници за да можат да одат на Москва, Севастопол и Сталинград. Македонскиот народ не појде по патот по кој сакаа да го поведат господата социјал-фашисти, туку појде по ватот кој му го покажуеше Комунистичката партија на Југославија. На нејзин позив тој се дигаше на востание, во борба за своја слобода и за извојуење на принципите на самоопределуење и рамноправност. Македонскиот народ, организиран и раководен од КПЈ и от другарот Тито, стана и со пушка во раце — се бореше низ цела Македонија токму против тоа „управуење", а за своја слобода. Тој високо го крена знамето на Гоцета Делчев и Јанета Сандански, и ги настави славните традиции на Илинденското востание и под тоа знаме ги мобилизира сите сили на целокупниот македонски народ, како би ги разбил и уништил фашиските окупатори.

Никој „во Македонија не ја скрши германската војска и не ги принуди Германците да ја напуштат Грција" (Меморандумот на ЦК на работничката социал-демократска партија на Бугарија од 25 април 1946 г.) туку македонските единици на Титовата Армија ги биеја и скршија и германските и бугарско-фашиско-окупаторските дивизии. Тие поголемиот дел од 29-та дивизија ја разоружаа кај селото Жеглигово, а на 10 октомври 1944 година во селото Довезенци беше разоружан поголемиот дел од 14-та дивизија, а 17-та дивизија беше разоружана низ долината на Брегалница, додека 50-та дивизија со седиштето во Битолја, е разоружана од Германците, а само гарнизонот во Прилеп заедно со нашите единици се бореше против Германците. Спрема тоа, македонскиот народ со пушка и крв ја извојува својата слобода самоопределуење и равноправие со оловни куглици.

Втор пат македанскиот народ ја изрази својата волја и гласаше на своето историско Собрание во Прохор Пчински на 2 август 1944. Представители на макееонскиот народ од сите краеви, избрани под фашиската окупација и терор се собраа на ослободениот од фашискиот окупатор дел на Македонија во историскиот манастир Прохор Пчински, да ја изразат вистинската волја на македонскиот народ. На тоа Собрание македоискиот народ ја прогласи својата свобода и прв пат ја прокламира на целиот свет својата македонска државност. Поучен од долгогодишното искуство, дека неговата слобода и рамноправие може да му биде обезбедено и загарантирано во заедницата со своите бракја од Федеративна Југославија, драговолно се соедини со нив. При тој случај македонскиот народ гласно ја изрази своята воля и покрај бајонетите на германските и бугарските фашисти, кои сееја смрт во Македоња. Волјата на Македонскиот народ за неговата слобода, за поарен живот, за неговото самоопределуење, беше појака од теророт, пустошењето и пљачкањето по Македоња, и таа волја на македонскиот народ победи.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0).
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Трет пат македонскиот народ гласаше на изборите од 11 ноември 1945. Историјата не помни таква општонародна манифестација и израз на волјата, како што беше денот на изборите за Уставотворното собрание. Народот од утринта до вечерта со песна и знаминьа одеше на избиралиштето, го даде својот глас за својата државност, за македонската народна република. На овие избори излегоа и гласаа преку 96% од сите запишани гласачи и јасно и недвосмислено ја изразија својата волја, што сакаат и каква слобода сакаат.

Бугарските фашиски окупатори беа мајстори во организираньето на паради и „тржества". Но како јадни и кукавни беа тие, знае целиот македонски народ, а тоа и господата социал-фашистите многу добро го знаат, оти скоро никој не идеше на тие нивни паради. А наспроти тоа — како величествен беше митингот и со како одушевление го дочека македонскиот народ другарот Тито на 10 октомври 1945 година, така да Скопје беше исполнето со народ и воопште не се помни такво сенародно веселие и дочек во историјата на Македонија.

Претставителите на бугарската завојувачка политика сметаа, дека би било подобро, да се образува „Самостојателна национална држава". „Поинаку би било прашаньето ако е збор за една сосема самостојателна и независна држава, која не би се вклучила во границите ниту на Југославија, ниту на Бугарија. Во таков случај брат со брат би можел пољубезно да се погодуе на базата на взаимно разбиранье и во заштитата на општите интереси" (Пастухов во статијата „Во заштита на Бугарија". „Слободен народ" од 2 декември 1945). А во меморандумот на Лозанчев и на другите се зборуе „. . . По нашето скромно мнение, кое е истовремено желба и на целокупната емигрантска јавност, т. е. на јавноста на Македонија воопште, овие бараньа можат да бидат остварени, кога Егејска, Пиринска и Вардарска Македонија бидат воздигнати на степен на политички единици, створуејки сојуз помеѓу себе, да образуат една федерална македонска држава, под мандатот на 5-те големи демократски сојузнички држави". Или ставот на бугарските социал-шовинисти: „Долгите спорови меѓу балканските народи и големите држави заинтересирани за Македонија можат да го најдат своето решение само во навистина автономна Македонија" (Меморандум на ЦК на социал-демократската партија на Бугарија од 25 април 1946). Или „македонското прашанье ќе биде решено правилно само тогаш, кога на македонскиот народ ќе му се даде автономија и право слободно да ја одреди својата судбина" (меморандум на Никола Петков, април 1946).

Во текот на својата борба македонскиот народ го поставуеше прашаньето за решуеньето на својата слобода на разни начини, главно секогаш тргнуејки од конкретни и политички прилики и условија, како во светот така и во турската царштина. Кога империјалиските разбојници не можеа да се спогодат околу поделбата на турското царство и кога прогласија статус кво за Турција, тогаш македонскиот народ беше присилен да го поставуе решуеньето на прашаньето на својата национална слобода како прашанье за автономија во турската империја. Така за времето на новотурската револуција, тој преку Сандански ги поможуеше младотурците како би ја довеле револуцијата до успех, оти и нејзината победа неминуемо би довела до уништуеньето на ориенталскиот деспотизам, феудализам и извојуенье на вистинска автономија за Македонија, т. е. за извојуенье на негова национална слобода. Но поради нејзината

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски", Скопје

слабост, нарочно поради тоа што не сакаше да се потпре и да ги покрене широките народни маси, младотурската револуција набрзо прерастуе во контра-револуција и не решуе ни едно од прашањата, кои пред нејзе се поставија.

Ниту балканската, ниту првата светска војна, не донесе решение на македонското прашање. Доколку првата балканска војна беше правично водена, против апсолутизмот и феудализмот, и за национално ослободуење, дотолку втората балканска и светска војна беше завојувачка и империалистичка, а за поделба на Македонија и нејното национално угнетуење. Но промените кои настанаа во светот после победата на Големата Октомвриска револуција, битно ги изменија условите и начинот на решуеньето на националното прашање. Таа покажа возможност и целисходност на решуеньето на националното прашање на базата *на братскиот сојуз мегју работниците и селаните на најразлични народи,* на принципот на доброволното соединуење. Нашите народи, користејки се со искуството на братските народи на Советскиот Сојуз, во текот на народноослободителната војна и после нејното победоносно завршуенье, покажаа возможност *за решуеньето на националното прашање на базата на братството и рамноправноста во демократска држава, во која навистина власта ја има народот.*

Македонскиот народ во текот на 24 години свој живот во заедница со останатите народи на Југославија, сфана, дека, *доколку има непријатели* во големосрпскиот хегемонизам, дотолку има *пријатели во работниците и селаните на српскиот народ и останатите народи на Југославија.* Тој во тешката и крвава борба, која ја водеше против угнетуеньето на големосрпските хегемонисти, наиде во српскиот народ свој брат и сојузник во борбата, кој не само да ги признаваше неговите права, ами заедно со него се бореше за демократија, слобода и равноправност, за еден подобар и посрекјен живот на сите народи во Југославија. Братството и сојузот со српскиот народ е кован на крвта и коските на најдобрите синови на македонскиот и српскиот народ, на демонстрациите, во затворите, со пушка во рака во борбата против фашиските окупатори. Тие заедно ги тепаа фашиските окупатори и заедно ја извојуваа својата слобода и рамноправност во својата заедничка татковина Федеративна Народна Република Југославија.

Денеска македонскиот народ живее слободно во својата држава, Народна Република Македонија. Таа е израз на суверенитетот на македонскиот народ Така се оствари вековниот сон на најдобрите умови и синови на македонскиот народ. Во својата Република тој ужива полна политичка слобода и ја има сета возможност да ја развие својата национална култура, својот јазик, да ја изгредуе својата литература и тоа за прв пат во својата историја. Уживајки помош од своите бракја, кои културно и економски се поразвиени, тој денес ги исползуе сите свои материални сили и природни богатства, да изгради еден подобар и посрекјен живот, еден покултурен и побогат живот, достоен за човекот. И така видуеме, како слободата и равноправноста се оствaруат на дело во Федеративна Народна Република Југославија.

И ова македонскиот народ го извојува против волјата на господа Пастухови, Куневи и други, и против волјата на големосрпските хегемонисти и против волјата на мегјународната реакција. Ако во оваа статија не гледаме сметка со големосрпските разбиранья, теории и носители на го-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

лемосрпскиот хегемонизам, тоа е затоа, што ние нив ги тепавме со братскиот српски народ и останатите народи на Југославија со пушка во рака, што во нашиот демократски Устав *на македонскиот народ му е загарантирино правото на слобода и равноправност,* што донесовме закон против националната омраза и националните расправии. Ние нив заеднички ги тепавме, а убеден сум дека во заедница со братскиот бугарски народ ке ги тепаме и дотепаме исто така и големобугарските шовинисти.

Соединуеньето на македонскиот народ предизвикуе бес кај сите профашисти и реакционери, а нарочно кај бугарските. Тие борбата и правилното бараньe на македонскиот народ го наречуат „шовинистички и и завоевателни претензии на големосрпскиот шовинизам"... „остваруенье на државниот апетит на понапрешна Југославија, која денес се изразуе во прикриени симпатични бои". „Тоа се измислици од најновото време. (збор е за Пиринска и Егејска Македонија — примедба на пишуачот)... за целите на една империалистичка политика" (Пастухов, Хацев).

Империалистичка и шовинистичка политика спроведуеше Југославија на Карагјоргјевичите, која одеше за тоа да ја освои Македонија и да ја потчини на својата власт. Таа не го признаваше македонскиот народ ни Македонија. Мегју тоа, денешна демократска и федеративна Југославија не го поставуе прашаньето за соединуенье на македонскиот народ како завојуенье, туку ги помага оправданите тежненија на македонскиот народ, кој во ФНРЈ ја доби својата слобода, Народната Република Македонија даго оствари до крај своето дело-ослободуенье и соединуенье на целиот македонски народ, како што од своја страна македонскиот народ ги помага своите бракја Словенци и Хрвати за да остварат соединуеньето со нивните бракја од Истра и Корушка. Ова не е империалистичко освојуенье и анектиране, туку взаимно братско помаганье, да би братот ги остварил своите национални идеали.

И кога и денес македонскиот народ поставуе да се соединат овие три дела, не поставуе нешто кое е тугјо, што треба да се завојуе да би спровел империалистичка политика, туку да ги соедини своите национални територии, да ги оствари своите национални идеали — слободата на македонската нација.

Дали соединуеньето на италијанскиот народ, украинскиот, полскиот, германскиот, или било кој друг народ, беше империализам или шовинизам? Па од каде тоа да соединуеньето на македонскиот народ биде империализам и шовинизам? Прашаньато за своето национално соединуенье денес го поставуе македонскиот народ. Тој во еден дел ја извојува својата слобода и има своја национална држава — Народна Република Македонија. Тој во својата република денес развива своја национална култура, свој јазик, свои материални богатства.

Слободата на македонскиот народ е дело и борба на целокупниот македонски народ. Зато тој денес ја продолжуе борбата, да би го ова свое иеториско дело остварил до крај и довршил ослободуенье на Македонците, да би се соединил со своите бракја од останатите два дела, бидејки Македонците во другите делови не се слободни и бидејки нив не им се признава нивниот национален карактер и немаат свои школи, немаат своја слобода.

Затоа најглавен задаток на македонскиот народ во Пиринска Македонија е борба за демократизација на земјата и признаванье на него-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

вите основни права како народ, додека во Егејска Македонија тој денес се бори заедно со грчкиот народ против тугјиот окупатор на земјата, за протеруенье на окупаторот и извојуванье на национална слобода и независност на Грција, и во таа борба заедно со демократските сили на Грција тој ке ги извојуе своите права на самоопределуенье и равноправност.

Во борбата против фашизмот македонскиот народ од Народна Република Македонија беше тој, кој ја помагаше и организираше борбата во останатите делови на Македонија. Тој дел на Македонија беше жариште и центар на разгоруенье борбата против фашизмот, заради тоа тој и денес е центар за соединуенье на останатите делови на Македонија.

Македонскиот народ нема потреба да освојуе и окупира тугји територии. Тој како и секој друг народ бара само да му се признае право на самоопределуенье, на национална егзистенција и слобода на неговата земја.

Генерал Кецкаров Вл.

Што видоф во Македонја

Имаф срекјата да бидам изпратен како гостин-делегат за конгресот на Народниот фронт во Македонја. Во едно време како сегашното, кога мнозина се мъчат со „сборвейне на ухо" да излагат „обективно" положението овде и онде, ми се чинит дълг ми е да излезам отворено и да си ги кажам впечатленията такви, какви що ги добиф, пак кој сака да си прајат сравнение и со своите „скришни" информации.

Интересот на братството што треба да се изградит мегју Балканските славјани, наложува чесно и искренно да се яват пред светот големите исторични и социални факти, що се изградени тамо. Само така правилно и чесно ке се служит на ова братство, без скришни намеренија, во какви, со голема погода се винат бугарски, сърбски и македонски патриотари, шовенисти и реакционери.

Во Македонија е изградено едно неразрушимо сознание за своя македонска държавност, отделена от другите национални държавности, но якоързана со общата државност на другите народи на Титова Југославија. Во градежот на ова сознание влегват и другите национални малцинства, кои се особено доволни за вистинската свобода, што са я получили во свободната Македонска република. Разширвајнето на федералното сознание, во рамките на целото южно славянство и дори и на балканското единство, е угледна идея и на македонците, али се смета оти тая идея треба да се пофатит от народите што се останали надвор от създадената веке федерация на народите во Титова Југославија. Границата свидно се варди от југославянската војска, но населението искренно сака да се намали нејзиното стопанско и политичко значение.

На второ место прави големо впечатление односот, што го имат представителите на другите југославянски народи кон Македонската република. Той не е снисходителен, како кон нова държава, на която й е подарена свободата. Македонја, во техните очи, е равноправна, равнозначна и равнозаслужила единица, во общата союзна държава. За овай факт треба да си земат дебела бележка, както сърбските, уште појке и

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

бугарските „ослободители“ за кои мегју „ослобожденјето“ и „окупирајнето“ немаше никаква разлика.

На трето место треба да се отбележи големиот факт за реалното изградвејне на една вистинска обштествена сила, во лицето на Народниот фронт.

Има една значителна разлика мегју Отечествениот фронт во Бугарско и Народниот — во Македоніја. Како е во другите федерати, незнам, но во Македонија той е вистинска единна народна сила, составена преди все друго, от младата интелигенција, што зеде участие во борбата за ослободуене, от бедната работна градска и селска маса и от малцинствата — турско, влашко и албанско. Бројот на Народниот фронт може да составя 80—90% от целото население на Македониіа. Ядката на Народниот фронт се кадрите на комунистичката партия. Останалиот состав не влегва во него како политически партии, зашто во Македонија старите сърбски партии не фатја корен, нито како национална малцина, ами чисто како професионални колективи. Ова обстоятелство го прајт Народниот фронт во Македоніја особено силен и динамичен во сите социални инициативи. Човек останва саштисан, кога гледа до какво социално сознаније и до каква разумна борбеност се достигнале прости, неписмени лјугње, кога е сбор за народополезни и социални работи.

Во овај однос напредакот во Македонја е неизмерно по-голем от колку во Бугарско.

Народниот фронт во Македонија е разрешил радикално прашанјата за едрото производство, за спекулата, за обштото снабдяване, за аграрната реформа, за разрушенијата от войната и за големите народни градежи. И тук треба да отбележам оти се работи со голем фанатизъм.

Многу фабриканти доброволно са си подарили предпријатията на държавата и сами са им станали директори, и се многу доволни, пошто се освободени от многу грижи што им создаваше държавата по данаци, акцизи и други митарства и са си вложили силите направо во производителна работа.

Градските набавачни предприятия (Гранап) и народните магазини (Нама) се во состояние наполно да го земат снабдјаването на народот. Тие се привлекле много от лјугето на частните предпријатия. Вистина „Унра“ многу е помогнала, за да се задоволат сите нужди, но неможи да се отречи организационната сила на тие предприятия.

Еден голем проблем е каде ке се деват лiугьето на частните дребни търговски предприятия, ако не можат да конкурират со държавните и кооперативните. Има голяма надежда за ними да се наіди место во производството, доста само да не им е срам от честен физичен и интелектуален труд.

Спекулата е пресечена со строги санкции, кои не се останале само како заплашвеіне на книга, ами биле наедкож изполнени.

Голем кипеж е имало за возтановуенето на разрушенията от германците и за крупните землени работи. Масов задолжителен и доброволен труд паднал от населението. Но треба да призвам, оти не чуф да има голем поплак от ова, бидейким работата е била обшта за сите, пък и ползата очевидна.

Самите организатори си отчетуваха недопресметнати работи, като сите обещаваха допати да ги поправат.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

През време на конгресот се проведоха и физкултурни игри и состезания. Треба да отбележам големата масовост на игрите.

До каква степен беше застапено и селото незнам, но тая масовост покажвеше един чуден подем на чувството за колективност, дружност и красота. Наистина имаше некои технично недоизпечени работи во колективните упражнения, но имаше и чудно саваршенство во личните достижения.

Има и едно запалено прашаіне от политичко естество: То е обединението на Пиринска и Егейска Македония кон својот „Вардарски Пиемонт“. За първа возможност се смета обединјавајнето со Пиринска Македонија, поради тесното братство со бугарско и социалниот курс на Отечествениот фронт. Не можам да скријам оти има една разлика во разбиранијата, како може да се постигне ова обединение. Едни сметат оти вопросот треба да се реши независно от то дали ке се свързат в тесен Съюз Бугарија и Југославија, а други мислат оти тие две прашајна не ке можат да се разделят. Како първа работа, обаче, се смета оти е необходимо и во двете части на Македонија да се развие едно общто македонско сознание.

Друго прашајне, кое е наследок от империалистичниот период на „Србско-бугарските освобождаванија на Македонија“ е страхот от реставрација на српско или бугарско влияние. Овай страх еднакво се крие и у бугарофили и у србофили и у сознателни македонци. Политическото отделуене не им се чини достатачно за националното осазнаване, та гледат да изтъкнат напред некои непопулјарни языковни особености, доста само да не се нито сърбски, нито бугарски.

Треба да се признајт оти сърбофилите и бугарофилите се елементи на реакцията, кои не можат да разберат смисалот на новото државно и социално преуреждајне на Југославия и барат во секоя социална или политичка реформа да открият некоя шовенистичка намера на другата страна или дури на правителството. Вистината е, оти меродавните сили во Македонија са здрави македонци, кои си извојували свободата во общта борба, на първо место со сърпските комунисти, против бугарските фашисти и тие не прават вопрос за влияние, а за независно развиване на македонскиот народ. Колку пойке бугарштината и сърпштината ке се опитват да се борат за влияние, толку пойке ке пречат на социалниот напредок на Македония, (и ми се чинат оти во голема степен токмо тамо им е целта на сърбофилите и бугарофилите) и на обштото разбирателство мегју южните славяни.

Треба да се разбери оти ништо во Македонија не треба да биди спор мегју сърби и бугари (биле тие натре во Македонија или надвор от нея) и да се смелит фактот оти Македонија и македонецот се веке индивидуализирани и како народ и како държава. Тая „сепарация“ е абсолютно необходна за идештата „федерация“. Кому не е пријатен овај факт, нека си барат грешките во миналото и да не клават спици во иднината. От индивидуализацијата на македонците нищо не губат нито сърби нито бугари, а печали южното славянство, социалниот напредок на сите народи на Балканите и балканскиот мир.

Една голема потреба за правилното развивајне на Македонија са специалистите. Тие специалисти се чекат главно от македонската емиграција во Бугарија. Многу е важно таја емиграција да се изтресит от националниот шовинизъм, да се вързит кон социалните усилия на народ-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

чиот и Отечествениот фронтове и колку се можи по бргу да се притечи на помошт на татковината. Тамо таја ке најди по арни условија за живот и работа, зашто државниот служител тамо е по арно платен, животот не е по-скъп, и поле за работа има широко, доста само искрено да љуби социалните реформи, кои са необходни и неизбежни за денешниот век.

Ево вакви мисли ми навеват посештението во Македонија и по совест сум должен да ги покажам на яве.

Юрдан Анастасов

Народна република България

Отношение на живущите в България македонци

На 8 септември 1946 г. българският народ с единодушие, непознато досега в политическата история на България, се произнесе за народна република. Монархията, която му донесе толкова злини и нещастия, биде отречена безусловно. Това бе крупна победа на българските демократични и прогресивни сили над монархо-фашизма и реакцията.

Все пак победата от 8 септември т. г. съставлява само стъпка напред по набелязания от 9-то септемврийското въстание път към затвърдяването на основите на народна република България и към нейното доизграждане. Решителната стъпка в тази насока ще съставлява изработването на новата Конституция, която ще даде съдържанието на Републиката и ще открие пътя към нейното по-нататъшно прогресивно развитие.

Проектът за новата Конституция, изработен от Националния комитет на Отечествения фронт, е вече обнародван, за да се даде възможност на всички български граждани да се изкажат по него. Изказванията на гражданите, които са от значение, ще се имат предвид от Великото Народно Събрание. Понеже проекто-конституцията чертае новото държавно устройство на възродена България, тук ще изложим основните линии на този проект.

На първо място проекто-конституцията утвърждава властта на народа. До деветосептемврийското въстание носители на властта бяха дворецът и камарилата около него — разните спекулантски, хищнически и крупно-капиталистически групи, свързани с немския империализъм. След въстанието властта бе изтръгната от тия тъмни сили и мина в ръцете на народа. Проекто-конституцията санкционира този исторически факт. Съгласно проекта, властта не само произхожда от народа, но тя и му принадлежи. Народът е единствен носител на властта и я осъществява чрез своите представителни органи, каквито са общинските, околийските, областните народни съвети и Народното събрание.

На второ място проекто-конституцията установява върховенството на Народното Събрание. Единствен орган на върховната власт е само Народното Събрание. То е представител на народния суверинитет.

Според Търновската конституция, и законодателната, и изпълнителната, и съдебната власт принадлежеше на монархията. Цялата тази власт сега минава в ръцете на Народното Събрание. Законодателната

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

власт принадлежи само на него. То избира и уволнява председателя на Министерския съвет и пред него са отговорни министрите. То избира, съвместно с представители на околийските и областни народни съвети, Председателя на Републиката. По този начин Председателят на Републиката става служител на народа, а не некоронован монарх, както е в други републики. Съгласно проекта Народното Събрание избира председателите на Върховния касационен съд и на Върховния административен съд, както и Главния прокурор на Републиката. Народни представители влизат и във Върховния съдебен съвет, който ще назначава и уволнява съдийте. Правораздаването се демократизира и чрез привличането в него на народни съдии и съдебни заседатели.

Съгласно Търновската конституция, царят бе върховен началник на всички военни сили в страната, както в мирно, така и във военно време. Опрен на тази власт, царят можеше да прави преврати, да погазва конституцията и да сваля и качва правителства. Според проекто-конституцията, войската се намира под върховното ръководство и надзор на Министерския съвет и с това се установява нейният народно демократичен характер.

Това върховенство на Народното Събрание, прокарано в проекто-конституцията, изразява тенденцията на народната демокраций и на прогресивното развитие в днешно време. То е възприето и в последния проект на френската конституция, в полза на който на 13 т. м. се изказа чрез допитване френският народ.

Трета основна черта в проекто-конституцията съставлява изискването народните избраници — от общинските съветници до народните представители, да се отчитат за своята дейност пред избирателите. Представители, които изменят на програмата, в името на която им е дадено доверие и изобщо изменят на народните интереси, могат да бъдат отзовани предсрочно от своите избиратели. С това се отнема възможносттта на народните представители и на другите избраници, безнаказано да своеволничат и да си играят с интересите на народа, както обикновено ставаше по-рано. Това право на избирателите да отзовават всеки момент своите изменили избраници съдържа елементите на една истинска демокрация. С него народът упражнява действителен контрол над тези, които е изпратил да коват съдбините му.

На четвърто място проекто-конституцията отразява онези социално-економически изменения, които настъпиха след деветосептемврийското въстание.

На пръв план тук стои въпросът за собствеността. Собствеността може да принадлежи на държавата, общините, кооперациите или на частни лица. Особено място, обаче, се дава на държавната и обществена собственост и дейност. Държавна собственост са всички подземни и надземни богатства, както и железопътните и въздушни съобщения, речното и морско корабоплаване, пощите, телеграфите, телефоните и радиото. Държавата направлява вътрешната и външна търговия. Държавата чрез общ стопански план поставя в хармония помежду им държавния, кооперативния и частния стопански сектор, с оглед на обществения интерес и повдигането на народното благосъстояние. На кооперациите ще се даде силен тласък. Що се отнася до частната собственост и частния почин в стопанството, те също се признават. Нещо повече, частната собственост придобита чрез труд и спестовност, ще се

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

ползува с особена закрила. Земята вече не може да бъде измъквана от ръцете на тези, които я обработват, за да минава в ония, които я превръщат в средство за експлоатация и за получаване на ренти. Принципът: „земята на тези, които я обработват" се превръща в конституционен принцип. Поставяйки под особена закрила собствеността, придобита чрез труд и спестовност, проекто-конституцията отнема правото на такава частна собственост, която е във вреда на обществения интерес или се упражнява по начин, увреждащ сигурността, свободата, съществуванието или собствеността на другите. От особено значение е постановлението, по силата на което се забраняват частните монополни организации, като картели, тръстове и др. подобни които са най-ярките представители на грабителския и спекулантски капитал.

На пето място проекто-конституцията определя основните права на гражданите, които дават възможност на народните маси да се издигат до степен на активни участници в държавното, стопанско и културно строителство на страната. Основното право, което проектът осигурява, е правото на труд. Трудът се въздига в основен обществено-стопански фактор. Държавата осигурява правото на труд на всеки гражданин с заплащане в зависимост от количеството и качеството на извършената работа, чрез обществени работи, пенсии и помощи в случай на безработица. Едновременно с правото на труд на гражданите се осигурява правото на почивка. Това право се осигурява чрез съкращаване на работния ден, чрез даване на платен отпуск и чрез създаване на широка мрежа от почивни домове, клубове и др.. Гражданите имат право също така на пенсии и помощ за в случай на болест, инвалидност и старост и това право се осъществява чрез обществените осигуровки и достъпна медицинска помощ. Проекто-конституцията разширява по-нататък до максимум правата и свободите на народа и дава гаранция за тяхната неотменимост.

На последно място трябва да се отбележи обстоятелството, че проекто-конституцията, узаконявайки завоеванията на деветосептемврийското въстание, не спира дотам новото развитие на страната, а дава възможност чрез правото на Народното Събрание да изменява конституцията, да се върви напред към все по-голямо прогресивно развитие.

Това са основните линии легнали в проекто-конституцията. Тези нейни особености коренно я отличават от Търновската конституция и я характеризират като напълно народно-демократична, с дебело подчертан социален отенък.

* * *

Какво е отношението на живущите в България македонци към кобургската монархия и към народна република България? Думата е не за върховистките среди, които винаги са били агенти на двореца и на българската реакция, а за демократичната част от емиграцията и населението в Пиринска Македония, която съставлява широката македонска маса в България.

Тази македонска маса не остана безучастна в народното допитване от 8 септември т. г.. Напротив, тя взе най-активно участие през цялото време на кампанията по допитването и застана на страната на българската демокрация. От всички области най-голям процент за народната република даде Пиринска Македония.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Защо ние, македонците, в България се изказахме против монархията и в полза на народната република?

Ние, македонците, по традиция, легнала в историята на нашето национал-ревовюционно движение, сме републиканци. Още при слагане основите на Вътрешната македонска революционна организация, нашите първоапостоли Гоце Делчев, Гйорче Петров, Пере Тошев и др. се вдъхновяваха и ръководеха от идеите на Раковски, Каравелов, Ботев и Левски, които, както е известно, представляваха революционната партия. А тази партия беше републиканска.

Републиканската идея в македонското освободително движение намери израз в две исторически събития. Първото събитие е провъзгласяването през време на Илинденското въстание от 1903 г. на *Крушовската република* — първата република, след Панагюрската от 1876 г., на Балканския полуостров. И тази република бе народна, защото в нейното управление участвуваха представители на всички националности на пъстрия в нацианално отношение гр. Крушово. Второто събитие е създаването на днешната Народна република Македония, която е още по-прогресивна от Крушовската, защото тя е устроена не само на базата на братството между всички населяващи я народности, но и на базата на социалната правда и се опира на солидарността на цялото южно славянство.

Независимо от своя републикански дух, македонецът има особени основания да бъде против монархията и да я ненавижда от дъното на душата си. Защото кобургската монархия в продължение на половин столетие даде безброй доказателства, че е била против свободата на македонския народ и че на нея, в съдружие с другите монархически клики, се дължи разпокъсването на Македония и хвърлянето ѝ в ново робство.

Изкарването на сцената през 1894 г. на Върховния македонски комитет, който роди наемния и кървав македонски върховизм; нападението на гр Мелник, извършено на следващата 1895 г.; провокационното Джумайско „въстание" през 1902 г.; подготвяне почвата за преждевременното повдигане на Илинденското въстание; честите нахлувания на върховистки чети в Македония; дейността на конституционните клубове след Хуриета; магарешките атентати в надвечерието на Балканската война, — всичко това съставлява наниз от дворцови провокации, подлости и престъпления, които имаха за задача да подронват устоите на вътрешното македонско революционно движение и да подготвят почвата за настъпилите по-късно завоевателни и дележнически войни.

След първата световна война кобургската монархия, в лицето на Бориса, отново впрегна на работа върховистките банди, с които си послужи за избиването на български работници и селяни и за обезглавяването на македонската левица сред емиграцията и в Пиринска Македония. От двореца излизаха *наемниците*, които преди войната убиха *Яне Сандански*, а след това повалиха *Гйорче Петров*, извършиха македонската септемврийска касапница през 1924 година и продължиха по-късно да избиват най-видните прогресивни македонски деятели. Дворецът и неговите фашистки правителства бяха, които през годините 1941—1944 изпращаха въоръжени банди да преследват приемниците на *Гоце Делчев* — македонските партизани.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Ето причините, които обусловиха отношението на демократичните сили сред македонската емиграция и населението в Пиринска Македония през време на народното допитване да се изправи като един човек срещу монархията и в защита на народната република.

Но македонските маси в България имат още едно от особена важност основание, за да държат за народната република и то именно за такава, каквато тя се проявява в нейната вътрешна и външна политика, под ръководството на Отечествения фронт.

Вътре в страната Отечественият фронт, нанасяйки удари над българските реакционни и фашистки сили, унищожава и остатъците от техния агент-върховизма. За кървавия и продажен върховизм вече няма място под небето на Народната република България.

В своята външна политика Отечественият фронт върви неуклонно по пътя на южно-славянската и общо-свавянската солидарност. Тази солидарност е фактор за закрепването и преуспяването на нашата млада държава — *Народна република Македония*, в границите на федеративна народна република Югославия. При тази именно спасителна южно-славянска и общо-славянска солидарност се развиват благоприятно условията, които ще подготвят обединението на Пиринска Македония с възникналата вече македонска държава. Южно-славянската солидарност и южно-славянската демокрация ще открият вратите на балканското братство и на Съюза на всички балкански народни републики, в средата на който целокупният македонски народ ще намери своето пълно обединение в границите на македонския Пиемонт — Народна република Македония.

Тези са причините и основанията, поради които македонските маси в България безрезервно приобщиха своите усилия при произнасянето на смъртната присъда над монархията и застанаха и ще стоят здраво сплотени на страната на Народна република България, и то такава република, чийто облик се съдържа в проекто-конституцията, основните линии на която изтъкнахме в началото на статията ни.

Васил Ивановски

Величието на Гоце

(По случай тържественото пренасяне костите му в столицата на Народна Република Македония)

На 8 септември имахме едно изключително важно историческо събитие — пренасяне костите на великия Гоце в неговата собствена родина, за чиято свобода той се бори и умря. Гоце Делчев е най-крупната фигура в македонското освободително движение, пръв между първоапостолите на нашата македонска революция, главният организатор и вдъхновител на борбите на нашия македонски народ.

Роден от бедно еснавско семейство и израстнал в средата на ония, които под ударите на чуждестранната капиталистическа конкуренция масово западаха, губеха своите дюкяни и се пауперизираха, Гоце потърси и откри причината на това в „режима на капитулациите" на полуколониалната и прогнила турска империя. В националното робство под турците, той видя всичкото нещастие и на селяните, които изнемогваха от

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

експлоатацията на беговете. В същото това робство той видя и нещастието на целия македонски народ. Пропит от нежните чувства на състрадание на майка си към страдащите и унаследил мъжеството и прямотата на баща си, Гоце още в Солунската гимназия проявява качества на подрастващ народен борец и когато в София попада между група млади социалисти, той веднага се свързва с тях и жадно поглъща, чете всякаква революционна, в това число и марксическа литература, за което е бил изключен от военното училище, преди още да оформи своя социалистически мироглед.

По това време се беше вече свикал в Солун първия учредителен конгрес на ВМРО. Гоце научава за неговите решения и е в тревога. Уставът, който беше приел конгресът, придаваше на създалата се организация български характер и поставяше автономията на Македония като етап за нейното присъединение към княжество България.

Македонският народ беше поставен да се бори за своето национално освобождение при много по-тежки условия, отколкото сръбския, гръцкия и българския народи. Тези последните имаха единствен, наистина тогава по-силен, но единствен неприятел—империята на турските султани и бегове. Нашият по-малък народ трябваше да се бори за независимост не само против турската тирания, той бе принуден едновременно да отстоява своята индивидуалност, да брани самостоятелността на своето национално движение и срещу натиска на три млади, силно агресивни капиталистически и монархически държавици на Балканите. Известна е борбата на вътрешната македонска революционна организация срещу чуждите пропаганди в Македония, срещу въоражените чети, които идваха от София, от Атина и от Белград да печелят сфери на влияние в Македония и да делят македонския народ на българофили, сърбомани и гъркомани. Особено силен е бил натискът в това отношение от Со́фия, където Фердинанд беше създал специален орган (Върховния комитет) с задача да подчини на неговата воля македонското движение.

Начело на борбата против върховизма и чуждите пропаганди, борба от която зависеше бъдещето на македонския народ, застана оня, чиито кости се пренесоха сега в Македоня. Трябваше преди всичко да се запази македонският характер на движението и неговата цел — създаването на македонска суверенна държава. Затуй Гоце още с появата му на македонското революционно поприще решително се обяви против първоначалния текст на устава на ВМРО и подкрепен от Петър Попарсов, Гйорче Петров, Даме Груев и Пере Тошев, във втория конгрес определи *автономията на Македония като цел за създаване на македонска държава*, а не като етап за нейното заробване от друга държава. Изменен бе и член 2 от устава, в който по-рано се казваше, че организацията е съставена само от български елементи, като при новата му редакция членове на органзацията могат да бъдат *„всички македонци"*, които приемат устава и се борят за освобождението на своята родина Македония.

Това е велика заслуга на Делчев, за която признателният македонски народ така високо тачи своя най-голям син на времето. Без това, без оная упорита и героична борба, която води нашият народ начело с Делчев против върховизма за запазване самостоятелността на македонското освободително движение, без тия революционни традиции и борбата за независимост, не би било възможно оформлението на македонците като

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

нация, не би било възможно създаването сега на Народна Република Македония.

Но величието на Гоце не се състои само в това. Като всички велики патриоти, които се борят за истинска свобода и напредък на своя народ, Гоце свързваше проблема за национална свобода с тоя за социална правда. Една само гола политическа свобода не грее. Народът трябва да се нахрани и облече и човешки да живее. „Аз се боря — казваше Гоце — *не за освобождението на македонската земя, но за освобождението на македонския народ*".

Колко различно звучи това от обстракцията на буржоазните националисти и фашисти за национална „свобода" въобще. Колко поярък става смисъла на тия думи на Гоце пред високопарните речи и „поезии" на Ванчо Михайловите кречетала, които знаеха само реките и планините македонски да възпяват, а замълчаваха нуждите и страданията на народа, неговия стремеж към действително освобождение.

Гоце Делчев беше истински народен водач, изразител на народните тежнения и стремежи. Отзивчив към болките на народа, искрен и пламенен проповедник на народната свобода, решителен враг на деспотизма и на всякакво робство, Гоце спечели обаянието на целия македонски народ, което най-много способствуваше за силата и влиянието на организацията, чийто ръководител беше той. Благодарение на него, главно и преди всичко на него, ВМРО от строго конспиративна организация с малки и слаби комитети в няколко само градове в Македония, в скоро време разрастна в мощна, всенародна, преди всичко селска организация и със своята дисциплина, със своите собствени революционни закони стана държава в държавата. Ленин, най великият от великите ревовюционери, каквито света помни, сочеше Делчевата ВМРО като образец на дисциплинирана и масова революционна организация.

Създателят и вдъхновителят на такава една организация не можеше да бъде тесногръд националист и още по-малко шовинист. На злобните джуджета не е дадено да вършат велики дела. *„Аз не мразя турците като народ,* —казваше той — *аз се боря срещу неговата господарска система на управлнние".*

Той смяло приемаше в организацията, в нейните чети и в народната милиция и турци, и власи, и албанци, които бяха готови да се борят за свободата на Македония. Той пръв с това постави основите на братството и единството между македонския народ и малцинствата в Македония, което (братство и единство) се затвърди през годините на новото робство под великосърбите, великобългарите и мегаломаните гърци, мина през огъня на народо-освоболителната борба 1941—44 год. против немските, италианските и българските окупатори и получи пълен разцвет при свободната народна република Македония.

Гоце Делчев виждаше съперничествата между големите капиталистически държави, които използуваха слабостта на турската империя, или както я наричаха, „болния човек", за да се настанят на Балканите и ги превърнат в своя средиземноморска база. Особено опасни бяха тогава аспирациите на Австро-Унгарската империя на юг, което заплашваше Македония *с най-лошото*, както се изразяваше Делчев, а именно с нейната подялба. Гоце Делчев предпочиташе да остане Македония единна в пределите на слабата турска империя, отколкото да бъде поделена между нови завоеватели, което щеше да разкъса силите на ма-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

кедонския народ и да затрудни борбата му за освобождение. В защита на Македония от такава една подялба, в защита на Балканите от превръщането им в колония на европейските империалисти, Гоце прегърна старата и спасителна идея на Светозар Маркович, на Каравелов и Ботев, на Димитър Благоев за *Балканска федерация.* Силите на империализма, обаче, взеха връх пред още слабите тогава сили на демокрацията и братството между балканските народи и животът оправда напълно опасенията на Гоце.

Макдедонският народ дълго след разпокъсването на Македония между балканските марионетки на големите империалистически държави не можеше да събере силите си, за да води ефикасна борба за своето освобождение. И сега, след победата на демокрацията на Балканите, две години след създаването на народна република Македония като равноправен член на Югославската федерация, когато македонското население в Пиринския край при ОФ България се ползува със свободата да работи за обединението със своите братя оттатък границата, Егейска Македония още страда под властта на един ужасен монархо-фашистки режим в Гърция.

Но Гоце, тоя якобинец на македонска, както и на балканска почва, подобно на Светозар Маркович и Ботев, надхвърли тесните рамки на националната свобода и излезе в широкия друм на космополитизма, на общочовешката идея. *„Аз разбирам света единствено като поле за културно съревнуване между народите“*. В тия знаменити думи е изразено най-голямото величие на Гоце Делчев.

Тогава, преди 50 години, тия думи звучеха като утопия. „Позволено е на великите хора да се увличат по такива неосъществими идеи“ — с благоговейно снизхождение казваха еснафите Но ние виждаме днес тия идеи осъществени в Съюза на съветските социалистически републики, виждаме ги осъществени в федеративна народна република Югославия, виждаме ги в неудържимия стремеж на всички свободолюбиви и демократични народи да живеят в мир и братство помежду си. В името на тези идеи народите днес се борят против силите на реакцията, които раздухват наново шовинизма и се опитват да подпалват нови вайни. В името на същите тези идеи народите в колониалните и зависими страни се дигат против империализма за своето освобождение.

Нашия народ не е вече между поробените. В по голямата си част той е свободен. Той си има своя собствена държава в общата федерация на югославските народи и живее в нея като равен с равни, национално свободен и щастлив. Делото, за което се бори и умря Гоце, бе завършено от неговите наследници, под ръководството на славния водач на всички югославски народи — великия ТИТО. Но македонският народ дълбоко тачи революционните традиции от миналото, нашите първоборци за свобода и между тях на първо място — Гоце Делчев. За туй той поиска да прибере костите му при себе си, в народната република Македония. Там, където сега са погребани костите на първоапостола на македонската революция, македонският народ издигна паметник в негова чест и паметника гледа на юг към родния град на Гоце, към Егейска Македония, която още чака своето освобождение и обединението си със свободните братя в федерална народна република Македония.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Хр. Калайджиев

Постановка и метод за разглеждане въпроса за македонската нация

Македонската нация е един факт. А фактите са упорита вещ, против която не може да се рита. Има хора обаче, които упорито ритат и я отричат. Това са великобългарите, вeликосърбите, великогърците и ония македонци, които са възпитани от тях, които са просмукани от тяхната идеология и са станали по-големи папи от папата, повече турци и от турците. Те напомнят народната поговорка: няма по-глух от тоя, който не иска да слуша, по-сляп от тоя, който не иска да вижда. За тях македонската нация е един страхотен, страшно неприятен призрак, който им нарушава душевното равновесие. Това са същите, които, когато в България се заговори за необходимостта от македонско съзнание преди всичко при изграждането на македонското дело, закрещяха истерично и продължително, че това е най-голямата ерес. Обаче, посрещнаха благосклонно позицията на македонците в Югославия, че те представляват отделна македонска национална група в Югославия. Те са същите, които са развявали знамето за самостоятелна Македония, а в решителния момент са я предавали в лапите на великобългаризма.

Те днес подплашено и нервно питат: как и отде излезе тая македонска нация? — Но господата, които претендират за голема обективност и научност, забравят, че нищо не се ражда в света случайно, по хрумването на този или онзи, без наличността на благоприятни обективни условия. А македонскта нация не само се роди, но и крепне Тя не е еднодневка, а й принадлежат вековете. Това не виждат само кавичкосаните обективисти. А това значи, че тя е рожба на живота и й принадлежи живота. Безспорно, тя не се яви изведнаж като по чудо, в резултат на някакви спекулативни политически сметки.

Кой не знае, че въпреки теориите на великобългарските, великосръбските и великогръцките учени, какво македонцте са българи, сърби или гърци, народните маси и в трите тия страни са третирали македонците като македонци, че те са ги разпознавали още при първите размени приказки и че самите македонци, като са попадали в тия среди, са декларирали, че са македонци и са отстоявали своята македонска чест сещу различни епитети. Ясно е също така, че това отношение не е било въобще към всеки македонец напр. към албанеца, турчина, гърка и евреина от Македония. Не. Послдните без колебание са били третирани като албанци, турци, гърци и евреи. Това отношение е било към македонските славяни. За всеки по-възрастен, честен и мислящ македонец е ясно, че още в по-далечното минало, при наличността на срамната и унизителна игра, придружавана често с безогледно насилие от балканските държави да боядисват македонците с своята национална боя, в последните се е пораждало съзнанието, гордостта и волята да реагират в името на македонщината. Това стана още по-масово и очебийно, когато македонците видеха, че тяхната борба за освобождение от експлоатацията на турските бейове бе използувана от балканските чорбаджии, за да се нахвърлят върху неговата снага като паразити. Това, което бе по-рано единично, поради тоя факт, стана в последствие масово и днес македонското

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

чувство безспорно господствува в цяла Вардарска Македония, почти е завладяло македонците от Егейска Македония, пуска корени, макар с известни трудности сред македонците в България и неговия темп ще се увеличава под ръководството на македонската държава и покровителството на балканските демокрации.

В живота на народните маси е утвърдено фактически понятието македонец, като национално понятие. За тях фактически няма разлика между географското и етнографското понятие за Македония, каквато разлика упорито се стараят да ни внушат някои заинтересовани или най-малко заблудени хора. Да видим от научно гледище, каква стойност има това отношение към въпроса в практическия живот на народните маси.

* * *

В статията си „За нацията и националния въпрос“, печатана в миналия брой на сп. „Македонска мисъл, аз изтъкнах елементите на нацията и нейното развитие. Тия елементи са: обща територия, общо минало и култура, общ език и най-главно необходимостта, даден народ да представлява економическа единица, економическа общност, да го свързват дълбоки економически интереси. По отношение на нейното развитие там се изтъкна, че нацията е рожба на новите времена, на капиталистическото развитие, че нейното развитие е неравномерно, че тоя процес продължава и че е погрешно да се търси пораждането на една нация непременно в 18—19—20-ти векове, когато се появява буйния разцвят на националната форма на общежитие и че тоя процес при утвърждаването на империалистическата форма на капитализма е силно спъван от економически, политически и стратегически съображения на империалистическите сили.

На тая плоскост какво отношение може да се вземе към въпроса за македонската нация?

Как стои териториалният принцип по отношение на Македония? — По тоя въпрос спор няма. Общопризнато е, че Македония представлява една точно определена територия на Балканския полуостров още от антични времена. И най-върлите врагове на македонската нация не отричат и не могат да отрекат Македония като географско понятие. Властвующите такива само се стараеха да го изместят с името Южна-Сърбия или да го хвърлят в забвение, присъединявайки македонски територии към други области.

Разбира се, ние сме напълно съгласни, че на базата само на едно географско понятие не може да се роди и да вирее една нация. Сталин казва: само един от елементите, които съставляват нацията, ако липсва, не може да има налице нация. За да има нация трябва да са налице всички елементи. В случая ние искаме само да констатираме наличността на определена територия, върху която може да се роди и да вирее македонската нация.

* * *

Как стои втория въпрос, въпроса за езика? На тоя въпрос обикновено от шовинистите се отговаря, че македонския език е или български или сръбски. Че говорите в Макеоония нямат основата за един общ език, и са отделни наречия на българския или сръбския език.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

На въпроса за еднаквостта на езика ний можем да отговорим, преди всичко, че тая еднаквост не пречи на гледището на теорията за нацията. Ний имаме многобройни примери да говорят две различни нации еднакъв език, например сръбска и хърватска нации, английска и американска, австрийска и немска и др. Не това е важно. Важното е, болшинството от народа в дадена страна да говори еднакъв език. А що се отнася до Македония, това безспорно е на лице.

Какъв е тоя език, български, сръбски, или македонски? — Безспорно, източните наречия са близки до българския език, северните до сръбските, но също така е безспорно, че централните и западните наречия се дълбоко различават и от българския и от сръбския език.

Може ли от всички тия наречия да се роди един език обединяващ всички македонци? — Безспорно, да. Че при формирането на другите нации различията в наречията са били още по-дълбоки. Различията в наречията на Прованс, Марсилската област и Парижката такава, на Бавария и Прусия, са такива, че те фактически не могат да се разберат. Процесът за формирането на общия литературен език е еднакъв за всички нации. Налагало се е наречието на оная област, която най-много се е издигнала стопански, а от там и политически.

Исторически се отреди за Македония тая роля да играе Вардарската й част. И тя успешно играе тая роля.

Както всеки език, така и македонският, в началото изглежда малко чудноват. Развитието на езика е въпрос на дълга еволюция. В тая еволюция ще се подбират най-добрите и характерни думи от целия народ, ще се заимствува от другите народи, както са заимствували всички малки и закъснели в своето развитие народи.

Факт е днес, че македонският език се изгражда. На него вече се леят чудните песни на Венко Марковски, на Коста Рацин и др. Той се прояви и се утвърди в най-висшата форма на човешката реч — лириката. Превеждат се научни съчинения. Изработена е граматика. Тая година за пръв път македончетата ще се учат на четмо и писмо на македонски език. Пиеси се дават на македонски език с голям успех.

* * *

Имат ли македонците, като македонци, някаква историческа общност и своя собствена култура?

На тоя въпрос по инерция на буржоазното развитие и възпитание обикновено се отговаря: какво царство и господарство, какви царе и патриарси са имали в миналото македонците?

В статията от миналия брой аз изтъкнах, позовавайки се на Сталина, че тия царства и господарства в феодалните времена не са никакъв признак и аргумент за това, което днес се нарича нация. И не на тая плоскост трябва да се постави въпросът при неговото разглеждане. Научната, марксическата постановка е: народните маси в Македония през течение на вековете имат ли някакви общи преживелици, общи тегла, общи борби, въобще някаква обща съдба, която да ги сближава, да ги прави единни, която да се е отразила върху тяхната култура, бит и нрави?

Тая страничка от историята е малко изследвана и един ден сигурно би дала доста материал. Но и сега още има крупни факти, които очевидно се налагат и не би могъл никой да отрече. Те са:

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

В историята има двама братя Св. Св. Кирил и Методи, които са дали азбуката на славяните и първия мощен тласък на тяхната култура. Верно е, че те принадлежат на всички славяни, а не само на македонците. Но, случайно ли е, че те са се появили в средата на македонските славяни, че те са израстнали в тяхната среда, са се просмукали с техните нрави и са си послужили с техния говор? Случайно ли е, че огнището на неговите многобройни ученици, начело със св. Климент, е била Македония? Не, това не е случайност и ясно говори за обществения живот на народните маси през онова време в Македония.

2. Водили ли са народните маси в Македония борби против господството и експлоатацията на византийските и българските феодали, макар и под ръководството на някои местни феодали? Да, водили са. Въздигането на цар Самуила е резултат на подкрепата на народните маси, които са му дали, във връзка с стремежа си да се отървват от потисничеството и експлоатацията на българските феодали, обединени в свое царство. Борбите на Самуила против Византия, безспорно, имат същата социална база. Тия борби говорят за общите страдания, за общата участ на народните маси в Македоиия, които без всяко съмнение, са се отразили в тяхната психика.

3. В Македония се е развило едно социално движение, което както в никоя друга страна, е обхванало народните маси. Това е богомилското движение. То се е развивало и господствувало, не с десетилетия, а със столетия. Тоя протест срещу социалните неправди над народните маси, под религиозна форма, е свързан с кървави борби. Много се е писало за богомилството. Но защо се е родило и развило то в Македония и как се е отразило в живота на македонските славяни, върху тоя въпрос никой не е обърнал внимание. А за темата, която е предмет на разглеждане, това е най-крупния, най-важния въпрос, който трябва да се проучи основно от македонския историк и който сигурно ще даде обилен материал по въпроса.

4. Разглеждайки на тая плоскост въпроса, противниците на македонската нация, обикновено се спират на един агрумент, който считат за съкрушителен. Той е, че през време на борбите на българите против гръцката патриаршия за своя самостоятелна черква, македонците също са взели участие. То е отчасти верно. Отчасти, казвам, защото на някои места в Македония тая борба бе под знака на католицизма (Кукушко, Ен. Вардарско, Гевгелийско), а в други, под знака на протестантизма (Разложко). Отчасти казвам още и за туй, защото тая верска борба не беше ясно и дълбоко свързана през онова време с националния въпрос. Основното, което движеше масите, бе да се отървват от покварата и експлоатацията на гръцките владици. И още едно трето обстоятелство. Тая верска борба в Македоння не се свързва тесно, както в България, с борбата за политическо освобождение и създаване на своя държава. Напротив: борбата за политическо освобождение и създаване на своя държава, се рязко разграничи от тая на българския народ и нещо повече: рязко се противопостави на всички балкански държави. В резултат на туй, македонският народ от 60 години се рязко разграничи от всички останали балкански народи, начерта своя славна история, пълна с подвизи и въстания, почувствува се и се наложи като отделен, като македонски народ. Тая страница от борбите на македонския народ за създаване на своя държава е по-важна, отколкото за всеки друг народ, гле-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

дана през призмата на националното развитие, защото борбите в нея са преди всичко борби против домогванията на балк. държави да обсебят чисто македонското дело.

Нима тия 60 годишни самостоятелни македонски борби, даже ако само те бяха, не са достатъчни да обусловят историческата общност, като необходим елемент в македонската нация?

Да, но казват противниците, това са политически борби, а не национални. А ний, казваме: това са борби на македонците за македонска държава и в основата на тия борби, моторът на тия борби, са македонските славяни. А Ленин казва: нацията и държавата са две неща неразривно свързани. Тия борби, поради това, за македонска държава, съдържаха в себе си зародиша, който се разви и не можеше да не се развие, в македонска нация. В нашата теза се съдържа логиката в развитието на живота на народните маси, а в тезата на противниците се съдържа дипломацията на завоевателите.

Тая теза на народните маси в Македония я разбраха, я възприеха и я направиха своя политика днес и народните маси в балканските страни, след като смазаха завоевателите и се наредиха под знамето на своите демократични водачи: Тито, Димитров, Захариадис Особено е благодарен македонският народ на маршал Тито, който най-добре го разбра и най-добре и рязко постави в живота македонския въпрос.

* * *

Изтъкнахме и в тая статия и в предишната, в бр. 9—10 на списанието, че от всички елементи, които съставляват нацията, най-важния, цимента, който спойва в една здрава връзка всички останали, без чието появяване и до неговото появяване другите елементи са в пасивно състояние, това е економическия елемент, който прави от даден народ една економическа общност.

Как стои тоя въпрос на македонска почва, представлява ли македонското стопанство една економическа общност, има ли своя определена физиономия, създава ли се на тая почва една стабилна връзка между отделните македонци?

Македонската земя и македонския труд са се проявявали и се проявяват главно в няколко земеделски артикули, които служат за индустриални цели. На тая база през 18 и 19 векове се е развила цветуща търговия с център Велес, Банско, Битоля, Солун, Кавала. Това развитие неминуемо водело към пораждане на индустрия за преработка на тия материали и развитието на пътните съобщения, които да свържат отделните стопански части в едно стопанско цяло.

В това отношение безспорно стъпки има. Една значителна тютюнова индустрия бе се оформила в Македония още в турско. Бяха почнали да никнат маслодайни и брашнени фабрики от голям мащаб. Създадоха се три железопътни линии, които свързаха северна, западна и източна Македония с главното пристанище Солун. Но безспорно е също така, че нито индустрията, нито пътните съобщения вземаха нуждния за стопанството размер. Главната линия на стопанския живот си оставаше износът на суровите материали чрез Солун към чуждите страни. Това се дължеше на общата слабост на Турция и зависимостта на цялото нейно стопанство от чуждите индустриални страни. Се дължеше на феодалното господство в Турция.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

В следвоенна Македония картината е: в стопанството на Пиринска Македония господствува и дава физиономия производството на дървен материал и тютюн. Във Вардарска Македония основните отрасли на производствата са: тютюн, мак, ориз, скотовъдство. В Егейска Македония: тютюн, памук, пашкули.

За цялата македонска земя значи основните продукти са: тютюна, мака, памука, пашкули, дървен материал скотовъдство и огромни подземни богатства, които са разкрити и неразработени и достатъчно, реки.

Но и в следвоенна Македония стопанското развитие е задушвано. Затуй и днес нейния стопански лик е тъй блед и мършав. И в нея няма нито крачка за разработването на нейните богатства. А явно е, че там би могло да цъвтат няколко вида индустрии, на базата на суровите материали, които ражда македонската земя и която индустрия в последствие би прошарила Македония с пътна мрежа и би оформила на здрави основи македонската економическа общност.

Защо не е станало това до сега? — Защото владетелите ѝ са се чувствували несигурни, временни гости и гледали само временно, каквото могат да използуват и още, защото разделението на Македония на три части е пречило да стане това. Защото, владетелите се страхували да влагат своите капитали там и са гледали да използуват суровите материали за своята индустрия, за своята търговия и се получавало едно отношение, каквото имат империалистите към колониите.

Затуй пък и македонският народ се е борил и се е стремял към създаване на своя държава. Затуй за македонската държава е една жизнена проблема да обедини цяла Македония под своята стряха. Тя разбира своите стопански задачи, правилно ги поставя и с ентусиазъм се е впуснала да ги разрешава. Тя насърдчава скотовъдството в северната планинска част на Македония и го свързва още от сега със съответните индустрии: килимарска и такава за млечни произведения. Трасират нови пътища, градят язовири за двигателна енергия, първото условие за реализиране индустриалните планове; създават се планове за използуване подземните богатства. И за реализиране на всички тия планове за въздигане македонското стопанство, което да служи за благоденствието на македонския народ, македонската държава е щедро подпомогната от федеративното правителство на Народна Република Югославия. И това е основното ново, основното демократично, гранитната база за нормалното национално развитие в последната.

* * *

Мнозина правят капитал от късното явяване на македонската нация на историческата сцена, за да я отричат. Има хора и от ляво и от дясно, които търсят корените на македонската нация в далечното минало, за да я приемат или отрекат. Това са хора, които догматично разглеждат нещата и не могат да ги видят в тяхното развитие. За тях оформяването на нациите е включено в тесните рамки от епохата на ренесанса. След тая епоха те затварят капиите и не дават виза на никаква нация да се появи на историческата сцена. Погледът се замъглява в голяма степен и от обстоятелството, че мнозина подхождат към тоя въпрос с буржоазния метод, а други, които са много повече, защото са повлияни от империалистичните и дълги внушения на завоевателната политика не балканските

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

държави, които имали всичкия интерес да създават съответната психика, за да проведат успешно тая своя завоевателна политика.

Разбира се, те не са прави. Процесът на формирането на нациите, първичният тласък на който се даде от ренесанса и Френската революция, продължава с тая разлика, че тоя тласък вече не се дава от хода на буржоазната революция, а от тая на пролетарията.

Късното появяване на балканската обществена сцена на македонската нация е обяснимо и естествено. Впрочем, също така е погрешно да се смята, че това оформяване става изведнаж, като изневиделица. Такива работи в света не стават. Такива работи се наричат чудеса, а чудеса въобще в света не стават. Преди да стане видим от всички буйния пламък на македонската нация, той е бил предшествуван от доста видими и невидими пламъчета. Такива пламъчета са били лозарите, Мисирков, македонската студентска група в Петербург, владиката Теодосии и пр. и пр.

Но защо късно става оформяването на тоя процес, сравнително същия процес на другите балкански народи?

1. Защото националното оформяване на Балканите е вървяло от периферията към центъра, а Македония е самия център в тях;

2. Балканските държави, управлявани от разни монарси и реакционни клики около тях, по политически, стопански и стратегически съображения, систематически и упорито са пречили и са спъвали това развитие.

Тая тенденция, съдържаща се в живота и развитието на македонския народ, за да вземе надмощие и да се наложи, безусловно необходимо беше да попадне на благоприятна балканска почва. А това значи, нуждно бе да се яват нови обществени сили, които да сразят и да смъкнат от обществената сцена в балканските държави факторите на завоевателната политика.

Това именно стана в Югославия под водачеството на маршал Тито и в България под водачеството на Георги Димитров. Тоя грамаден исторически факт осветли македонската нация и я направи видима за цял свят, освен за ония, които не могат да видят, защото не им се иска да видят.

Васил Калајџиев
министер на правосудието

Устројството на народните судови во федеративна народна република Југославија

Со урнуењето на ненародната власт се урна и стариот ненароден правен поредок, а со тоа противонародното формалистичко и бюрократско судство. На урнатините на стариот ненароден судски систем народите на Југославија создадоа ново народно судство. Тоа уништуење на стариот судски систем и фактично одфрлуење на старите реакционерни закони се потврди и по законодателен пат со решението на АВНОЈ од 3. II. 45 год. за укинуењето и неважноста на сите закони и прописи на бивша Југославија.

Нашето ново народно судство се роди и почна да се развива во пламенот на народно-ослободителната борба со првиот партизански одред, со првата клетка на Народната власт, со формирмњето и развивањето на првте народно ослободителни одбори. Правораздавањето се

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

вршеше во рамките на народно-ослободителните одбори дури не се формираа народните судови на основата повелбите и уредите донесени од федералните влади. След това се донесе сојузниот закон за уредуење на народните судови, со кое дефинитивно се реши прашањето за судската институција.

Со овој закон се зарегистрира изменената друштвено политичка и економска реалност во нашата земја по отношение на судството, се забележиа основните принципи на народно-ослободителната борба и целото судство се предаде во ръцете на народот. „Со Законот за народните судови ние го поставивме нашето судство на демократска основа, судството го предадовме во рацете и под контролата на народот, така да нашето судство ке биде еден од најцврстите темели на демократскиот поредок во Југославија". (Од говорот на др. Едвард Кардељ во Народната скупштина).

Во чл. 2 од Законот за уредуење на народните судови се набележени основните цели на судовите во вршењето на правосудието. Како најглавна задача се истакнуе заштитата на државното и друштвеното уредуење на федеративна Народна Република Југославија и на народните републики. Таа заштита е прв услов за осигуруење на друштвенополитичкиот, економскиот и културниот развиток на нашите народи. Без федеративно уредуење на нашата земја, без народна република, без друштвеното уредуење кое го имаме, нашите народи не би имале никаква слобода, но би биле робови како и по рано. Натака како една од важните задачи на судовите се истакнуе „заштитата на правата и со закон за штитењето интереси на установите, предпријатијата и организациите, како и заштитата на личните имотни права и со закон за штитењето интереси на поединци". Со овоа се поставуе основата на правната сигурност во нашата држава.

Со непомалку значение се појавуе во законот и задачата и на судовите „обезбедуење на точното исполнуење на законите и прописите и со законска сила од страна на сите установи, предпријатиа, организации, служебни лица и поедници", со кое се осигуруе правилното применуење на законите.

Особено се истакнуе во Законот за уредуење на народните судови воспитната задача на нашите народни судови, која ја нема ни во една земја осем во Советскиот сојуз. Само народи кои преку огромни жертви дошле до својата слобода и независност, како што се нашите, можат да им постават на своите судови задача за „воспитуење на грагјаните во дух на оданост кон татковината, во дух на правилно исполнуење законите и честно вршење на своите права и должности". Оваа задача ја набележуе преспективата на развитокот и издигнуењето како на нашите народни судови, така и на нашите широки народни маси.

Главните принципи на кои се заснива нашето народно судство, како придобивка на народно-ослободителната борба, се следните:

Судовите се народни

За судија и судија-поротник може да биде избран секој честен грагјани на нашата земја кому не му одземено политичкото или грагјанското право, а кој ги исполнуе условијата од чл. 2 од Законот за уредуење на народните судови. При изборот на судиите се пази да се удоволи потребата на судовите за судии со стручна спрема.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Судиите — поротници во нашето судство не можат да се идентификуват со поротниците кои постојат во другите земји. Поротниците при судовите во така наречените западни демократии участвуаат само во кривичната постапка и решават само фактички прашања (прашања за вината). Судијете-поротници во нашето судство учествуат во сите постапки, како кривични така и граѓански, и решаваат како фактички така и правни прашања. Према тоа, они ги имаат сите права и должности за време на суденьето, кои ги имаат и редовните судии. Нивното звање е почесно. Они се повикуат во судот на должност по установената редна листа, но не повеке од 15 дена годишно. Участвуат само во правостепената постапка и тоа пред околиските и окружните судови.

Со институцијата судији-поротници се осигурее участието на широките народни маси во првораздавањето. Со тоа се издига правната свест на широките народни маси. Во народна република Македонија осем судии има 1800 судии поротници и преку нив се применуе народното правно разбиране при суденьето. На тој начин стручното правно разбирање на судиите се дополнуе со народното разбирање на судиите поротници. А што е најважно се оневозможуе корумпирањето на судијите и пристрасноста во суденьето. Правдата се изречуе во името на народот.

Судиите и судиите-поротници се изборни

Изборноста на судиите и судиите-поротници е логична последица на народната демократија во нашата земја каде целата власт е во рацитe на народот. Претседателите, судиите и судиите-поротници на околиските и окружните судови ги избираат пленумите на народни одбори.

Претседателите, потпретседателите и судиите на врховните судови на народните републики ги избираат народните собрания на народните републики.

Претседателот, потпретседателот и судиите на Врховниот суд на ФНРЈ ги избира Народната скупштина на ФНРЈ на заедничкото заседание на двата дома.

При Врховниот суд на ФНРЈ и Врховните судови на Народните републики нема судии-поротници. При овие судови и во првоинстанционата постапка се суди во совет составен од тројца судији.

Како судиите така и судиите-поротници се избираат за неопределено време, но тоа не значи дека они не можат да бидат разрешени или отстранени од должноста. Кога не ги исполнуат задачите од чл. 2 од Законот за уредуење на народните судови или биле на кој начин го изгубат доверието на народот, они можат да бидат повлечени од должноста од истото претставително тело кое ги избрало.

Пресудите се донесуат со вишегласие на судискиот совет кој е составен од претседател и двајца судии.

Судиите се независни во изрекнуењето на правдата и судат по Законот.

Оваа независност е загарантирана со Уставот на ФНРЈ и со Законот за уредуењето на народните судови.

„Постапката пред судовите се води на јазиците на републиките, автономните покраини или автономните области кај што се навога судот Граѓаните што не го знаат јазикот на кој што се води постапката можат да се служат со својот јазик. На тие граѓани им се обезбедуе правото да се запознаат со целокупниот материјал и да ја следат рабо-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

тата на судот преку преводачи" — пишуе во чл. 120 на Уставот на ФНРЈ и во чл. 7 од Законот за уредуење на народните судови. Овој принцип си има нарочна важност во нашата више национална држава и значи реализација на братството и рамноправноста на нашите народи, принцип прокламован уште во началото на народно-ослободителната борба.

Судењето е по правило јавно. Тоа е нужно за да може народот да ја контролира работата на судот. Јавноста му овозможуе на судот да може да стане орадие за воспитуење на широките народни маси.

Правото на одбрана пред судот.

„На обвинетиот му е обезбедено правото на одбрана пред судот" — пишуе во чл. 119 од Уставот на ФНРЈ и во чл. 6 од Законот за уредуење на народните судови. Тоа значи дека обвинетиот не само што има право сам да се брани и да поднесуе на судот предлози, разни барања и т. н., туку да мора да има бранител адвокат пред судот. Ако обвинетиот сам не назначи кој ќе му биде адвокат, тоа го чини судот по службена должност.

Во федеративана Народна Република Југославија имаме еден Врховен суд, териториjелно надлежен за целата држава со назив Врховен суд на ФНРЈ.

Во народна република Македонија имаме Врховен суд со територијална надлежност за цела Македонија, четери окружна суда и дваесет и четири околиски судови. Окружниот суд во Скопје територијално е надлежен за град Скопје и скопски округ, а судската територија на другите три окружни суда се поклопуе со територијата на соответните административни окруза. Територијалната надлежност на околиските судови се поклопуе со адмистративната територија на околиите, осем неколку околиски судови кои територијално се надлежни за две или повеке помалки околии.

Стварната надлежност на судовите е опраделена со Законот за уредуенье на народните судови.

Нашите народни судови за разлика од судовите во бивша Југославија се цврста крепост за запазуенье на народната демократија и вопште народниот интерес. Тие се мошно орадие во рацете на народот против сите народни непријатели, било во која форма се тие појавуеле.

Од основуеньето им до сега нашите народни судови покажаа видни резултати. Ги судија и ги осудија на заслужени казни сите војни злосторници од времето на непријателската окупација, кои им беа предадени. Со своите строги но справедливи пресуди ја парализираја разбојничката работа на црноберзијанците и сите штеточини на нашата млада привреда кои сакаја да се користат со тешкото економско положение на народот, створено со пљачкашката политика на фашиските изедници. Тоа многу го помогнаа економското заздравуенье на нашиот народ. Правниот живот кај нас влезе во мирновремен колосек. Многи предмети од приватно-правно значение, заостанали од време на војната, се свршени или се во тек, така да за скоро време нашите народни судови и по таа судска материја ќе дојдат до ажурност. На тој начин народот стекна полно доверие во својте судови. Судовите наверно станаа негови, оти тие ги штитат неговите интереси и неговите придобивки од ослободителната борба.

Со сето тоа народните судови ја добиа довербата на народот, која никогаш судовите во не народните режими не ја имале.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Анг. Томов

Македонските партии след младотурския преврат

Конституционният режим в Турция, прогласен на 11 юли 1908 год., даде на първо време широка възможност на съществуващите до тогава нелегални движения да се проявят легално, да водят борба чрез признати от закона политически организации, средства и методи. Създаването на партийни организации стана една необходимост от първостепенно значение особено за онеправданите и подтиснати национални меншества и обществени класи, защото само чрез партиите можеха да бъдат използувани най ефикасно дадените свободи и защищавани интересите на поменатите меншества и обществени класи. Поради всичко това, неизбежно на преден план след обявяването на конституционния режим трябваше да изпъкнат партийните организации, с техните програми, печатни органи, словесна и печатна пропаганда, открито водена борба чрез предявявани искания в печата, в събрания и митинги, чрез петиции и представителство в парламента.

Като най-силна партийна организация след преврата изпъкна в скоро време властвуващата младотурска партия *„Обединение и напредък"*.

Тая партия се яви като изразителка на новия, стремящия се към модернизиране турски национализъм, хармониращ с интересите и разбиранията на чокойската по произход мюсюлманска интелигенция, на младото турско офицерство преди всичко, на дребното чиновничество, също така мюсюлманско, както и с интересите на самите привилегировани турски слоеве — земевладелци и едра бюрокрация. И най-консервативните слоеве в Турция видяха на дело, че хамидовщината, която доведе до непрекъснатата четническа война и засилващия се четнически терор, като направи несигурно съществуването на самата държава, не беше в състояние да гарантира техните интереси и че трябваше да се подири един изход в конституционния режим.

Основният стремеж на тая партия бе да направи безпредметна реформената акция на европейските сили, като поеме в свои ръце делото за реформиране на цялата турска държава; на второ място тя целеше да парализира и обезвреди напълно сепаратичните тежнения на националните меншества, като противопостави срещу тоя сепаратизъм идеята за *отоманизм*, за държавното единство и общоотоманския патриотизъм.

Явно е, че по самия си социален състав тая партия се явяваше изразителка на един либерализъм, крайно ограничен, явяваше се повече да укрепи позициите на привилегированите турски слоеве и среди, които бяха доскоро здравата опора и на самия турски монархизъм, а не да срине от основи или поне да отслаби чувствително тия позиции, като даде решителен тласък на държавния живот в пътя на демокрацията и на всенародното подигане и благоденствие. По тая причина отоманизмът на тая партия не можа да добие едно истинско демократическо съдържание и да стане по тоя начин привлекателен за националните меншества, а се яви като несполучливо прикритие на съществуващото господство на турската нация и главно на нейните привилегировани среди и класи над подтисканите от векове национални меншества.

Партията „Обединение и напредък" бе така замислена и организирана, че да бъде на дело основна и солидна опора на новата власт, а

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

същевременно да бъде и добре натъкмен политически капан за не турските поданици на империята; тя представляваше наглед конституционни клубове, предназначени за всички прогресивни сили, желаещи да работят за обединението и напредъка, т. е. за прогресивния и демократичния отоманизъм.

Но младотурският отоманизъм не можа да заблуди националните малцинства; той не можа да скрие своята истинска физиономия, тъй ярко проявена при разрешаването на множество „болни" и съдбоносни въпроси както за народните маси изобщо, така и за отделните национални малцинства. Тоя отоманизъм се очерта веднага след преврата в боязливото и благосклонно отнасяне на „Обединение и напредък" към старата администрация, към самия султански институт и неговите близки крепители; той се очерта и в заетите от партията позиции по отношение парламентаризма и правата на националните малцинства, по отношение на завещаните от стария режим въпроси, като тоя за спорните и затворените след 1903 година черкви и училища, за заграбените през време на въстанията имоти и други. Като база за конституционния режим бе възприета крайно консервативната конституция на Мидхад паша. Националните малцинства съвсем не бидоха представени пропорционално и свободно в новия парламент. Старите методи на подтисничество и хегемония на мюсюлманския елемент и главно на властвуващите среди и привилегировани слоеве бяха напълно в ход. Тоя курс на фалшив, чисто турски отоманизъм, продължи до самата Балканска война, очертавайки се все по-пълно.

Това съвсем не значеше, че из средата на турския народ и мюсюлманските маси не можеха да се оформят по-нататък истински прогресивни и революционни сили, които да дадат едно ново, прогресивно и демократично съдържание на понятието „отоманизъм". За това бе нужно само време.

Националните малцинства дадоха много малко участници в клубовете на „Обединение и напредък". Давайки си отчет за маневрите и хитростите на противника, те не само не искаха да бъдат надхитрени от последния, но и сами се стараеха да надхитрят тоя противник. Те се опитаха да прикрият своите сепаратични националистически стремежи зад един отоманизъм „истински", крайно либерален, който даваше широка възможност да се прояви именно тоя сепаратизъм под маската на либерализма. Организационно сепаратичните националистични движения възприеха също така оная удобна форма на „конституционни клубове", която бе възприела партията „Обединение и напредък", с тая само разлика, че тия клубове на националните малцинства трябваше да се нарекат не отомански, а гръцки, български, албански.

Тия нови политически организации имаха своя здрав тил. Това бяха съществуващите от по-рано стопански, културни, черковно-училищни национални организации, около които бяха водени продължителни и жестоки борби; те имаха своя тил и в неразтурените или наново възобновяващите се нелегални организации и техните мощни външни крепители в лицето на правителствата и дворцовите клики на съседните на Македония балкански държави. Новият турски режим не даваше на помenатите среди и фактори сериозни основания, за да изменят те основните си отношения спрямо турската държава. Тия организации и фактори само временно пасуваха, надявайки се, че в скоро време условията наново ще им благоприятствуват. Нещо повече, те се виждаха пред необходимостта

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

да се подготвят, за да могат в скора време да преминат в една решителна атака за проваляне делото на възраждането на турската държава, тъй като това възраждане осуетяваше тържеството на техните национални сепаратични домогвания.

Само борческото славяномакедонско население, групирано около Екзархията, което бе дало живот на ВМРО, се яви подготвено да даде още в първите месеци на новия режим, освен *„Съюза на Българските конституционни клубове в Турция"*, още и една *„Народна федеративна партия (българска секция)"*, представляваща една легелна формация на левичарското, федералистичното крило във ВМРО, а освен това да даде и здравите наченки на *„Работническа социалистическа федерация"* в Солун и в други градове на Македония.

* * *

Съюзът на Българските конституционни клубове в Турция представляваше партийна формация, изразяваща политическите стремежи на подведомственото на Екзархията население на европейска Турция и преди всичко интересите и стремежите на търговското съсловие, на екзархийската интелигенция и на националистическата десница във ВМРО. Тая формация бе дело на ония среди, които стояха на чело на поменатата националистическа десница и бяха под най-силното влияние на българското правителство и дворцовата клика в България. Тъкмо поради това обстоятелство, като главен организатор и ръководител на тая партия се яви лице, доверено на Фердинанда Кобургски и на българското правителство, царският чиновник *Тома Карайовев*, при най-близкото сътрудничество на прононсирани върховисти, като д-р Руменов, д-р Владов, Матей Геров, Н. Ризов и други. Отношенията на Т. Карайовев към ръководните политически среди в София бяха известни на делегатите на конгреса, но тъкмо тия отношения бяха за поменатите делегати сериозно основание да го изберат единодушно за председател на конгреса, а след това и на съюза, или за шеф на партията.

Средите, от които излязоха българските конституционни клубове, следваха от по-рано една политика, която бе в разряз с политиката за реформиране, възраждане и окрепване на турската държава и която целеше обособяването на Македония и нейното по-нататъшно включване в границите на българската държава. За постигане на това бе нуждно не реформиране и възраждане на Турция, а тъкмо обратното — пълното проваляне на нейното възродително дело.

По тия причини поменатите македонски среди заеха спрямо младотурското движение още в самото му начало, когато то се проявяваше като зараждащо се революционно движение, едно отрицателно становище. В бележките-спомени (неиздадени още) на Хр. Матов, предетавител на ВМРО в София в предвечерието на младотурския преврат, четем следните характерни редове:

„През декември 1907 год. наши, арменци, Гр. Василев и др. ме увещаваха настоятелно да ида или да пратя делегат в Париж на конгреса, устроен от Ахмед Риза. (Каниха ме с писмо и телеграфически). Говорех в смисъл:

„а) Ние искаме автономия; нямаме интерес да се присъединяваме към ония, които искат възраждането на Турция. Едно наше присъствие там би повредило на тенденцията да се разшири реформената акция до

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

логическия край. И старотурци, и младотурци, и европейци ще се възползуват от това против нас.

„б) Аз бях против съюзяване с арменците на почвата на положителни искания: с това понижаваме и усложняваме нашия напреднал македонски въпрос и ще накараме Русия да се стъписа назад (или поне да не крачи много напред).

„С арменците и дори с младотурците можем да се разбираме само на разрушителна почва: и те и ние вършим действия, които подкопават авторитета на турската власт."

Националистите-обединисти намираха, че трябва да държат здраво за старите форми и методи на борба, защото тъкмо тая тяхна борба могла единствено да предизвика реформената акция, да я тласка напред, и разкривайки пред турската военна и гражданска интелигенция опасността от автономизиране на Македония, да предизвика и наложи самия младотурски преврат. Сега голямата мъдрост, според тях, се състоеше в това, да се тласнат събитията не по линията на общото реформиране на държавата, а по стария път — компрометиране на държавната турска власт и продължаване на по-нататъшното обособяване на Македония и подготвянето на нейното присъединяване към българската държава. Самото слизане на четите в градовете, разформируването им беше за поменатите националисти крайно нежелателно, като явно нецелесъобразно.

„По време на хуриета — пише Хр. Матов в цитираните по-горе негови бележки-спомени — ние, неколцина решихме да не слизат четите и за тая цел пратихме веднага с пушки П. Ацев и П. Чаулев — да спрат слизането. Не се сполучи, защото с Битоля не можахме да се разберем, Сандански по свои лични съображения, излезе с другарите си още първия ден, Чернопеев — след 2—3 дни. Аз отидох в Солун да спра да не се разтуря организацията изобщо и да не се предаде оръжието, па макар и да са слезли четите. *Така и стана: до отварянето на парламента официално съществувахме като революционна организация, подире — тайно, докато пролетта на 1910 год. вече излезе на бяло* (к. н.)."

Ако националистите-обединисти се заеха с организиране на конституционни клубове, това им се наложи с голяма необходимост от новите условия. Липсата на техни конституционни клубове не можеше да не бъде от полза за младотурските клубове, открити за всички отомански граждани, а още повече щеше да бъде от полза за Народната федеративна партия. От първостепенно значение за ръководните среди на Съюза на БКК бе именно да се направи невъзможно закрепването и развитието на Народната федетативна партия. Борбата, която водеха тия ръководни среди срещу поменатата партия, макар и повечето интригантска, подмолна, бе тъй непримирима, каквато бе и тяхната борба против самата турска власт.

* * *

Нека сега се спрем по-подробно върху състава, ръководството, програмата, средствата и методите на борба на Съюза на БКК.

Посочихме какви основни тежнения изразяваше тоя съюз и кои главно среди представляваше. На учредителния му конгрес открит на 7 септември 1908 година в Солун, бяха представени 42 клуба, почти изключително градски, 7 от които бяха от Одринска Тракия. Тия 42 клуба бяха представени от 81 делегати, от които 35 учители, 21 търговци, 3

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

свещенници, 3 студенти, 2 земеделци, 4 лекари, 2 адвокати, 2 чиновници, 1 занаятчия, 1 журналист, 1 съдия, 1 банкерин, 1 книжар. В разискванията на конгреса особено активно участие взеха, освен Карайовев, следните лица: Панчо Дорев, Д-р И. Бомболов, Св. Добрев (учител — широк социалист), Д-р Владов, Д-р Руменов, Н. Ризов, Сребрен п. Петров, Ю. Кусев, Т. Павлов, С. Тилков и др.

Зад тия легални политически деятели стояха техните вдъхновители и по-висши ръководители от ВМРО, начело с Хр. Матов и неговите най-близки сподвижници, един от които (Т. Лазаров) бе избран за член в ръководното тяло на съюза.

Каква роля играеше Хр. Матов през времето на Бълг. К. К., е посочено много вярно в следния пасаж от неговите бележки-спомени:

„През декември 1909 г. Тодор Лазаров в писмо (пратено от Лейзен, дето бе на лечение), ме наричаше *„душата на революцията“*. Действително, година и пол-две от хуриета насетне на сички наши, па и не наши, очите им бяха обърнати към мен като най авторитетно и най влиятелно лице. Кога как да поведем и открито (не тайно) революционната дейност, решавахме, вътре бидейки, главно четирмата с Тодор Александров, Тодор Лазаров и д-р П. Кушев.“

Програмата на Съюза на БКК бе за времето си крайно демократична. В нея най-широко бе прокаран, в името на „истинския“ отоманизъм и общия държавен напредък, принципът на националното самоопределяне. Националният сепаратизъм на партията бе прикрит зад крайно демократичния отоманизъм. По тоя начин Съюзът на БКК се надяваше да спечели подръжката и на демократичните слоеве и среди на подведомственото на Екзархията население в Турция, а същевременно да издигне пред властвуващата младотурска партия такива искания, които тя далеч не бе в състояние да възприеме, а още по-малко да задоволи. По тоя начин се съдействуваше косвено да се очертае тая партия пред масите като крайно консервативна и служаща единствено на агресивния и подтиснически турски национализъм.

Своето главно искане Съюзът формулира в следната специална, възглавяваща програмата му, декларация:

„Българските конституционни клубове, като имат за основен принцип запазването целостта на Империята, и предвид:

а) Идеала, щото нейните членове да бъдат граждани на една силна държава;

б) че механическата асимилация на народите, населяващи една държава, е не само невъзможна в началото на двадесетия век, но е и против напредъка на културата и цивилизацията;

в) че езикът, а следователно и народността в широкото проявление на нейната самобитност са един от основните елементи на тоя напредък;

г) че географични, економични, културни и административни нужди налагат една промяна на сегашното административно деление в смисъл на групиране хомогенните етнични елементи, без обзор колко вилаетски единици ще съставят те, Българските Конституционни клубове намират необходимо да поставят като максимална точка на своята програма:

Групирането на отделните етнични елементи в административни единици с местно самоуправление в духа на 108 чл. от конституцията.“

Ето и останалите програмни искания:

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

„§ 1. Ревизия на сегашната конституция върху базата на народния суверинитет:

а) Всеобщо, пряко и тайно гласоподаване за всеки поданик от 20 години нагоре;

б) Парламентарна законодателна инициатива;

в) Пълна и солидарна министерска отговорност пред законодателната власт;

г) Реорганизация на сената в следната смисъл: числото на сенаторите не трябва да превишава третата част на депутатите; една трета от сенаторите да се назначават от султана, а другите две трети да се избират от народа за едно определено време;

д) Пълна свобода на убежденията, словото, печата, събранията и сдружаванията.

§ 2. Самоуправление на общината, като първа административна единица с право да се грижи:

а) за гарантиране личната безопасност и имота в своя район;

б) за общото задължително образование;

в) за подобрение на съобщенията;

г) и за всички нужди от местен характер.

§ 4. Изборни съвети с постоянни комисии и за по-горните административни единици.

§ 5. Обща съкратена режионална военна тегоба.

§ 6. Образование на матерен език. Основно изучаване на официалния език на държавата в националните средни учебни заведения. Свършившите тези училища ползуват се с еднакви права с ония, които свършват държавните училища.

§ 7. Основното образование е задължително, безплатно и трае шест години. Държавата отделя съответната част от данъка за просвещението за издържане основните народни училища.

§ 8. Правата на отоманските българи в религиозно и културно отношение, спечелени по силата на държавните актове, произходящи от върховната и изпълнителна власт, се запазват.

§ 9. Официалният език на Отоманската империя е турския. Всякой отомански поданик има право да подава заявление на своя език до всички държавни учреждения, изключая Касационния съд и министерствата.

§ 10. Резолюциите на учрежденията, разните разпоредби и законите на държавата се публикуват на официалния език и на езика на болшинството.

§ 11. Всички граждани, включително и административните чиновници са подсъдими на обикновените съдилища.

а) Общ закон за всички граждани по завещанията и наследствата;

б) Класифициране на земите на „собствени и вакъфски;

в) Жури за криминални и политически престъпления и за дела по печата;

г) Учредяване навсякъде мирови съдилища с по-широка компетентност.

§ 42. Снабдяване с земя селяните по начин лек и справедлив за държавата и селяните.

§ 13. Създаване евтин и бърз кредит.

§ 14. Равномерно разпределяне на данъците и реформирането им.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

§ 15. В държавните предприятия за напред няма да се допускат концесии.

§ 16. Създаване на модерно обществено законодателство".

Докато в тая програма се застъпваха повидимому задоволително националните позиции и просветно-религиозните правдини на подведомственото на Екзархията население, по чифлигарския въпрос, засегащ най-болезнено огромната част от това население, бяха предявени твърде умерени искания и на самия тоя въпрос съвсем не бе дадена оная преднина, която той заслужаваше. Турската тирания бе намерила своята най-тежка, най-непоносима и най-позорна форма в съществуващите в Македония чифлигарски порядки. Това зло обаче не интересуваше толкова много екзархийската интилегенция, колкото я интересуваше борбата за черкви и гробища. Все пак Съюзът на БКК не можеше да не се занимава и с аграрния въпрос и да не предвиди искание за даване земя на безимотното селско население, още повече че Народната федеративна паргия бе подела енергично тоя въпрос. Нежелейки да поставят центъра на тежестта на своята програма върху икономическите аграрни отношения и стремейки се в същото време да минат за демократични и прогресивни, политиканите от БКК намериха една формула, която да задоволи всички и да отговаря на принципа: и агнето живо и вълкът сит — „Снабдяване с земя селяните по начин *лек и справедлив за държавата и селяните* (к. н.)". След потушаването на контрапревратa на Хамида през пролетта 1909 г., централното бюро на съюза води преговори с младотурците. В тия преговори бюрото предложи по аграрния въпрос следното искане: „Подобрение положението на бездомното селско население чрез основаване на една селска банка, целта на която ще бъде, да улесни последното за копуване на земи."

Специални резолюции бяха взети на учредителнтя конгрес по следните големи въпроси на деня: по заграбените и невърнати имоти при въстаническите акции през 1902 и 1903 год.; за опрощаване на закъснели данъци от последните 4—5 години, които държавата почваше усилено да събира; по възстановяване правото на населението върху спорните черкви, училища и манастири, заграбени или затворени след възстанието от 1903 година; за освобождаване неосвободените още политически затворници и заточеници; за възстановяване правото на учителствуване за всички учители, лишени от това право по политически причини и др.

Особено голямо ораторско разточителство бе проявено на учредителния конгрес на БКК по адреса на турските ръководни среди, с видимото желание да бъдат те убедени, че в лицето на съюза имат най-надеждна опора на отоманизма и общодържавната сигурност, при едно условие обаче — да бъде провеждана една политика на демократизъм, на истинско равенство и братство между отделните националности и главно на национално самоопределение и осигуряване на всяка националност възможност да се развива стопански, културно и политически. Всичко това отговаряше толкова на истината и действителните стремежи на поменатата политическа партия, колкото и уверенията на младотурците, че е настъпила нова ера на братство, единство и напредък.

Вторият конгрес на БКК бе открит на 20 август 1909 г.

От отчета, даден пред конгреса, се вижда, че през течение на първата година числото на клубовете се е увеличило от 41 на 137 — с 13.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

градски и 96 селски, от които 3 градски и 27 селски са в Одринска Тракия. В Македония имаме основани селски клубове: в Кукушко 18, в Петричко 9, в Малешевско 4, в Дойранско 4, в Леринско 4, в Кайлярско 4, във Воденско 2, Гевгелийско 2. В градските центрове на Македония липсват клубове в Мелник, Драма, Мехомия и Костур. Общото число на членовете достига цифрата 9614 д. Партийният орган в. „*Отечество*“ излиза два пъти седмично и се печати в 2700 екземпляра. Абонатите му в Македония и Одринско възлизат на 1579, а в България на 848. В Солун на ръчна продажба се харчат 60—90 броя, а в провинцията „почти никак“. Главен редактор на вестника е Е. Спространов, а негов помощник Данаил Крапчев, а после Матей Геров.

Вторият конгрес разисква нашироко по изминалата отчетна година. Предмет на разискванията е главно политиката и дейността на властвуващата младотурска партия. С убедително красноречие и категорични факти се доказа, че новият режим върви по старите хамидовски пътища; че нищо съществено не е променено; че разочарованието от новия режим е дълбоко и всеобщо. Едновременно с това се подчертава желанието на Съюза да работи в разбирателство с правителството за омиротворението на страната и за провеждането на спасителния за държавата демократичен отоманизъм. В подкрепа на искреното и лоялно отнасяне на съюза към турската държава се посочват следните факти: протестът на съюзните клубове срещу прогласяването на българската независимост и анексията на Босна и Херцоговина от Австро-Унгария, „коректното“ държание на Съюза през време на хамидовския контра-преврат и проявената готовност на неговите членове да пазят с оръжие новия режим.*)

Съюзът на БКК разви по инструкции от София и с български средства доста оживена дейност по изборите за парламента, по изборите за градски и вилаетски съвети, а също така във връзка с посочените по-горе големи въпроси на деня. Той все пак не можа да стане една масова народна партия. Причина за това бе неговия състав, неговото ръководство и господствуващите в него интереси. По основната си политическа насока тая партия се оформи като застъпница на хегемонистичния български национализъм и то в противовес на федералистичното демократично движение в Македония, представлявано от Народната федеративна партия, прояви се като партия по същината си антинародна.

Както младотурците не можаха да заблудят никого със своя реакционен отоманизъм, тъй и Съюзът на БКК не можа да прикрие своите национално-сепаратични и реакционни стремежи зад привидния „демократичен отоманизъм“. В острото сблъскване между тия две националистически течения, естествено бе Съюзът на БКК да претърпи поражение. Той загина под ударите на реакционния закон за сдруженията, забраняващ политически групировки на национална база. Неговите ръководни лица не направиха опит да избегнат тия удари на закона, като дадат един отомански колорит на своята програма и своята организация, както бе направила Народната федеративна партия, която също така бе партия на една националност, но се смяташе като секция на обща, отоманска партия, която трябваше да бъде изградена. Разтурянето на Съюза на БКК от страна на властта отговаряше в голяма степен на стремежите

*) Дневници на Бълг. конституционни клубове, Солун, 1910 г.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

на нейните ръководни фактори и особено на стремежите на неговите вдъхновители от рода на Хр. Матов и близките му сподвижници от ВМРО. С това разтуряне на легалната политическа организация трябваше да се внуши на народните маси, че и при новия режим липсват условия за легална борба, че нова Турция не се различава от хамидовска Турция и че неминуемо трябва да бъдат турени в действие изпитаните вече средства и методи на нелегалната борба.

Какво представляваше Народната федеративна партия и как се прояви тя — върху това ще се спрем в следната кн. на „Македонска мисъл".

Блаже Конески

Нашата народна поезийа како одраз на внатрешното револуционерно движение

Илинден не даде поет.

Од нашата градска интелигенцийа, која беше участник во револуционерното движение, излегоа неколку песни што денеска некой ги мислат народни, ама што лесно се познават от народните, не само поради „че" место „оти" во нив, току и поради свойата рапавост и посретственост.

Тоа што не се йави тогаш нашата литерарура сведочи во прв ред за недоволната национално-културна избистреност на самото движение. Движението беше во свойата сашност, во своите корениe, во свойата историска обусловеност, движение за националното обособуенйе на македонскиот народ, но тоа тогаш на идеолошко поле уште не стигна до таму да йа изнесе йасно потребата за создаванйе и развиванйе свойта самобитна национална култура, за создаванйе и развиванйе, за прв ред, свойа литература на свой йазик. От таде неактивноста на тоа поле, една од основните слабости нн движението.

Но затоа, от друга страна, во народот, во тие слоеви што главно йа крепееа организацийата и што го изнесоа на своите плекйи и самото Илинденско востание, правите наши борби за националната слобода, найдоа свои полн и силен поетски израз.

Основната маса на движението и наймногу заинтересирана во него по свойата положба, беше селанството. А селанството е секогаш вистински народни певец.

Нашата народна поезийа, тоа што е во неа создадено од поново време, ни дава достатачно материал да го преследиме по неа буденйето на нашиот народ во XIX век, бистренйето на свеста негова за задачите што го чекаат, за патот како ке се откине той од ропството.

Песната за Кузмана Капидан, на пример, е во таа смисла еден извanреден докумет што ни предлага не само реална слика за односите мегйу турците и райата во една многу оригинална опстановка при Джеладин бега, туку, уште повекйе — дека ни овозможуе да забележиме нешто ново што се порагйа во нашиот народ и што е предзнак за неговиот понатамошен развиток како што го знаеме ние денеска од нашата историйа. Не е случайно што името на Кузмана и песента за него, во

Блаже Конески е началник на отделението за култура и искуства при Министерството на народната просвета на Н. Р. Македония.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

различни варийанти, се разнесла по сета Македонийа. Не е случайно и тоа, што нашиот певец, обично лирски краток, создава цела поема за подвигот на Кузмана, како и тоа што малку попосле Глигор Прличев го обработи во „Сердарот" истиот мотив. Можеме да си преставиме што значило тогаш пред стотини и повекйе години, да излезе од поробениот народ човек како Кузмана, повелник — што очистил еден цел край од насилниците и йа заштитил райата. Четата на Кузмана беше само од нашинци, од наши селани, избрани од него по йунакство во дебарчанските села. Певецот не заборава да каже дека тие не се ни на Турска плакйа. Йасно е тогаш дека борбите на Кузмана со дебарските разбойници йа буделе верата на народот во свойте сили и неговата смелост. Целата поема на Кузмана, во свойот натрешен патос, е прокникната со гордост дека од поробениот народ излегол таков йунак.

Народната поезийа го следи неотстапно патот на народот. Таа се одзива попосле на сите пройави на индивидуален бунт против потисниците, што особено се засилуат во втората половина на XIX век, во времето пред да се удрат темелите на револуционерната организацийа, кога излегуат цел ред кумити, како што беа Спиро Црне, Димче Могилчето, Мицко и др.

Покрай печалбарските песни во тоа време, централно место во народното творчество земат кумитските и попосле револуционерните песни. Околу тие два центра се врши цела прегрупацийа на мотивите од постарата поезийа, собирайки се во печалбарските песни сите оние мотиви на разделба и на лйубовна тага, што можат да се оживотворат во новото време, а во кумитските и револуционерните песни по истиот начин сите мотиви од айдутството, што можат да се соединат со новата револуционерна содржина.

Кумитските песни се верен одраз на тоа како стихийно се буди во душата на нашиот селски народ уверението дека од беговскиот гнет нема друг спас, освен да се крене пушката. Карактерично за турското ропство беше не само економската експлоатацийа на селанецот чифчийа туку исто така и во найголема мера, силно развиеното насилништво и дзулумджијштво. Той момент изигра не мала ролйа во развитокот на нашето револуционерно движение, бидейки ги ангажира за него слоевите изложени на постойанен разбойнички терор, грабежи, насилства и убийства — средните и поимотните селани. Тоа имено го кажуе песната за Мицка и за Ристета добреноецот, што збираат кумитска дружина:

„. . . За да шетаме кичевски села,
кичевски села, поречка страна,
да си чуваме нашите бракйа,
нашите бракйа, нашите сестри,
од той пес Джема Кичевчанецот,
што ни запусти сиот вилает,
сите рисийански села поплени,
што ми расфрли тешка вергийа,
тешка вергийа, ем индадийа:
кому две лири, кому четири,
глава му сече, челад зароби.
Той ни безчести нашите сестри,
нашите сестри и братучеди,

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

той ни истепа домакините,
и им поплени се што имаа,
се што имаа во куча стока.
Брат му на Джема во судот седи,
в Кичаа на суд мезлич да биде.
Джема за себе стока пленуе,
и на брата си той дел му дава.
Судот кически тоа го гледа,
тоа го гледа, ич гайле нема,
за да йа брани царската райа".

Бо времето кога во Европа се вреви за некакви реформи во Турцийа што ке го олеснат животот на райата и кога турската политика игра на тоа йаже мегйу двата блока држави заинтересирани за нейзината поделба, оваа песна со силината на селанската непосредност йа покажуе сета илузорност да се чека некакво подобруенйе од власта каде што едниот брат е разбойник а другиот судийа во Мезличот, та двойцата си го делат пленот братски. Место тоа, песната вика да се сбира дружина за борба со насилниците. Од тоа време, и за истиот Мицка се забележителните стихови од песната за смрта на Джема. Кога Мицко на презрителните зборои од овега дека „каурска пушка не дупи, каурска саблйа не сече" одговара:

„Почекай, песу, да видиш,
каурска пушка как дупи,
каурска саблйа како сече!"

Во тие зборои, процедени низ стиснати заби, звучи векйе тврдата вера на нашиот селанец дека може со оружйе да го наваса насилникот. На тоа и животот го беше научил. Беше изминало време од Кузмана Капидан, и пак песната йасно покажуе колку нешто станало во душата на народот за тие пет-шеесет години. Во Македонийа зрее револуцийа. Организацийата дойде во правиот час, да го оформи и да го управи стихиниот народен бунт.

Революционерните борби од почетокот на овой век, означийа решителен прелом во развитокот на македонскиот народ. Тие го раздвижийа длабоко народот, открийа пред него невидени перспективи, внесоа ред нови елементи во неговиот поглед на светот. Тоа нешто найде свой израз и во народната поезийа. Песните од революционерните борби, ако ги поредиме со поранешните песни за кумитите-бунтовници, и ако временски им се многу блиски, сведочат векйе за една многу повисока степен од народната свест, обогатена со опитот од организиранйето од революционерното длижение. Тие, колку што се собрани досега, чинат цел циклус, а секако дека би се принашле и уште некой запазени до денеска во народот. Нивната важност ја наголемуе фактот дека тие се, речи-си, единствениот литерарен материал во кой што е одразена таа революционерна епоха од нашата историйа. За нейзината карактеристика овие песни не се од потребното значение. При тоа треба да подвлечеме дека тие, создадени во народот, спротивно на извесни песни навеани тогаш од страна, носат печат на вистинско поетско вдохновение. Мегйу нив има неколку што можат по свойата сила да се мерат со найарните образци од нашата народна поезийа. Тоа е заправо еден нов израз на

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

народната творческа сила во еден крайно напрегнат историски момент.

Па што е новото, одразено во нашите революционерни песни? Во нив на прв план избива сега чувството на општноста, на народот и татковината. Додека во понапрешните песни ние во найдобар случай навагйаме бунт на оделни личности, предизвикан од насилствата на потисниците, но ограничен на една често пати моментна реакцийа, без да се поставуе сето тоа на широката национална основа, — во революционерните песни йа навогйаме векйе йасно изразена свеста за целоста на народот и за родната земйа, и борбата што се води векйе од целиот народ за свойата слобода. Тоа е едно големо историско завойуенйе. Во врска со тоа на широките народни маси за прв пат им стануе близок и разбран подвигот на личноста во името на поробениот народ и на татковината, — како што се пее во познатата пасна.

„Миле поп Йорданов за народ загина,
за народ загина, за Македонийа".

Се буди чувството за национална чест и достойнство. Покорената райа се превратуе во бунтовен народ што ги знае и ги бара свойте права за слободен живот. Порано во народните песни не можеше да се сретне името на Македонийа, зошто уште не беше закрепната во народот преставата за татковинита. Сега свойот живот го дават борците во името на таа „црна земйа робинка". Таа се йавуе отелотворена во ликот на родната майка, на койа што синот и се обракйа со зборовите:

„Ти рагйаш, мила майко ле,
се одбор храбри йунаци,
ама дома не ти седат;

Ти рагйаш, мила майко ле,
се лични керки убави,
ама турски измекарки".

При тоа основно чувство за народната општност и за татковината, революционерното движение развива во душата на народот ред нови црти и го обогатуе опитот негов со ред нови животни факти. Сето тоа навогйа свой одраз во народната поезийа. Националниот подем се изразуе во оружената борба. Одтаде чувството на долг што го вика човекот да се бори со пушка во раце за слобода на свойата поробена татковина. Син се проштева од майка, либе од либе, да тргнат во гора „на кумитцко збориште". Тие се спремни за свесна жертва, за нив е векйе йасен зборот слобода, той збор што пак во тоа време почнуе прв пат да проникнуе во нашите народни песни.

Треба особено да йа истакнеме бодроста што зазвучуе во нив. За нашите песни општо може да биде найкарактеристична жалната нота. Но сега векйе во нив се внесуе бодрост од революционерната вера во победата. Ранетиот борец не жали за смртта свойа, а им пракйа порака на свойте другари да се веселат дека за слободата загинал и да го одменат:

„Трекйото писмо да го предадеш,
да го предадеш на мойте другари
и да им кажеш, кардаш бре Колйо,
да не ме чекат, да не ме плакат,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

пушки да фрлат и да се радват,
оти сум, Колйо, младо загинал,
младо загинал за слободата".

Народот се отресуе од ропските стравои на минатото и од покорноста. Той го прегрнал револуционерниот став како единствено спасоносен. Той го знае својот враг и патот на борбата против той враг.

Народна песна создаде и лик на револуционер — борец за народна слобода. Тоа е ликот на Гоце Делчев. Интересно е какво место заема той мегйу другите йунаци што ги спомина и опева тогаш народната песна. Додека тие се даваат во песните обично преку описот на некойа нивна акцийа, ограничени со тоа, ликот на Гоцета добива едно обопштуачко значение, добива црти на легендарност. Тоа е народниот идеал на йунак. Нему му е поставена лйубовта народна. Нему е доделен найвисокиот подвиг за народот. „Кой ке йа пропади црната чума од Македонийа — праша песната. И отговара:

„Избрал се, ми се изнашол,
млад Делчев, Гоце войвода,
он појде в Македонийа,
чумата йа пропади,
од жална Македонийа".

Той е повикан да йа спаси поробената татковина, затоа нему му се испейани найубавите песни. Со каква сила се предава само неговата пойава во гората зелена:

„Развивай горо зелена,
развивай шумо зелено,
рашири сенки ледовни,
ке мине Делчев войвода,
со неговата дружина".

Кай него идат момци, моми го китат со цвекинйа него и неговата дружина. А кога пагйа той смртно удрен од куршум, народот си йа спомина старата песна за Капиданот, што се оженил за црната земйа, и йа разработуе таа песна за смртта на Делчева, кой што се жени „за црна земйа робинка, за клета Македонийа". Во тоа е изразена смислата на целиот живот негов.

Револуционерните песни се цела поетска хроника на нашето револуционерно движение. Никогаш во народот наш не се поело толку како тогаш. Никогаш за такво кратко време од десетини години не се создаде толку песни. Опевани се сите поважни случки и сите пойави сврзани со револуционерното движение, судиранйе на четите, геройска смрт, геройско држенье пред непрйателот, предавство, — сето оноа што го донесе за себе револуционерната борба се до денот на востанието кога се скршуе револуционерниот подем на народот, кога во нокйта осветлуейки ги грозно рамнините и околните гори на ридот се зацрвени и пламна Крушево.

„Ветерот вее, шумата шуми,
Оган го гори градот Крушево".

Предвременото Илинденско востание донесе брза катастрофа на внатрешното револуционерно движение. револуционерниот размав на ма-

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

кедонскиот народ спласнуе. Неговите непријатели се нафрлуат на него да го раскинат. Во Македонийа се засилуе врховизмот, тугй на народните маси. Народот е со скршени крила. Тогаш замолкнуе и неговата револуционерна песна. Песните на врховистичните чети по Илинденското востание не носат никаков народен отпечаток; тие по йазик не се наши — вртат повекйе на кай бугарски, на страна тоа што немат никаква уметничка вредност.

Така песната како сенка неостапно го следеше народниот пат. Таа го изразуеше неговиот подем и неговото пагйанйе, покажуейки найдобро што ново се заробило и се фатило во душата на народот, Во текот на ренолуционерните борби во почетокот на овой век народната песна го одрази тоа, по каков начин стихийниот народен револуционерски устрем се проникнуеше со елементите на една нова револуционерна национал-ослободителна идеологийа, внесуена во народот од страна на неговата ицтелигенцийа. Свое продолжение таа песна найде допрва во нашата нова поезийа, при новиот револуционерен подем на нашиот народ. Немаше навистина ништо поприродно од тоа што нашата уметничка поезийа се йави како продолжение нейзино.

Лазо Вчков
пом. министер на трговията
на НРМ

Успесите на народната власт во трговийата и снабдуенйето

Веднаш после ослободуенйето на нашата земйа пред народната власт и се постави како найважна задача снабдуенйето на населението со найнеобходимите артикли за живеенйе.

Окупаторот ни йа остави земйата економски наполно исцрпена. Нашата и така слаба индустрийа беше разорена или онеспособена за производство. Комуникационите врски беа наполно прекинати, од друга страна заостаналите резерви од стоки по трговските магацини во Македонийа беа систематски изнесуени од страна на окупаторот. По той начин нашата земйа беше лишена од производството на стоки, а внесуенйето од страна беше апсолутно невозможно.

И покрай опустошенийата што ги направи окупаторот останаа во некой места уште малку стоки од прва необходимост, како ориз во кочанско, грав во тетовско и гостиварско, кромпир во Битолско. Пред новата народна влст веднаш се испречи задачата да йа организира исхраната на населението, а тоа ке рече да се откупат и распределат вишковите на зрнените храни.

За исполнението на поставените задачи од народната власт не може да се говори, ако не се спомене и помошта што йе даде Народниот фронт. Со помошта на фронтовските организации се прибраа сите вишкови, се поправийа разрушените комуникации, така да откупените храни се испратийа и пренесоа во сите краишта на Македонийа, каде имаше нужда.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Во той период откупено и распределено околу пет милиона кгр. зрнени храни во вредност од над 200 милиона лева. Покрај зрнените храни народната власт ги распредели и следните декларирани стоки: сол 581,399 кгр., разни текстилни стоки 260,629 метра и аналински бои на 50,000 кгр.

Прометот во овој период во главно се изврши со државни средства, но со помошта на трговците. Државниот сектор во трговийата уште не беше формиран, во той период кооперациите беа слаби и тек во Формираньe.

Со оспособуенйе на комуникациите и производствените претприйатийа, за койе народната власт заедно со фронтовските организации уложижийа най големи усилийа, се поставуат првите контакти во рзмената на стоките со другите федерални единици. Тоа е периодот кога никнуат државните трговски претприйатийа и растеж на кооперациите.

Народната власт оценуейки го значението на трговийата како полезна друштвено економска функцийа да йа прифакйа стоката од производните центри и йа доставуйе до нейзините консуматори, го формира државното купопродайно предприйатие — „Докуп". Во исто време се формираа дирекциите на сойузните предприйатийа „Котекс", „Йугопетрол" и „Отпад". Нешто покасно се формира и дирекцийата на Народниот магацин —„На-Ма", Скопйе. Тоа е началото во државниот сектор во трговийата.

Покрај тешкотинте кои се испречуеа пред народната власт за извршуенйе на една важна функцийа како што йе трговийата, а тие се во главно: неопитен кадар, неманйе оборотни средства, превозни средства и прстории, голем дел од едрата трговийа сепак мина преко државниот сектор и така се уштедийа на држаавта милиони динари, кои порано несвесните трговци ги трупаа во своите джепови.

Како важен проблем се постави пред народната власт и организиранйето на дистрибутивниот апарат. Тука народната власт беше поткрепена наймногу од фронтовските организации, кои го помогнаа создаванйето на широка мрежа од кооперации во цела Македонийа. Така покрай двете „Гранап" и двайесете „Онап" и со своите продавници дистрибуцийата на стоките се врши во голем дел од продавниците на Рекопските кооперативни сойузи — „РЕКООПС" и потребителните кооперации, кои бройат: „РЕКООПС" и 19 со голем брой продавници и околу 700 потребителни кооперации. Во дистрибуцийата участвуат исто така и частните трговци со добар дел, а голем дел от нив прейдоа во државните трговски предприйатийа и во кооперациите.

Додека трговскиот апарат на дребно бройчано расте, внатрешната организацийа на той апарат (државни и кооперативни) е уште слаба. Народната власт усилено работи да дистрибутивниот апарат стане модерен трговски апарат, а лугйето в него културни и модерни трговци. За таа цел народната власт организира во поголемите центри специйални курсеви како за книговодители од предприйатийата, така и за останалиот персонал. Но кооперативната линийа истото тоа го исправи и Главниот кооперативен сойуз на Македонийа.

Макар да изминатата година беше найстрашна година койа се помни со сушата и реколтата, благодаренийе на трговската организацийа, во Македонийа се внесе над 60 милиона кгр. зрнени храни, така да му беше на найодалечените народни одбори доставено доволно количество храни

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

за да не остане ни еден граѓанин на Републиката гладен. Секои непроизводители на зрнени храни, а и производители на кои не им достигаше, беа обезбедени со хлеб и тоа на цена од 6 динари кгр. Без една таква организацийа, во една таква сушна година широките народни маси ке беа изоставени на милоста и немилоста на шпекулантите и црноберзийанците и ке владееше општа глад.

Таа година реколтата е подобра и народната власт со помошта на фронтовските организации преко трговскиот апарат го врши откупот на житариците.

За разлика од откупите што ги вршеа окупаторските власти, денеска откупот представуе планско собиранйе на селските производи за да им се обезбеди хлеб на работните маси и да се осигурат потребите на земйоделците и нивното снабдуенйе. Народната власт живо се интересира за работниот народ како той во фабриките и канцелариите, така исто и на селото. Покрај тоа што се на секой производител остава вишак од производството на слободно располаганйе, нему му се даваат во замена како за обавезниот вишок така и за слободниот индустриски произведенийа и тоа: од вредноста на обавезниот вишок 30%, а од вредноста на слободниот вишок 50%. Се дава возможност на производителите да се снабдат со найнужните индустриски произведенийа по нормирани цени и од планско производство а чий квалитет е добар.

До сега е отпуштено за откупот на житото волнени тканини за горни алишта 8.300 метра, памучна тканина за горни алишта 16.332 метра, тканина за фустани 29.478 метра, тканина за машки и женски веш 12.026 метра, платно за постели 22.285 метра, порхети 74.000 метра, поставски тканини 12.98 метра, опинци 3.500, кондури 750, сода каустик 60.000 кгр. синджири за коли 5.000 кгр., шини за кола, плугови, посуѓйе и уште многу други стоки за истата цел кои ни се доделуат од Сойузното Министерство на трговийата и снабдуенйето. Макар да тайа година реколтата е добра, за прехрана на непроизводителното население народната власт преку државниот трговски апарат ке ги внесе потребните количини жито и ке се обезбедат работните маси со леб како минатата година.

Помошта койа йа укажуе народната власт на селото не е само за производителите на житото. Уште во април месец таа укажа помош и на тутунопроизводителите, на кои им се даде аванс во царевица а истовремено им се увелича дажбата од 400 гр. на 800. На тутунопроизводителите во Македонийа е разделено 3.900.000 кг. царевица. На бубохранителите исто така им се доделийа памучни тканини и тоа околу 85.000 метра.

Окупаторот нанесе големи штети и на нашите туристички и планински обекти. Народната власт отпушти 4 милиона динара за поправка на скийашкиот дом на „Попова Шапка", на планинските кукйи на Пелистер, планинската кукйа на Лйуботен и хотелот „Белви" во Охрид, како и за охридската плажа, со кое ке се даде возможност на нашите фискултурници да ги упражнйават и овие дисциплини.

За издиганйе на стручно трговскиот кадар, со отпуштанйето на стипендии за бедните и добри ученици, е дадена возможност на голем брой ученици да се запишат во трговските академии. Исто така при двете академи се отворени интернати, со кои се овозможуе на учиниците од селата и провинцийата да завршат трговска академийа за да добийат стручни познанийа како би можеле да помогнат во привредната обнова.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

на нашата земйа. Бројот на запишаните ученици и во двете академии го преминуе предвидниот број, тоа покажуе дека търговската политика на нашета народна власт оди на тоа да се создаде таков државен и кооперативен трговски кодар, кој што ке биде способен да внесе план во трговийата. Народната влас дава иницийатива за организиранйе и поевтинуенйе на секойа трговска операцийа и на приватниот сектор на трговийата, но истовремено ке ги ограничуе и сузбива шпекулантските и профитерски тенденции.

Досегашните успеси и на полето на трговийата и помошта, што йа укажуе нашиот народ на органите на народната власт во нормализиранийето на нашиот економски живот, ни сведочи за неговата готовност да ги вложи сите усилийа за поскорешната изградаба на нашата земйа. Таа своја готовност нашите народи ке йа манифестират и на предстойекйите избори за Уставотворното собранийе на НРМ, кога со своето 100% излегуенйе на изборите ке им зададат найсилен удар на сите наши непрйателли.

К. С.

Достоевски за великата мисия на руския народ към славянството и за цялото човечество

Достоевски, великият руски писател — създателят на психологичния роман, който издигна руската литература до недосегаема висота и мирово значение, е играл видна роля в освободителната война на България. Посветил целия си живот в защита на „унижените и онеправданите" и признаващ всяка човешка личност като абсолютна ценност, той не е останал хладнокръвен и пред страданията на българския народ и подготвя войната против турците. В тая дейност на писателя — хуманист, който навсякъде в своите произведения проповядва мир и братско единение между народите, някои биха открили непоследователност и противоречие. Отричащ войната като средство за разрешаване на всички други въпроси и признаващ своя народ като най миролюбив на земята, по отношение на поробена България тя е единственото средство за нейното освобождение, защото друго средство няма. Той смята в същност войната за обявена от самите турци, които изтребват беззащитния български и македонски народ. И понеже няма друг народ, който да играе ролята на защитник и който да поеме ръкавицата за борба, то съдбата е определила тая роля на великия руски народ, защото той най-дълбоко е почувствувал нещастията на своя по-малък брат и защото не може да се остави да загине един народ, който се бори за свободен живот. Така великият писател съгласува и примирява своите убеждения по отношение на робуващите славяни с общите свои схващания и разбирания по висшите морални проблеми, които са предмет на неговите произведения. Своето „верую" по освободителната война той е изложил в „Дневника на писателя„ — един от най-важните документи за чувствата и настроенията му към потиснатите славяни в лицето на българския народ.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported, (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Достоевски е един от съмишлениците на слаянофилското движение в руската общественост, което подготвя войната и проповядва идеите за духовното единение на славянството и особено — за облекчаване тежкото политическо положение на поробените. Това движение, явило се в началото на миналия век, е рожба на благородните чувства на великия руски народ към поробените славянн. Съчувствието на това просветено руско общество към потиснатите се изразявало по различни начини: в парични пожертвувания за поддържане на училища, в подпомагане на младежи да завършат образованието си в Русия, в покровителствуване от страна на официалната руска власт борците за духовни и политически свободи и пр. Най-важната проява, обаче, на това съчувствие на руското общество към южните славяни са били войните на Русия за тяхното освобождение. От край време тя се е смятала за тяхна покровителка и с тая роля не веднаж е облекчавала тяхната съдба, като се е застъпвала дипломатически за тяхните правдини. Това е поддържало свободолюбивия дух у тях и като последица са били освободителните войни. С помощта на Русия най-напред биде освободена Сърбия, а после България. Изобщо съдбата на южните славяни е неразривно свързана с тяхната освободителка, Русия.

След Априлското възстание, когато населението в Южна България биде подложено на огън и меч и се почна формено неговото физическо унищожение, възмутена беше цялата европейска демократична обществена съвест. Най-силен израз на негодуване това намери в Англия в лицето на великия *Гладстон*, а в Франция в лицето на *В. Юго*. Обаче всички тия съчуветвия бяха само платонически. Единствена славянска Русия се намери, подпомогната от братска Ромъния и Сърбия, да дигне меча си и да пролее кръвта на стотици хиляди скъпи синове, за да освободи брата роб от потисника. Защото най-силен отзвук кланетата в България намериха сред великия руски народ. Свободолюбивото движение всред славянофилските кръгове, което, и без тия покъртителни събития, беше отдавна подготвило руското обществено мнение за намеса в борбите на българския народ за свобода, след жестокото потушаване на Априлското възстание, нададе вик за незабавна помощ на гинещия славянски народ Между многото сподвижници и идейници, които ратуваха за тая борба, беше и великият руски писател, Достоевски.

Пророкът и сърдцеведецът на руската земя, покъртен от кръстните страдания на едни славянски народ, не е могъл да остане безучастен и ням зрител. Със своите проповеди за помощ на поробените славяни, той е станал от всички други писатели най-близък до сърдцата им, защото никой като него не е изразил така мощно своята скръб и любов към тях. И тук, както в своите безсмъртни произведения, той се явява верен на своята отзивчива природа, да бъде защитник на „онеправданите и страждущи“ братя, с което си спечели не малък дел за подготовката на освободителната война. Отклик на своите чувства той е дал, както поменах вече, в своя „Дневник на писателя“, където иска да докаже тезата, че войната против турците е дело не само на руската дипломация, а по-скоро на великия руски народ, който с готовност се жертвува, за да срази неприятеля и да освободи поробените братя. Така Достоевски става тълкувател на чувствата на своя народ, който не е могъл да стои безучастен пред ужасите в България. „В един от Московските приюти, където се отглеждат малки брлгарски сирачета, доведени в Русия, пише

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

той, има едно болно десетгодишно момиченце, което е видяло, как турците одрали кожата на неговия жив баща. В този приют има и друго българче момиче, също на десет години. То постоянно спи, но сънът не го укрепява. Спомените го мъчат. Турците взели неговото тригодишно братче, извадили му очите и след това го наденали на кол. Детенцето дълго време пищяло и след това умряло... Десет хиляди българи са изтребявани с огън и меч, децата им са разкъсвани, а жените и дъщерите им обезчестявани, а после убивани или отвеждани в плен... Турците заставяли българите да бесят своите братя и после да си приготвят сами въжето при общия смях на мъчителите..." Рисувайки тая страхотна картина в „Доевника", великото руско сърдце е било разкъсано от тия ужаси и безподобни престъпления и Достоевски проповядва кръстоносен поход срещу тираните. Така възникват освободителните войни. Великите престъпления викат за възмездие и стават причина за нови кръвопролития. И ако един от най-хуманните писатели на човечеството справедливо иска да бъдат наказани злодеите, за да се облекчи съдбата на нещастните, то какво остава за другите — обикновените хора. Войната в тия случаи е неизбежното зло — като отплата и възмездие за извършените злодеяния, за да ее прекъсне за винаги тяхния източник.

Достоевски не по-малко изобличава безсърдечието на европейската дипломация, която, изхождайки от държавнически и груби интереси, се отнесла враждебно към освободителната война, подозирайки Русия в завоевателни намерения. Възмущава се и от кореспондента на в. „Daily Neus" Форбес, който поддържал, че турците имали пълно право да изтребват цялото българско население, на север от Балкана, когато руската армия минала Дунава. „Форбес, продължава Достоевски, почти жали, че това не се е случило, че българите трябва да бъдат благодарни на турците, задето не ги изклали като овце... Нима, наистина, това право на турците може тъй спокойно и безгранично да признава толкоз образованият като Форбеса член на просветената и велика нация като Англия. Но забележете, той не би се изразил така, ако на мястото на българите бяха французи. Той затова говори така, защото въпроса се отнася до българите, до славяни. Считат ги за кучета. Допуща за възможно и разумно да се изколят всички до един, цялото племе — със жените и децата... И забележете, че това говори не граф Биконсфилд, а неофициално лице, пък и честен човек, талантлив, правдив, хуманен, ако се съди по първите му писма." Съвестта на Достоевски не е могла да прости на никого за тия изказани мисли — който и да е бил той: англичанин или французин, защото той е имал най-голямо морално право, като един от най-великите представители на човечеството, да подлага на преценка думите и делата на хората. Днес ние не можем да отъждествяваме думите на този англичанин с общите разбирания на нацията, защото тя е дала и други видни представители, които, в противовес на думите на Фербес, се явиха като ярки защитници на българския народ с думи и дела. Те издигнаха високо глас в негова защита в парламента и пресата. Между тях бе и великият Гладстон и др.

По-нататък Достоевски продължава да говори за същия — Фербес, като цитира думите му: „Българите може да се заливат с вряла вода като гнездата на тахтабите..." Няма ли тук, именно, някакво опасение (думи на Достоевски) или пророчество, че всички славянски племена, като се освободят, ще играят огромна роля някога в новото градущо човече-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

ство вместо отбилата се от правия път стара цивилизация и ще застанат на мястото й..." Тук Достоевски прави намек за опасенията на хората от западния свят от зараждащата се нова сила в Европа — славянството, смятайки себе си за по-съвършена раса. И за да запазят и в бъдаще в материка своето господство, те желаели, в своите интимни мисли, според думите на Форбес, изтреблението на славянските племена по някакъв начин — особено на ония, които като българите са останали надире в културно отношение. Пред тия „своего рода" схващания за правото на народите на съществувание Достоевски дава предимство на свавяните, заради нравствените ценности, които носят те. В думите му трябва да долавяме основните негови мисли, които се прокарват като червена нишка навсякъде: за готовността на великия руски народ за саможертва за благото на човечеството и че само оня народ има правото да бъде негов водител, който притежава подобна нравствена мощ. Не беше ли християнството в миналото, което със своя висш морал разруши античните остаряли форми на живот и създаде нови мирогледи? Така в „новия кръстоносен поход" против турците, който проповядва Достоевски, в него той се явява първият рицар.

Той непрестанно следи ужасите в България и се бори с всички противодействуващи сили на войната. Сцените, които рисува в своя „Дневник", са потресващи. Пред тях бледнее цялата средновековна инквизиция. И когато войната е обявена, той възклицава в своя „Дневник": „Война! Войната е обявена!... Когато се разнесе царската дума, народът нахлу в църквите, и това става по цялата руска земя. Когато четяха царския манифест, народът се кръстеше и всички се поздравляваха един други с войната. Ние сами видяхме това с очите си, чувахме всичко дори тук, в Петербург. И отново се почнаха същите работи, същите факти, както миналата година. Селяните от общините жертвуват, според силите си пари и изведниж всички тия хора извикват: „Та какво са жертвите, ние всички ще отиваме да воюваме". Тия думи на Достоевски са най-доброто свидетелство, до колко войната против турското господство тогава е била популярна и желана от руския народ. Че тая война е била общонародно движение в Русия, се доказва и от обстоятелството, че тя е намирила отражение и в пластическото изкуство. Известна е художествената картина на голямия руски художник Репин, в която се рисува оня момент, когато царят чете на селяните в Царско село манифеста за обявяване на войнате против турците. А до колко Достоевски е ценял това събитие, се вижда от обстоятелството, че той е запазил в архивите си като скъп спомен един екземпляр от манифеста.

На друго място същият пише: „Попитайте народа, попитайте войника! За какво се подигат те, за какво отиват и какво желаят в започналата се война, — и всички ще ви кажат като един човек, че отиват, за да служат на Христа и да освободят угнетените братя, и нито един от тях не ще замисли за заграбване. *Да, ние сега, в сегашната война ще докажем цялата си идея за бъдещето предназначение на Русия в Европа, с това именно ще докажем, че като освободим славянските земи, не ще превземем от тях нито късче, а напротив ще ги следим да живеят във взаимно съгласие и ще браним тяхната свобода и самостоятелност, ако ще би и от цяла Европа. А щом е така, то нашата идея е света и нашата война съвсем не е „вековечен и зверски инстинкт на неразумни нации", а именно е първата крачка към дос-*

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

тигане на оня вечен свят, в който ние имаме щастието да вярваме, към достигане в действителност на международното сближение и в действителност на човеколюбивото преуспяване!"

С тия признания Достоевски става изразител на широката руска и славянска душа, готова за пожертвувания и велики подвизи в името на една велика идея. Като истински русин и славянин най-добре е познавал душата на своя народ и неговите чувства към поробените братя славяни. Руският народ, като най-многочислен, има своя мисия — да помага на по-слабите и потиснати славянски народи и да ги освобождава от робство. И борбата, която се води за тая цел, е безкористна — войната не е завоевателна. Достоевски с възмущение отхвърля тая клевета — вероятно на западната дипломация, която се е стремяла да опорочи тая смела акция на Русия. И точно тая дипломация, която винаги се е водила от користни интереси в своите действия, не е могла и не е искала да разбере възвишения характер на борбата на руския народ да помага на потиснатите, като жертвува своите скъпи синове. Достоевски именно се възмущава от това, че не е разбрана великата мисия на руския народ — мисия високоблагородна и хуманна, в името на която се създаде едно велико събитие — освобождението на българския народ от робство. Обаче, каквото великият руски народ създаде със цената на двесте хиляди жертви, европейската дипломация обезцени в Берлин.

По-нататък Достоевски, вярващ в силата на правото на своя народ, пише: „И ще сполучим, особено, ако Бог изпрати победи. Ние ще се върнем със съзнанието за извършеното от нас безкористно дело, със съзнанието за това, *че славно сме служили на човечеството със своята кръв...*"

Достоевски вярва в нещо повече: във великата мисия на Русия за цялото славянство и за цялото човечество.

„Това обединение на славяните под водачеството на Русия, пише той, означава и заключава в себе си духовния съюз на всички вярващи, че нашата велика Русия, на чело на обединените славяни, ще каже на цял свят, на цялото европейско човечество и цивилизация своето ново, здраво и още не чувано от света слово. Това слово ще бъде казано за благото и, наистина вече, за съединението н цялото човечество в нов, братски всемирен съюз, началата на който лежат в гения на славяните, и предимно в духа на великия руски народ, толкова дълго страдал, толкова много векове обречен на мълчание, но всякога пълен с велики сили за бъдещето разяснение и разрешение на много горчиви и най-съдбоносни недоразумения на западно-европейската цивилизация. Ето, към тоя кръг на убедените и вярващите принадлежа и аз".

Така Достоевски е предсказал новото време и всички последващи събития, в които неговата велика родина има да играе грандиозна роля. И тая нейна мисия е великосветска, както за обединението на целокупното славянство — в името на една идея, така и в обединението на цялото човечество в едно всемирно братство. Достоевски не е само защитник на оскърбените, онеправданите и поробените, но е носител и на нови идеали на човечеството. С цялата си дейност за освобождението на българския народ, той се явява като борец за свободата на всички потиснати. Само чрез жертвоприношението на хилядните негови сънародници ще се изкупи свободата на тоя народ, който гине в робство, където няма условия не само за развитие, но и за физическо съществуване.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

Така разрешава голямия проблем за освободителната война тоя писател който над всичко цени свободата на личността и на общността и правото да разполагат те с себе си — най-върховното право на новото време.

Достоевски като че ли е виждал новите събития, които идват в Европа: двете световни войни, които разрушиха най-културния материк на земното кълбо и превърнаха неговата родина в пустиня. Руският народ понесе най-тежкия кръст към Голгота. Пророкът на новото време е предчувствувал неговата изкупителна роля с милионните жертвоприношения за благото на цялото човечество. Великата негова мисия, като предсказание у Достоевски, стана действителност. Русия, сега, преустроена в съветска държава, е един от най-главните фактори за световното преустройство. Нейната мисия е определена. Съветската държава сега играе ролята на освободителка на всички народи в Европа от новото нацийско робство. Тя даде за тая свобода най-голямата изкупителна жертва, каквато никой народ на земното кълбо не е давал. За това нейният глас за преустройството на света добива по-голяма цена и право да бъде чут —, в бъдащето братско общество на народите, в бъдещия световен парламент, където всички народи, без разлика на народност и раса, ще бъдат равни. Съветска Русия втори път даде свобода и на българския народ, като премахна немското влияние в него и с това изигра и по отношение на България ролята на освободителка.

Достоевски, един от най-величавите писатели на 19 век и на вековете, със цялото си художествено творчество се явява предвестник на новото време — той е на неговия праг, което в наши дни се очертава в по-определени краски. Днес в действителност се осъществяват неговите идеали. Неговата звезда и днес осветява умовете на миротворците и световните строители, които се стремят да създадат един по-добър и посъвършен свят на братство и любов между хората за цялото човечество.

Достоевски бе пророка, а Съветската власт е твореца на новия свят.

Д. Томчев

Езикът на най-старата славянска писменост

В произведенията на Кл. Охридски, Черноризец Храбър, Иоан Екзарх и в тъй наречените „Панонски жития" (легенди) разказва се, че Константин Философ, наречен Кирил, и брат му Методий са ревностни разпространители и защитници на Християнската култура и създатели на славянската писменост.

„Когато бяха езичници, славяните нямаха книги", заявява Черноризец Храбър, „но четяха и гадаеха с черти и резки". След като се покръстиха, принудени бяха да пишат славянската реч с гръцки и латински букви". Но нито едните, нито другите можели да предадат точно звуковете на славянската реч. Тогава милостивият Бог изпраща на славянския род Константина Философа, мъж праведен и истински, който заедно с брата си Методия създава славянската азбука и славянската писменост в 855 г.

Владеейки отлично гръцки и словянски език, светите солунски братя Кирил и Методий извършват превода на най-необходимите църковни книги.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

от грънки на славянски език добросъвестно и с чудна вещина, проявявайки не само разбиране, но и усет за характерните звукови, видословни, синтетични и лексикални особености на славянската реч.

Чрез културния подвиг на славянските просветители, славянските народи скъсаха веригите на невежеството, вкусиха от културните блага на тогавашните образовани народи, издигнаха идеята за славянско братство и духовно единение и извоюваха правото да творят своя родна национална просвета и писменост. Чрез тоя подвиг, полагайки основите на най-старата славянска писменост, великите славянски просветители издигнаха езика на македонските славяни в общ литературен език за цялото славянство. На тоя език възниква чехо-моравска, словинска, хърватска, българската, руската и сръбската литература, която се развива под знака на Кирило-Методиевата книжовна традиция, отразявайки нейния дух, нейните идеи, стилните и езиковите ѝ особености. По тоя начин се създаде нова, трета култура — славянската, наред с латинската и византийската. Тая гениална, революционно-демократична идея — да се създаде славянска народна просвета и книжнина — станала ръководна мисъл в еволюцията на славянското национално съзнание, вдъхновяваше славянските народи в борбата им срещу робството, срещу престъпните асимилаторски домогвания на панелинизма и германския империализъм за свободно национално, политическо и културно развитие, за защита и запазване на славянската национална индивидуалност.

Езикът, на който се създаде най-старата славянска писменост, е класически език за всички славянски народи, какъвто е гръцкият и латинският език за елино-романските народи. Тоя език стана предмет на всестранно и обстойно изследване и проучване през цялото развитие на славянската наука.

Значението му се определя от стариността на писмените паметници, които притежава. Нито един славянски език не е фиксиран писмено толкова рано, колкото Кирило методиевият. Руските литературни произведения, възникнали под непосредственото влияние на Кирилометодиевата книжнина, датуват не по-рано от II половина на 11 век. Сръбският език няма по-рано писмени произведения от 12 век.

Криейки в себе си най-старинни фонетични, морфологични, синтактични и лексикални особености, Кирилометодиевият език е най-ценното богатство, голям извор за изучване историята на всички славянски езици. Чрез него, безспорно, можем да добием по-ясна представа и за праславянския език. Защото много по-лесно бихме възстановили неговите звукови и видословни особености, ако изхождаме от Кирилометодиевите писмени паметници, които датуват от X век, отколкото ако използуваме литературни произведения, възникнали през по-късни векове. Свързвайки здраво всички славянски езици с индоевропейското езиково семейство, тоя език е допринесъл не малко и за развитието на общото сравнително езикознание.

Затова още в началото на славистиката бе подигнат въпросът за родината и народността на Кирилометодиевия език.

Видният чешки учен Иос. Добровски, основател на славянското езикознание, нарече езика на най-старата славянска писменост „Serbisch — bulgarisch — macedonisch“ — „сръбско — българо — македонски“, без да е запознат добре, с българските и македонските говори. Тая неопределеност при разграничението на южнославянските народи не мо-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

жеше да разреши правилно въпроса за националния произход на Кирилометодиевия език. Въпреки това Добровски твърди, че св. Кирил и Методий, родени в Солун, са познавали преди всичко езика на славяните, които живели във и около Солун. Това правилно схващане на Добровски не намери обаче, толкова много последователи и защитници, колкото другата теория — *Панонската*, която търси родината на Кирилометодиевия език в Панония — княжеството на Коцела. Това се дължи, безспорно, на големия авторитет, с който се ползуваха прочутите словински учени — езиковедци — Копитар и Фр. Микношич, които се домогваха да обосноват научно тая теория.

Ръководейки се преди всичко, от национално-патриотични съображения и сметки, Копитар твърди, че св. братя Кирил и Методий са превели църковните книги на панонски език, от който е произлязъл днешният словенски език. За да подкрепи своето мнение, той се позовава на историческия факт, че Панония тогава била неразделна част от епархията на славянските просветители. Освен това той открива в езика на Кирилометодиевите паметници латино-немски думи, влезли в текста на паметниците от езика на оня славянски народ, който е живял в близко съседство с немците. Такъв народ са били панонските, а не македонските славяни.

Особено се отличил в тая насока Фр. Миклошич, който упорито се стремеше в продължение на няколко десетки години да утвърди в науката Панонската теория главно чрез доводи езикови. За да отстрани очебийни противоречия в своята теория, той бе принуден да приеме, че не само Кирилометодиевият език, но и днешният словенски, и днешният български език са произлезли от езика на някогашните славяни в Панония. Той дори допуска, че в 9 и 10 век днешните словенци са имали думи с носовки и със звуковите ставки шт и жд от праславянските tj и dj. В дадения случай Миклошич използува ония славянски думи, които са влезли в маджарския език, като: galamb (Кирилом. голѫбь), rend (рѧдъ), lanka, лѫка, pentek, пѧтъкъ, poront, прѫтъ, mostoha, маштеха, Pest, произнася се като pešt — Пешт — столицата на Унгария; Кирилом. пештъ, rožda, рождие.

Като подложи на строга критична преценка доказателствата на Панонската теория, най-бележитият хърватски учен—академикътЯнгич изключително даровита личност в историята на славяноведението, доказа, че думите с tj и dj в маджарски език не са словенски, а български (Вж. Ягич Arch. I, 448; Enstehungsgesch, 220). Защото в най-стария словенски писмен паметник от 11 век — тъй наречените фрайзингенски молитви, Кирилом. шт и жд се предават чрез с, д = к, г, наверно „същите к, г, които срещаме в македонските говори, от които са произлезли словенските č и j".

Разглеждайки въпроса за родината и народността на Кирилометодиевия език, проф. Б. Цонев, най-добрия познавач на българския език, в своята книга „История на българския език", стр. 79, изтъкна пълната несъстоятелност на панонската теория, заявявайки: „В днешна Унгария през 9 век живели наистина словѣни с характерен признак шт — жд, защото инак едва ли бихме си обяснили онез славянски думи в Маджарския език, дето явно личи реченият признак; па и самото название на маджарската столица Pest — пештъ; Туй показва, че тия словѣни, от които произлизат сегашните българи, едно време населявали не само България, Тракия и Македония, а и земите оттатък Дунава, т. е. Влашко, Богданско,

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски" - Скопје

Седмиградско и Панония. Тъй си обясняваме и успешната проповедническа дейност на св. Кирила и Методия в тия далечни от днешна България земи".

Славистиката обаче неспирно напредваше и постепенно затвърдяваше своите научни позиции. Неуморни работници — вещи славянски учени — езиковедци откриха много старосл. писмени паметници и добросъвестно ги изследваха и проучваха. Предмет на всестранно сравнително изучване станаха всички славянски езици. Българската диалектология постигна големи успехи. Изследваха се и се изучваха грижливо и обстойно не само българските, но и македонските говори. Всичко това разкри по безспорен начин неразривната връзка, която съществува между езика на най-старата славянска писменост и македонските говори.

Чрез необорими исторически, особено езикови доказателства днес в славянската наука е установена истина, че Кирило-Методиевият език произхожда от Македония и че той е живият говор на македонските славяни от Солун и Солунско от втората половина на 9 век.

Александър Носачев

Съветския патриотизъм — извор на героичните подвизи на съветския народ

Патриотизмът е едно от най-дълбоките и благородни чувства на народа. Да обичаш родината си — това значи да желаеш горещо да видиш в нея осъществяването на идеала на човечеството и да съдействуваш, доколкото това е по силите ти, за това.

Истинският патриотизъм, като частна проява на любов към цялото човечество, не може да съществува наред с умразата към другите народи.

Патриотизмът се заключава в спомените на народа за славното му минало и във верата му в светлото бъдаще. Истински патриот е този, който беззаветно се бори за най-доброто бъдаще на родината си.

Руският народ отдавна вече е носител на патриотичната идея. Това се обяснява с историческата му съдба. Борбата против татарското нашествие, която спаси културата и цивилизацията на Европа, поражението на германските „кучета-рицари", разгромът на армията на Наполеон през 1812 г., борбата против подтисничеството и беззаконието в царска Русия, приключена със създаването на Съветския Съюз — това са само отделни моменти от славното минало на руския народ, които пораждат законно чувство на национална гордост.

Победата на най-разумния и справедлив строй в Русия, ликвидацията на подтисничеството и експлоатацията, установяването на пълно национално равноправие — всичко това образува базата за разцвета на новия съветски патриотизъм. Силата на съветския патриотизъм се състои в това, че в основата си той няма расови или националистически предразсъдъци, а дълбоката преданост и верност на народа към неговата Съветска родина, братската дружба между всичките нации на Съветската странт-

В съветския патриотизъм се съчетават хармонично националнита традиции и общите жизнени интереси на народите в Съветския Съюзе

Съветският патриотизм не разединява, а обратно, сплотява всичките народности на съветската страна в единно братско семейство. Народите на СССР уважават правата и независимостта на народите от

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје

чуждите страни и винаги проявяват готовност да живеят в мир и дружба със съседните държави. Горещият и животворен съветски патриотизм е извор на героичните подвизи на съветските хора. Историята на страните и народите не познава такава бурна проява на патриотизм, каквато се наблюдава в Съветска Русия.

През време на войната на Съветския народ за честта, свободата и независимостта на родината си далеч не единични бяха случаите, когато червеноармеец е закривал със собственото си тело отвора на вражеския бункер. Той умираше, но осигуряваше по такъв начин напредването на своето подделение. Под Москва 28 герои издържаха единоборство с около 50 вражески танка. При отбраната на Севастопол 5 съветски моряци се хвърлиха под вражеските танкове с гранати върху гърдите си. Истинските народни патриоти — съветските партизани, също водеха героична борба при невероятно трудни и опасни условия. Само в Белорусия действуваха повече от 240,000 партизани.

Какво друго, ако не съветският патриотизъм и великото чувство на дружба между народите, съедини в редовете на борците на ленинградския фронт татирина Кишас Гимадеев, с казака Саид Жиякишев, с башкиреца Исмаил Ситдиков, узбека Тешебой Адилов, грузинеца Джугадзе и арменеца Казарян.

Синовете на Кавказ и средна Азия, Украйне и Белорусия преминаха в общи редове дългия път от Сталинград до Берлин. Те извършиха не малко славни подвизи, като освобождаваха съветската си родина. Руският народ бе ръководната сила в този легендарен поход на народите от Съветския съюз против фашистка Германия.

Червената армий можа успешно да изпълни дълга си пред родината и да помогне на народите в Европа и Азия да се освободят от германското и японско робство благодарение на това, че цялата съветска страна я подържаше от към тила. Трудовите подвизи на съветските хора в тила, както и на войниците на фронта, имаха за основа горещия и животворен съветски патриотизъм.

В първия период на войната пред съветските хора изникна грандиозната задача — да се евакуира индустрията от заплашените райони. Съветските хора се справиха блясkаво с тази задача. Цехът на един от заводите, намиращ се близо до Днепър, с обща повърхнина 12.000 кв. м., бе демонтиран и прекаран в Урал за 10 дни. Заводът за стрелково въоръжение бе евакуиран от Москва в средата на октомври 1941 год. Инвентарът и материалите на този завод бяха натоварени върху 12 железопътни ешалона. В началото на ноемврм започна монтажът на завода на новото място, а към февруари 1842 год. той вече бе достигнал до предивоенната си производителност.

На четвъртата година от войната съветските заводи произвеждаха няколко пъти повече танкове, самолети, оръдия, минохвъргачки, бойни припаси, отколкото в началото на войната. Снабдяването на фронта с въоръжение и бойни припаси, въпреки временната окупация на по-големите и в економическо отношение важни райони на страната от германците неизменно растеше. Бе постигнато значително предимство в техническото снабдяване на Червената армия в сравнение с фашистката армия.

Вътрешните военни заеми на Съветската държава се покриваха с изключителна бързина. През пролетта 1942 год. военният заем, равен на сумата десет милиарда рубли, бе покрит в продължение на 10 дни с из-

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

лишек от 2 милиарда 860 милиона и 331.000 рубли. Пуснатата подписка през 1943 год. за втор военен заем от 12 милиарда рубли бе покрита със сумата от 20 милиарда 323 милиона рубли. Третият военен заем през 1944 год. на сума 25 милиарда рубли за една седмица бе покрит с излишек от 3 милиарда 64 милиона и 170.000 рубли.

Доброволните пожертвувания на гражданите за строителството на танкови колони, артилерийски батареи и авиационни ескадрили бяха давани с голям размах. Доброволното събиране на продоволствие, топли дрехи и обувки за Червената армия прие масов характер. Съветският народ сложи всичко каквото можа пред олтаря на отечеството си. Съветският строй, роден в истинска народна революция, направи гражданите си истински стопани на страната си. Именно тове е основата на патриотизма на съветските хора.

КНИЖОВЕН ПРЕГЛЕД

Василије Матић: Привреда, саобраћај и насеља у Кочанској котлини. Гласник Географског друштва, свеска XXVI, Београд 1940, стр. 1—41; една карта во текстот.

Работата е антропогеографска студија и чини голем прилог за географијата на Македонија. Али за жалост покрај 8 до 10 очувани бројеви, останалите книги во Белград се запалени.

Првиот дел посветен е на физичкото-географски одлики [стр. 1—9]. Кочанска котлина е источно продалженье од Овче Поље. Постанала со влианије на тектонските сили, таа е подоцна многу изменета со работата на фулвијалната ерозија и особено со јака вулканска активност. Во геоморфолошки поглед јасно се дели алувијалчиот котлински дел од планинските крајои по страните. Последните се состаени од плочливи и еруптивни каменье. Хидрографски областа завак'а средниот брегалнички дел. Тука главната река прима неколку притоки. Во кочанска котлина владеа топло и суво лето, ветроите се студени, а зимите доста суи; дождливи се пролет и есен. Во Кочане средно паг'а годишно околу 460 мм. врнежи. Затоа областта има особини од изменето средоземната и од континенталната клима.

Физичкогеографските спогодби дале голем печат на економскиот живот. Најарни се земите во рамнините околу Кочанска и Оризарска река. Они се секоа година доста посеани со ориз. По него главна култура е ченката, коа се сее во западниот дел. Баичованството раширено е нарочно околу поголемите села. Познато е и сеенье на бостан, чиито плодови се со арен глас. Рамното земјиште, што не може да се исползуе за ниви, остаено е за пасишта. Сельаните од низиа чуваат само едра стока, повеке говеда, биволи и коньи.

Повисоките крајишта од областта, нарочно терасите, имаат појако сто панско шаренило. Землоделието и тука иде во прв ред. Од посев доста се гаи жито, тутун, памук, мак, лоза. Али и скотоводството е арно развиено. Според травните пасишта, нему му служат и очуваните шумарици.

Оделно е стопанството на оние делои, кој се вразуат за високиот планински регион. Земљоделските посеви тука се малу застапени. Обично се видуат нивчиньа со јачмен и рж. Нивниот принос е слаб. Поголема е користа од шумарството.

Индустријата во кочанска котлина уште е во повој. Водената снага многу не се използуа. Понапред за тоа немало достатачен капитал и потребна иницијатива. Сега работат само некои мелници и селски воденици.

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“- Скопје

Третиот дел од прикажаната работа посветен е на населените места (стр. 27—37). Тџе се говори за положајот и типоите на селата, и куките, градчињата и за населението.

Селата на дното од котлината се повеке малаи и лежат на некоја плавина или на местата дека с минуат реките. Едни од нив понапред биле чифчиски села. Поглавни се селата што се наредени околу полето под планинските страни. Стопанскиот момент за нив бил најглавен: под селата арни се спогодбите за землоделие; околу некои се близу шуми и имат доволно пасишта.

На типот од селата многу се запазуе влиянието на рельефот. Селата во подгорот се доста збрани. После 1912 година, со колонизация на турските имања, едни села го измениле својот тип. Таа промена во еден дел е нанела власта, а од друга страна и населението што идело од други поуредени села. Така денес имат чифчиски села, кои се наплно претворени во модерни.

Кочанска котлина има две градчиња. Кочане лежи на влагањето од долината во котлината. Туе води и главниот пат вдлж по Брегалница. Заради арниот положај, Кочане е најважно место во областа. Стариот дел на градот е на десната страна од Кочанска Река. Отуе населението после се ширело до долината на горе и на нерамните делои. Сега во Кочане се разликуат три големи маали за становање. Во среде нив е чаршија. Граѓаните од Кочане во голем дел имаат ниви во полето и затоа се занимаваат со землоделие. Помалиот број живее од трговина занати. Да би се унапредила работата со оризот, во Кочане од скоро мочнуе да се развна польоделска индустрија.

Јужна Виница е фторо населье со градски карактер. Лежи на југоисточниот дел меѓу две долини. Во 19 век Виница станала пазар за своата малаа околија и за Малеш. Нарочно во неа е позната трговијата со жива стока. Во поглед на индустрија Виница се рамни со Кочане.

По турско време во кочанска котлина се извршила една доста значајна колонизација. Таа е била продлжуанье на доселеничките миграции што и понапред постоале. Но и според тоа, неизработено земјиште во областа има доста. Нарочно со мелиорација и со регулација на бујиците би могле да се добиат нови землоделски простори. Од кочанска котлина нема гурбетчии. Оти е населението релативно бедно тоа иде заради понапрежната слаба интензивност во сееньето на оризот, памуʼзот, после во паѓаньето на цените од тутунот и афијонот.

На крајот прикажаната работа има список на литература и резиме на француски јазик (стр. 37—41).

Веке како е проучена кочанска котлина, треба кај нас да се испитаат и другите крајои. Тие се без сомнение работи од трајна вредност: не запознаваат со нашите области и со това најубоо се помаг'а развитието на националната географија. Затоа топло препорачуаме на нашите интелектуалци да се подробно запознаат со овие изучуања. Уште треба да се подвлече дека ауторот скоро е умрел во рана младост. За истата област има по смрта оставено готова работа за физичката географија. Кога к'е биде таа печатена, тога кочанска котлина к'е е имаме географски наполно проучена.

Јов. Ф. Трифуноски

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје

ДО НАШИТЕ АБОНАТИ

Молиме, всички наши абонати, които не са изплатили абонамента си за I годишнина, да направят това незабавно. Следващата книга 3—4 ще бъде изпратена на издължилите се абонати за I и II годишнини. Абонамента може да се внесе в пощата по чековата сметка на Македонския научен институт, София, № 4954.

От Редакцията и администрацията

Разр. 1251-I-3-16895 от 20. X. 945 г. Печ. „Художник" — София

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски", Скопје

Редакционен комитет: Юрдан Анастасов, Павел Делирадев, Димитър Томчев

Всичко за списанието да се изпраща на адрес: Македонски научен институт, за сп. „Македонска мисъл“, ул. Маршал Тито № 5 — София. Пощ. чек. с/ка № 4954.

Годишен абонамент 500 лева. Отделна книжка 50 лева.
Настоящата двойна книжка — 100 лева.

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје

Attribution-NonCommercial -NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0)
Дигитална библиотека на Македонија | НУБ „Св. Климент Охридски"- Скопје